

POLITIČKE analize

TROMJESEČNIK ZA ANALIZU HRVATSKE I MEĐUNARODNE POLITIKE

Sadržaj

Tema broja: Bosna i Hercegovina – Život pod protektoratom

- Dražen Pehar: Bosna i Hercegovina kao veleposlanstvo Visokog predstavnika – republikanska kritika 3
Darko Martinović: Valentin Inzko – "Bolesnik s Miljacke" 10
Božo Skoko: Kako Hrvatska i Srbija doživljavaju Bosnu i Hercegovinu? 17

U žarištu: Prosvjedi u Izraelu

- Michael Walzer: Zašto su prosvjedi u Izraelu razlog za nadu? 22

Profil političke organizacije: Sjeverna liga

- Višeslav Raos: Borci za Padaniju 24

Profil političara: Umberto Bossi

- Damir Grubiša: Pad "cara Padanije" 30

Političko nasilje: Marerosi Srednje Amerike

- Lidija Kos Stanišić: Marerosi – od uličnih bandi do transnacionalnih kriminalnih organizacija 34

Političke ideologije: "Zločinačke ideologije"

- Janko Bekić: Pitanje zločina – liberalizam, komunizam, fašizam 38

Politološki pojmovnik

- Hrvoje Špehar: Politička klauzura – samostan za političare 43

Politološka lektira: Što čitati

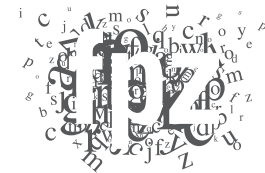
- Kristijan Kotarski
Dani Rodrik: The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy 46

Politološka lektira: Što ne čitati

- Dario Čepo
Radovan Vukadinović i Lidija Čehulić Vukadinović: Politika europskih integracija 49

Englesko-hrvatski politološki rječnik

- Mirjana Kasapović: Nova rubrika u *Političkim analizama* 53
Englesko-hrvatski politološki rječnik: Izbori 57

Fakultet političkih znanosti
Sveučilišta u Zagrebu

Bosna i Hercegovina kao veleposlanstvo Visokog predstavnika – republikanska kritika¹

Dražen Pehar

**BiH ima jednoga jedinog suverena,
Visokog predstavnika, koji je
prema svojim ključnim oznakama
i modusu nastanka suveren u
predmodernom smislu**

“Ova Naredba nadalje potvrđuje da bilo koji sudski postupak, pred bilo kojim sudom..., postupak koji dovodi u pitanje odluke o kažnjavanju pojedinaca... koje sam donio ja, da će takav postupak biti neusvojev, osim ako... ja izričito ne dam za to svoje prethodno odobrenje... Osim toga, bilo koja mjera poduzeta od strane bilo koje institucije ili vladinog tijela..., mjera kojom se utvrđuje neki unutardržavni mehanizam kojim bi... moje odluke bile revidirane, takva će se mjera smatrati pokušajem da se oduzme moć... meni. Ova Naredba stupa na snagu odmah.”²

Tijekom listopada 2007. Europski sud za ljudska prava (ECHR) koji zasjeda u Strasbourgu donio je odluku o “prihvatljivosti postupka” koja mnogo govori kako o statusu bosansko-hercegovačke državnosti tako i o odnosu takozvane međunarodne zajednice prema narodima Bosne i Hercegovine (BiH). Nakon što je Visoki predstavnik međunarodne zajednice u BiH Paddy Ashdown tijekom 2004. izvršio masovnu smjenu dužnosnika Republike Srpske (RS), ti su dužnosnici uputili žalbu spomenutom sudu. No ECHR je odlučio proglasiti njihovu žalbu neprihvatljivom. Prema rezoniranju suda, dužnosnici RS-a podnijeli su žalbu protiv države BiH kao institucije koja je povrijedila neka od njihovih temeljnih ljudskih prava. No kako je odluku o uklanjanju dotičnih dužnosnika s položaja donio Visoki predstavnik, ECHR je zaključio da država BiH ne može biti strana u tome sporu, žalbi ili podnesku od strane dužnosnika RS-a. ECHR je

Dražen Pehar, doktorirao politiku i međunarodne odnose na Sveučilištu Keele u Velikoj Britaniji 2006. Magistrirao diplomatske znanosti na Mediteranskoj akademiji za diplomaciju na Malti (MEDAK) 1997. Objavio, među ostalim, knjigu *Diplomatic Ambiguity: Language, Power, Law* (LAP Lambert Academic, 2011). Predavao političku znanost na sveučilištima u Mostaru, Sarajevu, Dubrovniku i Ženevi. E-pošta: dr_pehar@yahoo.com

pretpostavio da se Visoki predstavnik ne može poistovjetiti s državom BiH, budući da ga je imenovalo Vijeće sigurnosti UN-a.³ Nadalje, kako je ECHR ovlašten donositi samo odluke o kršenju ljudskih prava pojedinaca od strane neke države, sud je zaklju-

U današnjoj BiH postoji jedno jedino tijelo koje može odlučivati na potpuno autonoman način, a to je Visoki predstavnik međunarodne zajednice

čio da podnesak/žalba nije prihvatljiva.⁴ Lokalni su mediji kasnije izvijestili da će bivši dužnosnici RS-a uputiti privatnu tužbu protiv lorda Paddyja Ashdowna, bivšega Visokog predstavnika, Sudu Njezina Veličanstva u Londonu.⁵ Predviđam da će i taj podnesak biti proglašen neprihvatljivim. No kako god se taj pojedinačni slučaj u budućnosti razvijao, vjerujem ne samo da je ECHR počinio ozbiljnu grešku u pravnoj argumentaciji, nego i da je javnosti i intelektualcima pokazao opseg u kojemu su međunarodni sudovi danas politizirani i skloni donošenju odluka ne na temelju načela sudske pravičnosti nego na temelju razloga političke korisnosti ili prikladnosti. Naime, uopće nije teško dokazati da je Visoki predstavnik ustvari identičan državi BiH i da on predstavlja jedinu suverenu instanciju u BiH. Drugim riječima, u današnjoj BiH postoji jedno jedino tijelo koje može odlučivati na potpuno autonoman način, a to je Visoki predstavnik međunarodne zajednice. Te činjenice o Visokom predstavniku imaju vrlo zanimljive implikacije glede budućnosti BiH koje ću izložiti u trećem dijelu ovog oglada.

Državnost/suverenost

Neupućeni ljudi uglavnom razmišljaju o državi kao o nečemu što obilježuju dva atributa: zajednički teritorij i ime. No to nije ono što državu čini državom. Državu čini suveren ili neka suverena instancija u vrlo precizno definiranom smislu. Za svaku je državu od ključnog značenja to što u njoj vladaju jasno objavljeni zakoni. Skup zakona ono je što ljudske zajednice čini državama. No da bi zakon vladao, mora postojati jedna instancija koja će, kad dođe do sporenja o značenju i tumačenju zakona, imati neku vrstu posljednje riječi, čije će tumačenje zakona biti ultimativno, odnosno uzeto kao obvezujuće za sve. To znači da je suveren naprosto onaj tko ima posljednju riječ u odnosu prema zakonu, onaj čije je tumačenje zakona za sve konačno i neupitno. Kako je to rekao biskup Hoadley 1717. u prisezi pred engleskim kraljem: "Onaj koji ima konačni autoritet interpretiranja pisanih ili izrečenih zakona predstavlja istinskog zakonodavca po svim nakanama i svrhama; dočim osoba koja je zapisala ili izrekla te zakone to nije" (Waluchow, 2005:33).

Kako reagiramo i kako bismo trebali reagirati na tu činjenicu? Možemo li tu činjenicu prihvatiti kao nešto s čime normalna ljudska bića mogu živjeti? Odgovor je na to pitanje dvosmislen upravo zato što je i samo pitanje dvosmisleno. Naime, ako je

kvaliteta suverenova tumačenja takva da se ljudi s njime mogu suglasiti, da ga mogu prihvatiti kao racionalno, onda je posjedovanje prava na posljednju riječ nešto što većini ne bi trebalo biti problem. No ako je suverenova riječ pogrešna, iracionalna, nepravična, neuvjerljiva, onda bi morala postojati mogućnost da se ta riječ opovrgne i da se taj suveren zamijeni boljim i racionalnijim.

Drugim riječima, u današnje doba očekujemo da možemo nešto popraviti u vezi sa suverenom čija riječ nije prihvatljiva, suverenom koji, primjerice, ne tumači zakone na način koji jamči promicanje općeg dobra nego pojedinačnog interesa. Dakle, moderni je suveren, u najmanju ruku, smjenjiv. Suveren je tijelo koje pravno uvijek počinje egzistirati kao potencijalni suveren koji može, ali i ne mora uvijek, steći status stvarnog suverena. Njegova performansa određuje njegov status. Ako je njegova performansa u skladu s općim dobrom i zajedničkim interesom, onda on stječe status stvarnog suverena. A ako nije, on ne samo da ne stječe status pravog suverena, nego ga narod kažnjava tako što mu oduzima šansu da pokuša steći taj status kroz naknadnu performansu. To je suveren u obliku koji je danas prihvatljiv. Možemo ga zvati i suverenom u kontekstu demokracije, u kontekstu premise o slobodnom narodu koji samome sebi nameće vladavinu zakona preko suverenih narodnih predstavnika, i to u obliku koji je samom narodu prihvatljiv.

Sve u svemu, suverena danas određuju dva ključna obilježja:⁶ prvo, riječ je o instanciji koja je zamišljena tako da ima posljednju riječ u slučaju temeljnih sporova; drugo, riječ je o instanciji koja na početku ima status samo mogućeg suverena, instanciji koja nastoji odigrati određenu ulogu, zbog čega njezin status ovisi o kvaliteti njezine performanse, o stupnju uspješnosti u igranju dotične uloge. Prvo obilježje definira prava, s drugo obveze suverena odnosno njegovu odgovornost. Odnos između prava i odgovornosti takav je da posjedovanje prava izravno ovisi o načinu ispunjavanja odgovornosti, a ne obratno. Drugim riječima, tvrdnja "ja sam suveren" sama po sebi ne implicira apriorno i bezuvjetno posjedovanje ili uživanje nekih posebnih prava (Skinner, 2007).

No postoji i druga vrsta suverena, predmoderni suveren, koji figurira kao netko tko apriorno i bezuvjetno posjeduje prava. Njegov status ne ovisi o njegovoj performansi nego je unaprijed prihvaćen i zajamčen. To je suveren koji ne može biti pitan, koji neće i ne treba odgovarati pred sudom javnosti, suveren čija je riječ posljednja neovisno o njezinoj inherentnoj racionalnosti, moralnosti, pravičnosti... To je suveren s kojim ne možemo pregovarati, na kojega ne možemo utjecati, protiv kojega je zabranjeno racionalno argumentirati. Drugim riječima, riječ je o "božanskom kralju" koji se prema narodu odnosi kao prema podanicima koji imaju ulogu poslušnih robova – robovi moraju prihvatiti sve odluke suverena koliko god one bile arbitrarne, samovoljne ili neobrazložene terminima općeg dobra i zajedničkog interesa.⁷ Nedvojbeno je da je predmoderni suveren na dulji rok neodrživ. Nije nikakvo čudo što je danas sve manje država kojima upravljaju pravi kraljevi sa stvarnim kraljevskim ovlastima. Treba, također, imati na umu da nije dovoljno da se država prestane zvati kraljevinom pa da predmoderni oblici suverenosti nestanu. Moguće je kraljevanje ili prakticiranje tiranije u vrlo sofisticiranima, suptilnim i modernim oblicima. BiH s da-

našnjim Visokim predstavnikom vrlo jasno ilustrira prakticanje tiranije u suptilnome i sofisticiranom obliku. BiH ima jednoga jedinog suverena, Visokog predstavnika, koji je prema svojim ključnim oznakama i modusu nastanka suveren u predmodernom smislu. Kako je do toga došlo?

Nastanak Visokoga predstavnika kao predmodernog suverena

U jednome trenutku, u drugoj polovici 1997, Vijeće za provedbu mira odlučilo je tumačiti Aneks 10 Dejtonskog sporazuma o BiH tako da Visoki predstavnik postane tijelo s neograničenim pravnim ovlastima (Knaus i Martin, 2003). Vijeće je odlučilo ovlasti te institucije tumačiti beskonačno široko odnosno arbitrarno, *ad libitum*, onako kako odluči sam Visoki predstavnik ili netko tko stoji iza njega. Pročita li se Aneks 10 koji izvorno definira ovlasti Visokog predstavnika, jasno je kako je riječ o instituciji koja ima ulogu dobronamjernog pomoćnika, u najboljem slučaju medijatora, u procesu implementiranja mirovnog sporazuma za BiH.⁸ Prvo, Aneks dokazuje da Visoki predstavnik kao tijelo postoji zato što su ga same strane, potpisnice sporazuma, prije svega predstavnici naroda u BiH, pozvale da im pomogne. Postojanje Visokog predstavnika temelji se na volji izvornih strana, a ne obratno (Aneks 10, I.2). On služi njima, a ne one njemu. Drugo, Aneks 10 izričito kaže da će Visoki predstavnik poštovati autonomiju civilnih organizacija i tijela u BiH (Aneks 10, II.1c). Treće, glede prava tumačenja, Aneks 10 kaže da je Visoki predstavnik konačni autoritet za tumačenje, ali samo Aneksa 10 kao Sporazuma o civilnoj provedbi mira u BiH (Aneks 10, V). No onda se netko u Vijeću za provedbu mira sjetio da se provizija o tumačenju može tumačiti i tako da se kaže da Visoki predstavnik ima ovlast da tumači vlastite ovlasti,⁹ te da se na taj način može transformirati u konačnog tumača cijeloga Dejtonskog sporazuma, uključujući i Ustav BiH (Aneks 4 Dejtonskoga sporazuma). Tako je i učinjeno.

Ustavni sud BiH redovito odbija uzimati u razmatranje sporove u kojima neka domaća strana traži propitivanje i ocjenu odluka Visokog predstavnika. On je nedodirljiv, apsolutno zaštićen i imun na bilo kakvu protuargumentaciju

Visoki predstavnik dobio je takozvane "bonske" ovlasti i postao kraljem BiH, predmodernim suverenom čije se odluke ne mogu propitivati, kritizirati ili odbaciti. To je rezultiralo time da Ustavni sud BiH redovito odbija uzimati u razmatranje sporove u kojima neka domaća strana traži propitivanje i ocjenu odluka Visokog predstavnika. On je nedodirljiv, apsolutno zaštićen i imun na bilo kakvu protuargumentaciju. I to neovisno o činjenici da na uistinu bitna pitanja o Visokom predstavniku ne

znamo, a nikada nećemo ni znati, točne odgovore. Tko ga bira? Na temelju kojih kriterija? Kako on odlučuje? Koje tijelo jamči legitimnost njegovih odluka na dulji rok? Zašto pojedini visoki predstavnici djeluju na vrlo različite načine?

U Vijeću za provedbu mira nitko se nije pitao je li prihvaćeno tumačenje Aneksa 10 racionalno ili branljivo plauzibilnim argumentima. Zapravo, nije teško dokazati da se takvo tumačenje uopće ne može braniti plauzibilnim argumentima. Ponajprije,

BiH je postala mjesto kojim upravlja eksteritorijalni i predmoderni suveren koji prema vani održava fikciju o BiH kao neovisnoj i ujedinjenoj državi – fikciju koju je "međunarodna zajednica" upriličila sama za sebe, fikciju u kojoj narodi i građani BiH nisu uopće važni ili imaju samo sekundarnu ili deriviranu važnost

sama činjenica da ono služi tome da se tobože legalizira neki predmoderni suveren može biti dovoljan dokaz neuvjerljivosti pravnog konstruiranja Visokog predstavnika kao tijela s neograničenim pravnim ovlastima. Drugo, takvo tumačenje očito proturječi Aneksu 10, II. 1.c, što je dodatni dokaz njegove neuvjerljivosti. Treće, postojanje Ustavnog suda BiH dovedeno je do apsurdna takvim tumačenjem Aneksa 10. Visoki predstavnik kao institucija koja može proširiti svoje ovlasti *ad libitum* putem vlastitog tumačenja vlastitih ovlasti može, također, po svojoj volji umanjiti ovlasti svih ostalih institucija. To implicira da Ustavni sud BiH u takvim uvjetima naprosto nije tijelo kakvo bi trebalo biti. Četvrto, i možda najvažnije, takvo tumačenje nespojivo je sa slavnim Vattelovim pravilom tumačenja: "In claris non fit interpretation", odnosno "tumačenje je nepotrebno ako su stvari jasne". Naime, takvo tumačenje ovlasti Visokog predstavnika nije formulirano kao odgovor na neku problematičnu situaciju, na neki prijevor o tumačenju ili na sukob zbog različita tumačenja među samim stranama potpisnicama tog Aneksa. Nijedna od tih strana nije opisala Aneks 10 kao nejasan, maglovit ili problematičan u lingvističkom smislu. Tumačenje Vijeća za provedbu mira naprosto je dano, to jest nametnuto (v. Baros, 2010).

Drugim riječima, prvo ozbiljno kršenje Dejtonskoga okvira za mir u BiH, kršenje počinjeno kroz mehanizam jednostranoga, pristranog i nerazumnoga tumačenja, počinila je "međunarodna zajednica", odnosno Vijeće za provedbu mira. BiH je upravo kroz to kršenje izgubila svoju suverenost, a politički predstavnici bosansko-hercegovačkih naroda od tada su sve više gubili vjeru u smislenost i svrhovitost procesa unutardržavnoga pregovaranja, međusobnog usklađivanja pozicija, traganja za kompromisom na načelima jednakosti i jednakopravnosti.¹⁰ BiH je postala mjesto kojim upravlja eksteritorijalni i predmoderni suveren

koji prema vani održava fikciju o BiH kao neovisnoj i ujedinjenoj državi – fikciju koju je "međunarodna zajednica" upriličila sama za sebe, fikciju u kojoj narodi i građani BiH nisu uopće važni ili imaju samo sekundarnu ili deriviranu važnost.

Relevantne institucije u međunarodnoj zajednici danas govore o "dislokaciji" Ureda Visokog predstavnika: on će biti sklonjen iz Bosne, udaljen, značajno prikriven i učinjen diskretnim. Gdje ćemo ga u budućnosti nalaziti? U mračnim i zapuštenim sobama UN-a u New Yorku?

Prema čisto političkim posljedicama, ta je fikcija za BiH izrazito štetna. Naime, Bošnjaci podržavaju tu fikciju,¹¹ a bosansko-hercegovački Srbi i Hrvati joj oponiraju. Time sama fikcija djeluje kao generator dodatnog sukoba, kao činitelj koji produbljuje i produljava postojeću polarizaciju. Za sve strane u BiH ta fikcija postaje političko oružje koje potiče nastavak vojnog sukoba drugim sredstvima. Samo pitanje "za ili protiv Visokog predstavnika" postaje nešto što može poslužiti i kao prividno obrazloženje nastavka njegova mandata – budući da strane nisu suglasne o smislu i svrsi institucije Visokog predstavnika, znači da im je upravo Visoki predstavnik neophodan. To je logika "dvostruke spone" (*double bind*) koju je škola u Palo Altu odavno proglasila ključnom za nastanak i održavanje shizogenih odnosa i shizofrenih poremećaja. Bivši Visoki predstavnik Wolfgang Petritsch, koji je o Dejtonskom sporazumu govorio kao o "luđačkoj košulji", uputio je kroz jednu malu, ali istini blisku omašku na pravi sadržaj i smisao veze "domaće-međunarodno" u postdejtonskoj BiH. U tome mu je prethodnik bio Carlos Westendorp, drugi po redu Visoki predstavnik i prvi koji je dobio "bonske" ovlasti, kada je te ovlasti opisao kao refleks "abnormalnog mentaliteta" domaćega političkog vodstva (nav. u: Hudson, 2003:11). A Westendorpu je pak prethodnik bio Richard Holbrooke, takozvani tvorac Dejtonskoga sporazuma o BiH, u čijoj knjizi *Završiti rat* nalazimo sljedeću tvrdnju: "Ponovno se pokazao jedan aspekt balkanskog karaktera: tim je vođama (Tuđmanu, Izetbegoviću i ostalima), kada se razbjesne, bio potreban nadzor izvana kako bi sami sebe zaustavili pred samouništenjem" (Holbrooke, 1999:165).

Budućnost BiH pod Visokim predstavnikom ili bez njega?

Mogu li se odnosi u pravnom smislu promijeniti u bliskoj budućnosti, posebno od strane međunarodne zajednice, odnosno izvora legitimnosti Visokog predstavnika, koji djeluje su-

kladno bonskim ovlastima? Neki su autori predložili neku vrstu demokratizacije mandata Visokog predstavnika; primjerice, da se odluke te instancije podvrgnu pravnoj reviziji od strane posebnih *ad hoc* tijela koja bi uključivala domaće i međunarodne predstavnike (Knaus i Martin, 2003). Ne vjerujem u tu varijantu. Demokratizacija Visokog predstavnika nije moguća zato što se njegov današnji mandat temelji na premisi nedemokracije. Osim toga, ne smije se zaboraviti da je današnji status Visokog predstavnika proizvod određenog tumačenja Dejtonskog sporazuma, pa bi svaka demokratizacija implicirala dovođenje u sumnju upravo toga tumačenja koje je ponajprije ekstremno, ali i teško promjenjivo upravo zato što je ekstremno. To, također, znači da bi promjena današnjeg statusa Visokog predstavnika bila moguća samo na jedan način – suspenzijom, privremenim stavljanjem izvan snage ovlasti koje su mu dane na osnovi ekstremne interpretacije čl. V. Aneksa 10. Te ovlasti mogle bi biti ukinute, dakle ne samo "suspendirane", samo na jedan način – priznanjem da je ekstremno tumačenje bilo nerazumno i neispravno. No takvo je priznanje gotovo nevjerovatno.

Postavljanjem Visokog predstavnika kao deificiranoga predmodernog suverena ili kralja međunarodna se zajednica sama zaplela u logiku "dvostruke spone", logiku koja je polučila rezultat koji je istoj toj međunarodnoj zajednici ujedno i prihvatljiv i neprihvatljiv, i poželjan i nepoželjan, i drag i mrzak. Nije čudo što je svaki Visoki predstavnik, unatoč svojim neograničenim i arbitrarnim ovlastima, svoj mandat počinjao tako što je domaće aktere bosansko-hercegovačkoga političkog života, vjerovali ili ne, podsjećao na činjenicu da oni snose glavnu odgovornost za BiH i provedbu Dejtonskog sporazuma.¹² Stoga relevantne institucije u međunarodnoj zajednici danas govore o "dislokaciji" Ureda Visokog predstavnika: on će biti sklonjen iz Bosne, udaljen, značajno prikriven i učinjen diskretnim. Gdje ćemo ga u budućnosti nalaziti? U mračnim i zapuštenim sobama UN-a u New Yorku. Možda će biti i zaboravljen. No nemojmo se zavaravati. Njegova moć neće biti umanjena. Djelovat će poput božanskih moćnika iz svijeta Franza Kafke koji stanuju u skućenim, mračnim, zapuštenim i zaboravljenim potkrovljima. Koliko god ovlasti dobio budući predstavnik EU-a u BiH, nad njim će ostati figura Visokog predstavnika.

Ne smije se zaboraviti da je jedan dio međunarodne zajednice od početka sukoba u BiH otvoreno iskazivao i naposljetku ostvario svoj interes da pod krinkom posrednika u sukobu preuzme ulogu vodeće sile, institucije koja će stvarno definirati i oblikovati odnose i procese u BiH. Već u vrijeme nacrt Lisabonskog sporazuma o ustavnim načelima u veljači i ožujku 1992. godine Nenad Kecmanović je primijetio da međunarodna zajednica nastoji preuzeti ključnu ulogu u BiH posredstvom sudjelovanja međunarodnih sudaca u Ustavnom sudu BiH (v. NSF, 2006:122). Svi kasniji sporazumi za BiH, uključujući i Vance-Owenov sporazum i sporazum o uniji triju republika, predviđali su sudjelovanje međunarodnog aktera na ključnim razinama odlučivanja u BiH. Interes je postojao tada, a postoji i danas. O kakvoj je točno vrsti interesa riječ? Priča o tome odvela bi nas predaleko, no jedno je sigurno – u toj vrsti interesa, interesi bosansko-hercegovačkih naroda i građana posve su nebitni ili su bitni samo u onoj mjeri u kojoj mogu poslužiti kao neka vrsta dodatnoga, pomoćnog sredstva za ostvarenje interesa inozemnih aktera.

To znači da su pred BiH samo dvije mogućnosti, a obje su izrazito neugodne s pravno-politološkog stajališta: (1) BiH nastavlja postojati, ali je to moguće samo pod uvjetom da se žrtvuje njezina unutarnja suverenost, odnosno pod uvjetom da se produlji mandat Visokog predstavnika kao predmodernog suverena s tiranskim ovlastima na prostoru na kojemu narodi i građani ne vladaju sami sobom; (2) BiH biva prepuštena volji njezinih konstitutivnih naroda. Budući da unutarnji konsenzus o postdejtonskom obliku¹³ države ne postoji i budući da je vrijeme potrebno za oblikovanje takva konsenzusa već uzaludno potrošeno na kultiviranje fikcije zvane "BiH pod upravom Visokog predstavnika", ponovno se intenziviraju sukobi bosansko-hercegovačkih centripetalnih i centrifugalnih sila, radikalizira politika, raspada država i gotovo sigurno izbija rat. Posljednji događaji u Federaciji BiH, državni udar takozvanih "platformaša" okupljenih oko SDP-a i SDA, kao i javna retorika lidera SDP-a Zlatka Lagumdžije, zorno pokazuju da je druga opcija vrlo realistična, odnosno da u zemlji još uvijek prevladava ratni i ratno-huškački mentalitet. "Intervencionistima" iz "međunarodne zajednice" upravo je to potrebno, a činjenica da Visoki predstavnik Valentin Inzko nastoji legitimirati taj državni udar "privremenom suspenzijom" jedne legalne i legitimne odluke domaćega izbornog povjerenstva posve je očekivana sa stajalište analize koju nudim.

Neki oblici alternativne, subverzivne i nenasilne političke prakse u vremenu tiranske vlasti

Kako se pravi građani i državljani BiH, posebno ljudi koji slobodno misle, trebaju odnositi prema instituciji postdejtonskog "kralja"?

Prvo, prema toj se instituciji ne bi smjeli odnositi onako kako se odnosi sarajevski teoretičar pravno-političkih odnosa Tarik Haverić. On, naime, tvrdi da je Visoki predstavnik "nadsuveren" u odnosu prema BiH i da naprosto ZNA što radi i koji ostvaruje načela napredne liberalne demokracije u kontekstu jedne "nesuverene države" (Haverić, 2008).¹⁴ Takvom se stajalištu mogu uputiti tri prigovora: (1) tvrdnja o ostvarivanju načela napredne liberalne demokracije u BiH nedokaziva je pozivanjem na konkretne odluke konkretnih visokih predstavnika; (2) "nesuverena država" terminološki je oksimoron, fraza kakve su "mračno svjetlo" ili "drveno željezo" u klasičnoj marksističkoj terminologiji; (3) tvrditi da Visoki predstavnik naprosto ZNA, odnosno da ga trebamo uzeti kao nekoga tko je sveznajući, implicira abdikaciju vlastite moralne i epistemološke odgovornosti.

Drugo, instituciju postdejtonskog "kralja" treba opisivati imenima odnosno terminima koji toj instituciji pristoje, koji imaju jasno definirano značenje i za uporabu kojih možemo navesti jasne i uvjerljive razloge. Osobno preferiram termine "diktatura" i "tiranija". U velikom korpusu literature o instituciji Visokog predstavnika zamjetna je tendencija "eufemiziranja" te se govori, primjerice, o "postmodernom kolonijalizmu" (Robert Hudson) ili "liberalnom imperijalizmu" (Knaus i Martin). Potonji termin sugerira da se Visoki predstavnik tretira kao nešto pozitivno, a prvi termin nastoji uskladiti tu instituciju s navodnim "duhom vremena" zbog kojega je on "postmoderan". U stvarno-

broj 10 - lipanj 2012.

sti, Visoki predstavnik ima i koristi ovlasti koje su prema karakteru i opsegu usporedive samo i jedino s ovlastima najvećih diktatora u povijesti čovječanstva, uključujući Adolfa Hitlera, Vladimira Uljanova Iljiča Lenjina i Josifa Visarionoviča Staljina kao paradigmatičke suvremene primjere diktatora koji su neusklađivi s načelima modernoga političkog odlučivanja – ukratko, oni su neka vrsta atavizama iz predmodernog doba. Nesklon sam i uporabi, inače često rabljenog, termina "međunarodni protektorat" zbog dva ključna razloga: (1) i on ima apriornu pozitivnu konotaciju, jer "protektoratu" je cilj "protekcija" ili zaštita; (2) taj je termin skovan iz perspektive međunarodnih odnosa i vanjske politike u kojima, definicijski, ključnu ulogu imaju upravo oni koji su Visokog predstavnika obdарили "bonskim" ovlastima.¹⁵ Drugim riječima, taj termin prikriva i blokira "unutarnju" perspektivu, perspektivu onih koji predstavljaju stvarne "konzumente" ovlasti i prerogativa Visokog predstavnika. Primjerice, iz perspektive Mirka Šarovića, bivšeg predsjednika Srpske demokratske stranke (SDS) čija je nevinost dokazana i na Sudu BiH, Visoki predstavnik teško se može usporediti s "međunarodnim protektoratom". Također, nesumnjivo je da se institucija Visokog predstavnika zasniva na logici pravnog tumačenja koja je vrlo slična logici velikih totalitarnih vođa, Lenjina i Hitlera prije svih. U nacizmu zakon je definiran kao "Führerova riječ" kojoj se moralo bespogovorno potčiniti (v. Overy, 2005:296). Lenjin je pak tražio što šire formulacije zakona o političkim neprijateljima, "jer tek će revolucionarna savjest odrediti manje ili više široke primjene u praksi".¹⁶ Drugim riječima, ideju o tome da vrhovna politička moć odlučuje o navodno ispravnom tumačenju zakona (Ustava ili sporazuma) naprosto na temelju činjenice moći, ideju koja je odredila "široko" tumačenje mandata Visokog predstavnika prema Aneksu 10, tu su ideju otvoreno zastupali isključivo totalitarni režimi i vođe, kao i autori koji su nastojali teorijski opravdati te režime.¹⁷ Osim toga, jedan od temeljnih stupaca suvremene demokracije, podjela ključnih ustavnih vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu, neprimjenjiv je u kontekstu BiH kao navodnog "protektorata" Visokog predstavnika.¹⁸

Treće, ne smijemo se zaplesti u logiku "dvostruke spone". Moramo se učiti oslobađati takve logike. To primarno znači pronalaziti načine na koje se dvostruke spone, koje institucija Visokog predstavnika generira, mogu usmjeriti protiv same te insti-

Demokratizacija Visokog predstavnika nije moguća zato što se njegov današnji mandat temelji na premisi nedemokratske vlasti

tucije tako da se ona delegitimira, ogoli i ironizira. Primjerice, BiH jedino je mjesto na svijetu na kojemu za iskazivanje jedne kontradikcije – "Visoki vam Predstavnik kaže da ste vi primarno odgovorni za provođenje Dejtonskog sporazuma!" – dobiva mjesečna plaća od oko 20.000 eura, s bonusima i dodacima za odvojeni život, i to od poreznih obveznika Europske Unije kojih se dotična kontradikcija zapravo uopće ne tiče. Ili, BiH jedino je

mjesto na svijetu na kojemu osoba kojoj su dane tiranske ovlasti može reći da podržava demokraciju ili pomaže razvoj demokracije, a da zbog toga u javnosti ne bude izložena podsmijehu ili makar dobronamjernoj i učtivoj kritici.

Četvrto, protiv institucije Visokog predstavnika može se boriti i na izrazito politički način. Primjerice, budući da je sama ta institucija u pravnome i političkom smislu zapravo fikcija, može se slobodno zauzimati za političke opcije koje u postojećim okolnostima zvuče kao "fikcije". Na eventualne prigovore zbog protudejtonskog djelovanja uvijek se može odgovoriti tako da se objasniti kako naše "fikcije" zapravo pomažu liku i djelu Visokog predstavnika jer daju smisao njegovim budućim intervencijama. Osim toga, zbog "dejtonskih" višeznačnosti, kao i zbog nedostataka u argumentu kojim je Visoki predstavnik pretvoren u postdejtonskog "kralja", oni pametniji uvijek će znati prezentirati svoje "fikcije" kao nešto što je usklađivo s Dejtonskim sporazumom. Sljedeći, vrlo specifični i racionalni, hrvatski zahtjevi mogli bi predstavljati upravo takvu vrstu "fikcija": (1) promjena protuustavnoga izbornog zakona koji omogućuje da hrvatski član Predsjedništva BiH bude izabran većinom bošnjačkih glava; (2) ukidanje Petričeve odluke o podjeli ministarskih mjesta u Vladi Federacije,¹⁹ kao i odlučivanje konsenzusom u Vladi Federacije BiH; (3) zahtjev da jedna polovina svih pozicija u svim institucijama Federacije BiH i jedna trećina svih pozicija u svim institucijama BiH pripadnu Hrvatima; (4) osnivanje medija na hrvatskom jeziku, uključujući javnu televizijsku korporaciju; (5) povratak Visokog predstavnika na izvorni "uski" mandat u skladu sa striktnim i racionalnim tumačenjem Aneksa 10.

Peto, protiv Visokog predstavnika može se boriti raskrinkavanjem načina na koje su donesene odluke o imenovanju konkretnih pojedinaca na tu poziciju, dakle stručnom historografskom analizom. Primjerice, detaljnija bi analiza mogla pokazati da je Wolfgang Petrič dobio mandat Visokog predstavnika isključivo zbog dobro odigrane uloge tijekom pregovora u Rambouilletu između predstavnika Savezne Republike Jugoslavije i Kosova, koji su otvorili vrata NATO-vim udarima na Jugoslaviju 1999. Petrič je, naime, održao iluziju o tome da postoje zajedničke europske pozicije tijekom tih pregovora, unatoč činjenici što se unutar europski konsenzus o ključnim pitanjima – ponajprije o pitanju "je li pravedno optužiti srpsku stranu za neuspjeh tih pregovora" – pred sam kraj pregovora raspao. Time je stvorena iluzija da europske države i SAD nemaju različita stajališta glede pitanja tko je kriv za neuspjeh u Rambouilletu i je li vojna intervencija NATO-a jedina preostala opcija. Drugim riječima, Petrič je tijekom neuspjelih mirovnih pregovora srpske i kosovske strane vrlo spretno odigrao ulogu zastupnika interesa Clintonove administracije i za to je bio nagrađen mandatom Visokog predstavnika, naravno pod uvjetom da nastavi igrati igru prema određenim pravilima. Nakon što je došao u BiH, diplomati Ruske Federacije u Uredu Visokoga predstavnika izravno su ga optuživali da zastupa Silajdžićeve pozicije, a otvorena transformacija dejtonske ustavne strukture u pravcu unitarne BiH, zbog koje su negodovali bosansko-hercegovački Srbi i Hrvati, pokrenuta je upravo u vrijeme Petričeva mandata.

Šesto, prema instituciji Visokog predstavnika može se njegovati zdrava i kritička distancija i korištenjem umjetničke ironije,

sarkazma, metode "očuđenja/potuđenja" (*Verfremdung*a ruskih formalista i Bertolta Brechta), to jest metode namjernog problematiziranja, provociranja pitanja u mediju umjetnosti, kako bi se potaknula svijest o tome da je "car gol". Samo kao primjer, a ne kao dokaz vlastitog vladanja lirskim formama, navodim tri stiha: "Visoki Predstavniče, naše rajsko cvijeće, bez tebe se BiH ujediniti neće"; "Visoki Predstavniče, nemoj ići kući, 'ko bi se mog'o sa Dodikom tući?"; "Ova slova od Daytona Paddy će da čita, ona sve mu kažu kada on ih pita. Na naš upit slova šute, k'o da nešto mute..."

Bilješke

- 1 Modificirani tekst izlaganja na znanstvenome skupu "Hrvati u BiH danas" koji je održan u Banja Luci od 4. do 6. ožujka 2011.
- 2 Visoki predstavnik o samome sebi: u *Order Concerning Implementation of Constitutional Court Decision AP- 953/95* od 23. ožujka 2007. (nav. u: Baros, 2010).
- 3 Sud je naprosto prihvatio podnesak koji mu je uputio tadašnji Visoki predstavnik Paddy Ashdown. Zanimljivo je da će se u jednome drugome slučaju jedan drugi Visoki predstavnik, Miroslav Lajčak, braniti pozivanjem na tezu da je on jedno od tijela države BiH (!) (v. u: Baros, 2010).
- 4 V. ECHR 'BERIĆ and Others against Bosnia and Herzegovina' (2007). http://www.menschenrechte.ac.at/orig/07_6/Beric.pdf (stranica posjećena 9. ožujka 2012).
- 5 V. također Izjavu tadašnjeg Predsjedatelja Vijeća ministara BiH Nikole Špirića od 4. ožujka 2011. (<http://www.vijesti.ba/licnosti-dana-los/33284-Nikola-Spiric.html> (stranica posjećena 9. ožujka 2012)).
- 6 Namjerno pojednostavnjujem i teorijske probleme i rješenja: više je od dva obilježja koja su bitna za suvremenog suverena (primjerice, takav je suveren obilježen i podjelom ovlasti, kao i činjenicom da pojedinačni, usredišteni lokus suverenosti ne postoji); u ovome ogledu naprosto naglašavam ona obilježja koja su relevantna za središnju temu ogleda.
- 7 Predmoderni je suveren, kao instancija koja naprosto "odlučuje o iznimci", jasno ocrtan u: Schmitt (2005); moderni je suveren razumljiv samo na temelju republikanskih premisa (v. Pettit, 1999. i Skinner, 2008), a koje nalazimo već u Aristotelovoj *Nikomahovoj etici* (1992, knj. V, 1134b1-8).
- 8 Svi su navodi dijelova Aneksa 10. Dejtonskog sporazuma prema tekstu na engleskom izvorniku s web-stranice Ureda Visokog predstavnika (www.ohr.int).
- 9 U studenom 1997. Carlos Westendorp, tadašnji Visoki predstavnik, kazao je: "Ja raspoložem ovlašću tumačenja vlastitih ovlasti" (Westendorp, 1997).
- 10 To je priznao čak i prvi Visoki predstavnik, Carl Bildt (v. banjalučki dnevni list *Nezavisne novine* od 28. siječnja 2011. str. 3).
- 11 Izetbegović je u vrijeme Bonske deklaracije kojom je Visoki predstavnik pretvoren u predmodernog suverena otvoreno izjavio da podržava široki mandat Visokog predstavnika jer je to, navodno, u interesu Bosne i Bošnjaka (Izetbegović, 1999: 92).
- 12 Nije čudo što je Vijeće za provedbu Dejtonskoga mira 27. veljače 2007. donijelo, ali nije i realiziralo odluku, da mandat Visokog predstavnika završava 30. lipnja 2008. (nav. u: Baros, 2010). S obzirom na logiku "dvostruke spone", kao i na

- činjenicu da je sam Visoki predstavnik "bonskim" ovlastima utemeljen tako da su prekršene odredbe Dejtonskog sporazuma, to ne bi trebalo nikoga čuditi.
- 13 Zapravo je danas jasno da je institucija Visokog predstavnika iskorištena kako bi se BiH pokušala transformirati tiho, procesom posve simboličke tvorbe nacionalne države (*nation/state-making*) i uz minimalan utrošak energije (dakle, čisto jezičnim sredstvom, tekstualnim tumačenjem), iz dejtonskoga u postdejtonski oblik. Nemam dovoljno prostora da izložim jasne i uvjerljive argumente u prilog toj tezi. No primijetiti ću samo jedno: lord Paddy Ashdown, četvrti Visoki predstavnik, javno je priznao da se njegova zadaća nije sastojala u provedbi Dejtonskog sporazuma nego u "postupnoj razgradnji Daytonskih struktura" kako bi se stvorile učinkovite "državne" institucije (intervju u sarajevskome listu *Dnevni Avaz* od 16. svibnja 2009).
- 14 Kritiku recentne sarajevske pravno-političke škole v. u: Pehar (2011).
- 15 Toj zamci nije izmakao ni Baros (2010).
- 16 Iz Lenjinova pisma Kurskome od 17. svibnja 1922; nav. prema: Čavoški (1989:131-132).
- 17 Joly (1997:122) tu ideju izlaže kroz usta fiktivnog Machiavellija. No već Aristotel (1935 IX) pokazuje da posjeduje svijest o toj ideji i o tom idejom nadahutoj pravno-političkoj praksi. Mnogu su mi draža gledišta Fullera (1999) i Burta (1992).
- 18 U *Izvjescu* što ga je 2004. sačinio Izvjestitelj *Komisije za politička pitanja* Vijeća Europe Evgeni Kirilov piše sljedeće: "Uklanjanje dužnosnika ide u paketu sa zabranom obavljanja javnih dužnosti te sa zamrzavanjem imovine dotične osobe. Visoki Predstavnik nema obvezu pokazati da je njegova odluka utemeljena. Takve su ovlasti u suprotnosti s temeljnim načelima demokracije te podsjećaju na nekakav totalitarni režim. Upotreba tih ovlasti, koliko god da se ona može eventualno opravdati pozivanjem na javni interes, ima izuzetno štetan učinak na proces demokratizacije u Bosni i Hercegovini jer generira osjećaje nepravde i podriva kredibilitnost demokratskih institucija i mehanizama" (nav. u: Logan, 2004); v. i *Mišljenje Venecijanske Komisije* (2005).
- 19 Ta je odluka objavljena i u *Službenim novinama Federacije BiH* (16/02).
- Literatura**
- Aristotel (1935). *Athenian Constitution*. London: Cambridge University Press.
- Aristotel (1992). *Nikomahova Etika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Baros, M. (2010). The High Representative for Bosnia and Herzegovina: A Requiem for Legality. *European Journal of International Law*. <http://www.ejiltalk.org/the-high-representative-for-bosnia-and-herzegovina-a-requiem-for-legality/> (stranica posjećena 9. ožujka 2012).
- Burt, R. A. (1992). *The Constitution in Conflict*. London: The Harvard University Press.
- Čavoški, K. (1989). *Revolucionarni makijevalizam i drugi eseji*. Beograd: Rad.
- Fuller, L. (1999). *Moralnost prava*. Podgorica: CID.
- Haverić, T. (2008). Muke s liberalizmom i konsocijacijom (I) i (II). (<http://arhiva.pulsdemokratije.net/index.php?a=pdf&l=bs&id=950> <http://arhiva.pulsdemokratije.net/index.php?a=pdf&l=bs&id=1200> (stranice posjećene 9. ožujka 2012).
- Holbrooke, R. (1999). *To End a War*. New York: The Modern Library.
- Hudson, R. (2003). The Return of the Colonial Protectorate: Colonisation with Good Intent in the Western Balkans? U: Aguirre, M., Ferrándiz, F., Pureza, J. M. (ur.). *Before Emergency: Conflict Prevention and the Media*. Bilbao: University of Deusto, str. 103-124.
- Izetbegović, A. (1999). *Govori, intervjui, izjave i pisma – 1998*. Sarajevo: DES.
- Joly, M. (1997). *Dijalog u paklu između Machiavellija i Montesquieua*. Split: Feral Tribune.
- Knaus, G., Martin, F. (2003). Travails of the European Raj. *Journal of Democracy*. (14) 3:60-74.
- Logan, M. (2004). Examining the High Rep's Mantle. *Transitions Online* (21 July); <http://www.tol.org/client/article/12424-examining-the-high-reps-mantle.html?print> (stranica posjećena 9. ožujka 2012).
- NSF (2006). Transkripti sjednica Predsjedništva BiH, 21. lipanj 1991 – 6. svibanj 1992. *National Security and the Future*. (7) 3.
- Overy, R. (2005). *Diktatori. Hitlerova Njemačka i Staljinova Rusija*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Pehar, D. (2011). "Deparlamentarizacija" ustavotvorstva, Daytonске ustavne aporije i simulakrum "bosanske nacije" – svjedočanstvo o dovršetku teritorijalizacije pravno-političke misli u BiH. *Status*. 15:125-147.
- Pettit, P. (1999). *Republicanism*. Oxford: Oxford University Press.
- Schmitt, C. (2005). *Political Theology*. Chicago i London: The University of Chicago Press.
- Skinner, Q. (2007). Hobbes on Persons, Authors and Representatives. U: Springborg, P. (ur.) *The Cambridge Companion to Hobbes's Leviathan*. Cambridge i New York: Cambridge University Press, str. 157-180.
- Skinner, Q. (2008). Freedom as the Absence of Arbitrary Power. U: Laborde, C., Maynor, J. (ur.). *Republicanism and Political Theory*. Oxford: Blackwell Publ., str. 83-101.
- Venice Commission (2005). Opinion on the Constitutional Situation in BiH and the Powers of the High Representative (Opinion CDL-AD (2005) 004). [http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD\(2005\)004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2005/CDL-AD(2005)004-e.asp) (stranica posjećena 9. ožujka 2012).
- Waluchow, W. (2005). Konstitucionalizam. *Status*. 8:30-40.
- Westendorp, C. (1997). Intervju. *Slobodna Bosna* od 30. studenoga 1997, str. 5-7. ■

Valentin Inzko – "Bolesnik s Miljacke"

Darko Martinović

Logično je što se Inzko smješta u društvo Schwartz-Schillinga i Lajčaka – visokih predstavnika defenzivnog garda, bez znatnije moći i autoriteta, čija se zadaća obično svodila na discipliniranu provedbu naloga Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira: "Gledaj, slušaj, procjenjuj i – ništa ne poduzimaj!"

Tko je Valentin Inzko i kako je postao Visoki predstavnik?

Austrijski diplomat Valentin Inzko treći je po redu "posljednji" visoki predstavnik međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini (BiH) nakon Christiana Schwarz-Schillinga i Miroslava Lajčaka. I njihovo je imenovanje, poput Inzkova, bilo praćeno neostvarenim očekivanjima o skorome i konačnom zatvaranju Ureda visokog predstavnika (Office of High Representative, OHR). No stalno pogoršavanje političkih odnosa u BiH, osobito nakon propasti travanjskog paketa ustavnih promjena iz 2006,¹ uvjetovalo je produljenje života te dejtonske institucije, protivno interesima i željama mnogih u zemlji i međunarodnoj zajednici koji je smatraju nepotrebnom, zastarjelom i nevrjednom znatnije političke potpore.

Valentin Inzko bio je drugi izbor Vijeća EU-a za Visokog predstavnika i posebnog predstavnika EU-a u BiH nakon što je najizgledniji kandidat, bivši britanski veleposlanik u UN-u i NATO-u sir Emyr Jones Parry, u posljednji čas povukao kandidaturu. U prvi mah Inzko nije dobio potporu nove američke administracije koja je smatrala da složena i potencijalno konfliktna situacija u BiH zahtijeva politički jaču osobu odnosno autoritativnijega Visokog predstavnika koji se, poput Paddyja Ashdowna, ne bi bojao posegnuti za kontroverznim bosanskim ovlastima. S druge strane, dužnosnici EU-a – koji su već dulje zagovarali brzo gašenje i tranziciju OHR-a u samostalan ured posebnog predstavnika EU-a tako da bi se lokalnim političkim elitama napo-

Darko Martinović, na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu obranio 2011. magistarski rad "Visoki predstavnik – glavni akter međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini". Zaposlen u Institutu za istraživanje i razvoj obrambenih sustava Ministarstva obrane Republike Hrvatske. E-pošta: darko.martinovic@morh.hr

kon mogla prepustiti odgovornost za uređenje zajedničke države – nisu imali većih prigovora na izbor karijernog diplomata bez posebne karizme, ali odličnog poznavatelja odnosa u BiH i na zapadnom Balkanu općenito. Stoga je i Visoki predstavnik EU-a za vanjsku i sigurnosnu politiku Javier Solana, nakon oduštanja Jonesa Parryja, čvrsto stao iza Inzkove kandidature, a i svi ministri vanjskih poslova EU-a suglasili su se s tim stavom. Američki je otpor popustio tek nakon što su Rusija i Turska kao važne članice Vijeća za provedbu mira (Peace Implementation Council, PIC) poduprle Inzka, tako da je BiH 26. ožujka 2009. dobila sedmoga Visokog predstavnika.

Inzko je rođen u Klagenfurtu (Celovcu) u obitelji koruških Slovenaca. Završio je srednju slovensku školu u rodnom gradu i studirao južnoslavenske jezike i ruski jezik u Grazu, gdje je 1972. stekao doktorat s područja prava. Nakon što je završio diplomatsku akademiju u Beču, od 1974. do 1980. bio je zamjenik direktora terenskih misija UN-ova programa za razvoj (UNDP) u Mongoliji i Sri Lanki. Uz brojne diplomatske dužnosti koje je obavljao, poput rada u misiji Austrije pri UN-u, funkcije direktora Austrijskoga kulturnog instituta u Pragu, šefa odjela Ministarstva vanjskih poslova Austrije za srednju, istočnu i južnu Europu te srednju Aziju i južni Kavkaz, treba istaknuti njegov diplomatski rad na prostoru bivše Jugoslavije. Od 1982. do 1986. Inzko je bio savjetnik za kulturu i medije u veleposlanstvu Austrije u Beogradu, a tijekom 1992. šef misije OSCE-a u Sandžaku. Od 1996. do 1999. bio je austrijski veleposlanik u Sarajevu, a od 2005. do imenovanja za Visokog predstavnika u BiH bio je veleposlanik Austrije u Ljubljani.

Valentin Inzko prihvatio je mandat svjestan da je Visoki predstavnik, a uz njega i OHR, da parafraziramo nadaleko čuvenu frazu, postao "bolesnik s Miljacke", odnosno da su nepovratno prošla vremena gotovo neograničene moći visokih predstavnika, prije svih Wolfganga Petritscha i Paddyja Ashdowna.² Gotovo analogno suprotstavljenim stavovima u međunarodnoj zajednici u pogledu na stvarne kapacitete novoga Visokog predstavnika, a pogotovo u pogledu na sudbinu te institucije uopće, domaći politički akteri gajili su različita očekivanja. Politička vodstva bošnjačkih stranaka, tradicionalno uglavnom naklonjena OHR-u, očekivala su od Inzka mnogo proaktivniji pristup od pristupa Schwarz-Schillinga i Lajčaka koji su, prema njihovom sudu, uglavnom bili "promatrači i komentatori". Ne izjašnjavajući se posebno o samom Inzku, čelnici vodećih hrvatskih stranaka isprva su također smatrali da je prerano za ukidanje OHR-a bez provedenih ustavnih reformi. No Milorad Dodik, najmoćniji političar ne samo u Republici Srpskoj nego i u cijeloj zemlji, uputio je "dobrodošlicu" Inzku javno proglašivši OHR najvećom prijetnjom stabilnosti BiH zato što provodi "uzurpaciju i okupaciju zemlje, prije svega zbog proizvoljnog tumačenja Daytonskog sporazuma i krivotvorenja njegova sadržaja".³

Inzkov sukob s Dodikom

Novi visoki predstavnik – od kojega su jedni očekivali da, ponajprije uz pomoć nove američke administracije, pridonese oživljavanju reformskih procesa u BiH koji su gotovo potpuno zamrli nakon propasti travanjskog paketa iz 2006, a drugi da broj 10 - lipanj 2012.

bude stečajni upravitelj OHR-a – kao svoj glavni prioritet istaknuo je projekt pet ciljeva i dva uvjeta (5+2)⁴ te ustavnu reformu.

Inzko se odmah nastojao na razne načine – koji nisu nužno bili konvencionalni, poput posjeta Vijeću ministara BiH ili utakmicama nogometne reprezentacije sa šalom BiH – predstaviti kao stari prijatelj zemlje, a ne samo jedan od mnogih stranaca u prolazu. Želio je profitirati i od činjenice da zahvaljujući svo- me prijašnjem diplomatskom stažu u Sarajevu poznaje već dva naraštaja bosanskohercegovačkih političara, odnosno poznaje zemlju bolje od ijednoga svoga prethodnika.

U duhu otvorene potpore bosanskohercegovačkom, ponajprije bošnjačkom patriotizmu, otvoreno je optužio vodstvo RS-a kao glavnog krivca za zastoj BiH na "europskom putu" i brojne opstrukcije reformskih procesa. Bio je to odmak od Schwarz-Schillingove i osobito Lajčakove politike stroge ekvidistancije prema ključnim suprotstavljenim stranama i ličnostima u zemlji

U svojem prvom izvješću Vijeću sigurnosti UN-a 21. svibnja 2009. Inzko je spomenuo određeni napredak u zemlji, osobito u donošenju državnog proračuna i rješavanju statusa Distrikta Brčko. No u duhu otvorene potpore bosanskohercegovačkom, ponajprije bošnjačkom patriotizmu, otvoreno je optužio vodstvo RS-a kao glavnog krivca za zastoj BiH na "europskom putu" i brojne opstrukcije reformskih procesa.⁵ Bio je to odmak od Schwarz-Schillingove i osobito Lajčakove politike stroge ekvidistancije prema ključnim suprotstavljenim stranama i ličnostima u zemlji, ponajprije prema Miloradu Dodiku i Harisu Silajdžiću, koju je prihvaćao i najveći dio američke administracije, a koju je dobar dio bošnjačke javnosti smatrao "unproforskom" odnosno krajnje nepravednom.

Oštrini Inzkova nastupa pridonijeli su i zaključci Narodne skupštine RS-a iz svibnja 2009. kojima je otvoreno doveden u pitanje autoritet Visokog predstavnika. U njima je ta institucija osporena i okarakterizirana kao akter protuustavnoga višegodišnjeg procesa prijenosa ovlasti s institucija entiteta na institucije BiH – spomenuto je 68 primjera koji to potvrđuju – a koji se od 1997. u najvećoj mjeri temeljio na primjeni "zloglasnih" bonskih ovlasti Visokog predstavnika. Stoga je od Inzka zatraženo da se odmah odrekne bonskih ovlasti kao "nelegitimnoga i nedemokratskog sredstva upravljanja BiH".⁶

Budući da ni Inzkovi pregovori s Dodikom ni slanje službenih pisama u dva navrata, kao ni ultimatum vlastima RS-a da do zadanog roka povuku sporne zaključke nisu urodili plodom, Inzko je donio odluku da poništi sporne zaključke s obrazloženjem da je riječ o očitom narušavanju Dejtonskog sporazuma.⁷ Premda je uz ultimatum najavio i moguće sankcije, poput smjenjivanja odgovornih dužnosnika ili zamrzavanja njihovih finansijskih sredstava, to se nije dogodilo zbog nedovoljne potpore PIC-a i EU-a. I sama odluka o poništenju zaključaka odobrena je tek nakon mukotrpnih pregovora jer je Inzko bio izložen snažnim pritiscima iz Bruxellesa da pokuša izbjeći upotrebu bonskih ovlasti i pronađe kompromisno rješenje. Još jedna radikalna upotreba bonskih ovlasti jednostavno se nije uklapala u stajalište vodstva EU-a s obzirom na njegovo dosljedno nastojanje da se OHR napokon transformira u EUSR.

U međuvremenu je između Visokog predstavnika i vodstva RS-a otvorena još jedna fronta vezana za utvrđivanje i raspodjelu državne imovine. No sukob je dosegnuo vrhunac u rujnu kada je Inzko u jednom danu nametnuo čak osam zakona, a još je jedan dodatni zakon nametnuo njegov energični zamjenik, Amerikanac Raffi Gregorian, kao supervizor za Brčko. Svrha je tih zakona, prema Inzkovu iskazu, bilo to da se omogućiti normalno funkcioniranje državnog poduzeća Elektroprijenos BiH, izloženoga stalnim opstrukcijama iz RS-a, i s time povezana pitanja distribucije električne energije u Distrikt Brčko. I to je pitanje za sve suprotstavljene i zainteresirane strane, osim gospodarske i finansijske dimenzije, imalo i golemu simboličko-političku odnosno etničko-teritorijalnu važnost. Vlada RS-a, koja se kao manjinski dioničar smatrala oštećenom stranom u pogledu na dobiti Elektroprijenosa, odbacila je svih devet zakona proglašavajući ih nastavkom protudejtonskog ugrožavanja njihova entiteta. Uz Dodikovu usputnu primjedbu da su "visoki predstavnici već duži period očigledno izvor problema, a ne rješenja u BiH",⁸ upućena je i prijetnja da će se srpski zastupnici povući iz svih državnih institucija, što bi izazvalo ustavnu krizu i bilo neka vrsta reprize događanja s kraja 2007. Pritom je Dodik – koji nikad nije dovodio u pitanje nazočnost vojnih misija EUFOR-a i NATO-a u BiH – osporio ne samo legitimnost Visokog predstavnika nego i PIC-a. Sukobima Visokog predstavnika s vođama i institucijama RS-a nije se nazirao kraj. Tome su dodatno pridonijeli i novi zaključci Narodne skupštine RS-a, zapravo iscrpan vladin dokument pod nazivom "Bosna i Hercegovina – neproglašeni protektorat i zarobljena država (Priprema stavova i izlaganja Vlade Republike Srpske)", u kojemu je institucija Visokog predstavnika prikazana kao najveća zapreka normalizaciji stanja u BiH, a bonske ovlasti kao ugrožavanje Dejtonskog sporazuma i kršenje međunarodnog prava.⁹

Nastavak marginalizacije Visokog predstavnika nakon butmirskih pregovora

Unatoč formalnoj potpori PIC-a Inzkovim odlukama, uz očekivano izuzeće predstavnika Rusije, mnoge su članice tog tijela, kao i članice EU-a, bile nesklone nastavku sukobu s RS-om. Premda su im Dodikov robusni stil i retorika, koja je uključivala i otvoreno poricanje genocida u Srebrenici i drugih ratnih zloči-

na, bili neprihvatljivi, nisu mogli zanemariti njegovu neupitnu lidersku poziciju i široku potporu građana u RS-u. Nisu mogli zanemariti ni činjenicu da su u pogledu na sudbinu OHR-a s njim dijelili mnogo zajedničkih stavova. Stoga buntovna reakcija institucija RS-a na Inzkove odluke nije dovela do sankcija ili drugih radikalnih mjera OHR-a i PIC-a, što je razočaralo većinu bošnjačkih političara. Umjesto toga, uslijedio je viđeni scenarij međusobnog ublažavanja stavova i dodatnog pregovaranja kako bi se došlo do prihvatljiva kompromisa – riječju, traženja "časnog izlaza" iz naizgled bezizlazna stanja.

Mogući izlaz ubrzo je ponuđen u ambiciozno zamišljenoj zajedničkoj diplomatskoj inicijativi SAD-a i EU-a – u oblikovanju koje je aktivno sudjelovao i prvi Visoki predstavnik Carl Bildt, sadašnji ministar vanjskih poslova Švedske – da se pokrenu pregovori s čelnicima vodećih stranaka o ustavnoj reformi, čiji bi uspjeh omogućio zatvaranje OHR-a i ubrzanje puta ka EU i NATO.¹⁰ Iskazujući nužnu lojalnost, Inzko je podupro pregovore u sjedištu EUFOR-a u zračnoj bazi Butmir kod Sarajeva u listopadu 2009. No njegova uloga u procesu u kojemu se pregovaralo i o sudbini OHR-a bila je upadljivo marginalna, pa je sastancima nazočio samo u svojstvu posebnog predstavnika EU-a.

Butmirski je proces zbog nepremostivih razlika u gledanjima na uređenje države bio osuđen na sudbinu prijašnjih reformskih inicijativa poput travanjskog paketa, reforme policije ili prudskog procesa.¹¹ Propast "Butmira" značila je da se neće ukinuti OHR, koji je nakon butmirskih pregovora dodatno izgubio ugled i autoritet, ali ne i pravo na puko postojanje. Nastavak erozije autoriteta Visokog predstavnika ilustrira i Inzkovo odstupanje od prvobitnog stava da svi strani tužitelji i suci, kao jedini potpuno pouzdani jamci nepristrasnosti pravosuđa, trebaju ostati u BiH, unatoč Dodikovoj prijetnji da će raspisati referendum u RS-u o njihovu odlasku. U Parlamentarnoj skupštini BiH razmjerno je lako postignuta suglasnost o tome da strani tužitelji i suci odu, jer su brojne istrage pogađale političare i javne osobe iz sva tri naroda. Stoga je Inzko najavljiavao nametanje odluka o produžetku njihova rada u BiH, tvrdeći da za to ima široku međunarodnu potporu. Od toga se, međutim, odustalo te je Inzkovom odlukom mandat produljen samo tužiteljima i sucima u odjelu za ratne zločine Tužiteljstva i Suda BiH, dok su njihove kolege koji su se bavili gorućim pitanjem organiziranog kriminala morali otići ne riješivši brojne otvorene slučajeve.

Tešku kompromitaciju Visokog predstavnika, premda su formalno posrijedi bile optužbe Gregoriana a ne Inzka, uzrokovala je i medijska objava takozvane "sheme OHR-a" u kojoj se analiziraju navodni političko-kriminalni odnosi gotovo svih vodećih bošnjačkih političara, vjerskih dužnosnika, gospodarstvenika i vlasnika medijskih kuća. Ogorčenost bošnjačke svjetovne i vjerske elite natjerala je Inzka da pokrene internu istragu i da se javno ispriča zbog nastalog skandala.

Nakon neuspjeha butmirskih pregovora Inzko je 2010. uglavnom proveo u nekoj vrsti "hibernacije", ne intervenirajući u politička događanja u BiH, ne donoseći službene odluke i ne koristeći bonske ovlasti, osim u slučaju amnestiranja sankcioniranih dužnosnika. Inzkovi uzaludni apeli na domaće političare da se u izbornoj godini, poslovično najnepovoljnijoj za kompromise, umjesto šovinističkih prepucavanja i pridobivanja birača

maksimalističkim parolama o "Bosni kao prolaznoj, a Republici Srpskoj kao trajnoj kategoriji", "trećem entitetu" ili "jedinственоj i građanskoj Bosni", posvete poboljšanju alarmantnog stanja u gospodarstvu i reformama, nailazili su na ignoriranje, a kad je riječ o Dodiku, i na otvoreno omalovažavanje i vrijeđanje.¹²

Kriza vlasti u Federaciji BiH i referendum u Republici Srpskoj

Premda je nakon listopadskih izbora 2010. Inzko, motiviran tolerantnom ili, bolje rečeno, kurtoaznom komunikacijom s novim članovima Predsjedništva BiH, izražavao neuvjerljiv optimizam u pogledu na formiranje poslijeizbornih vlasti na svim razinama, većina analitičara bila je vrlo skeptična s obzirom na pojačanu stranačko-etničku homogenizaciju u ionako podijeljenom društvu. Očekivalo se dugo i mukotrpno razdoblje stranačkog dogovaranja s krajnje neizvjesnim ishodom.

Nakon što cijelu prethodnu godinu, sukladno napucima PIC-a, Inzko nije donio nijednu relevantnu odluku u skladu s bonskim ovlastima, početkom 2011. silom prilika opet je oživjela gotovo zamrla institucija Visokog predstavnika. Problem državne imovine, usko povezan sa zatvaranjem OHR-a, ponovno je aktualiziran kada je Narodna skupština RS-a u rujnu 2010. usvojila zakon kojim se sva imovina bivše SR BiH na teritoriju RS-a jednostrano proglašava vlasništvom tog entiteta.¹³ Kada je taj zakon, koji otvoreno ignorira sve prijašnje odluke visokih predstavnika o zabrani raspolaganja državnom imovinom,¹⁴ stupio na snagu početkom 2011, a predsjednik SDA Sulejman Tihić kao jedan od supredsjedatelja Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH podnio zahtjev Ustavnom sudu BiH za ocjenu njegove ustavnosti, Inzko je, iskoristivši bonske ovlasti nakon duljeg vremena, donio nalog da se zakon suspendira do konačne odluke Ustavnog suda.¹⁵ Dodik je ubrzo ustvrdio da Inzko uopće nije važan i stoga nalog neće biti objavljen u Službenom glasniku RS-a. Ipak, Upravni odbor PIC-a, s iznimkom Rusije, dao je potporu Inzku, podsjećajući da su na svojim sjednicama u lipnju i prosincu 2010. jednoglasno apelirali na vlasti u BiH da se suzdrže od poduzimanja jednostranih mjera u svezi s državnim imovinom.¹⁶

Budući da se, za razliku od gotovo jednoetničkog RS-a, u Federaciji zbog temeljnih neslaganja SDP-a i SDA, s jedne, i dva HDZ-a, s druge strane, nije mogao postići dogovor o formiranju entitetskih vlasti, Inzko se tijekom veljače odlučio uključiti u proces nastojeći posredovati kako bi se došlo do kompromisna rješenja i prekida blokade. Pregovori pod pokroviteljstvom OHR-a, a djelimice i američkog veleposlanstva, okončani su neuspjehom 16. ožujka zbog, kako je Inzko rekao, nesuglasica o dva ministarska mjesta za HDZ i HDZ 1990. Dan poslije alijansa koju su, uz SDP i SDA, činile i dvije male hrvatske stranke HSP i Narodna stranka "Radom za boljitak", održala je sjednicu nepotpunog Doma naroda te izabrala predsjednika i imenovala vladu Federacije. Uvaživši žalbu dva HDZ-a da su zakonodavna i izvršna tijela Federacije izabrana nelegalno zbog nepoštivanja Ustavom predviđene etničke (hrvatske) kvote, Središnje izborno povjerenstvo (SIP) 24. ožujka poništilo je izbor čelnika kantona. Tada je na pozornicu opet stupio Inzko i 28. ožujka suspendirao broj 10 - lipanj 2012.

odluku SIP-a do konačnog očitovanja Ustavnog suda Federacije uz obrazloženje da njegova odluka treba zajamčiti pravnu sigurnost kako bi vlasti obavljale svoje vitalne funkcije u privremenom razdoblju dok domaća pravosudna tijela ne završe svoj posao. Naglašeno je, također, da je odluka bila potrebna zbog pravne neizvjesnosti nastale velikim dijelom zbog odbijanja tri većinska hrvatska kantona da izaberu zastupnike u Dom naroda četiri mjeseca nakon rokova utvrđenih u Ustavu Federacije i izbornom zakonu BiH.¹⁷

Vodstva dva HDZ i nekoliko manjih hrvatskih stranaka službenim su priopćenjem žestoko reagirali na Inzkovu odluku, proglasivši je uvođenjem izvanrednog stanja i rušenjem ustavnog poretka te političkim etnocidom nad Hrvatima. Najavili su i tužbe međunarodnim institucijama te formiranje Hrvatskoga narodnog sabora i obnovu ideje o trećem entitetu. SDP, SDA i američko veleposlanstvo, bez čije potpore Inzko ne bi ni mogao djelovati, snažno su poduprli odluku, dok su vodstvo RS-a na čelu s Dodikom i rusko veleposlanstvo stali na stranu dva HDZ-a, osporavajući legitimnost nove federalne vlade. I dio neovisnih analitičara doveo je u pitanje Inzkov postupak.¹⁸ Premda su i neki dužnosnici EU-a diskretno izrazili nezadovoljstvo Inzkovom odlukom kako zbog njezine kontroverznosti tako i zbog toga što je Visoki predstavnik opet počeo koristiti bonske ovlasti, presudila je činjenica da su SAD novu vlast u Federaciji smatrale legalnom i legitimnom te odmah počele surađivati s njom, a tu su praksu slijedile i mnoge zapadne vlade. U međuvremenu je i federalni Ustavni sud prekinuo postupak budući da je bivša predsjednica Federacije Borjana Krišto (HDZ) povukla svoj zahtjev za ocjenom ustavnosti konstituiranja Doma naroda i izboru predsjednika i potpredsjednika Federacije, pa je tako Inzkova odluka ostala na snazi.

**U budućnosti ne bi trebalo biti
mjesta za prevladanu instituciju
Visokog predstavnika. Prije konačnog
odlaska, on bi neko vrijeme zadržao
bonske ovlasti samo za najnužnije
slučajeve, a potom bi ta institucija
bila "izmještena" u Bruxelles, Beč ili
Ženevu**

Dok je pozornost međunarodnih dužnosnika u BiH bila usmjerena na događaje u Federaciji i najavljeni Hrvatski narodni sabor u Mostaru sredinom travnja, iz RS-a je stigao novi izazov međunarodnoj zajednici i Visokom predstavniku. Prema Dodikovom prijedlogu, Narodna skupština RS-a, u skladu s jasno izraženom tendencijom povratka "izvornom, predbonskom Daytonu", donijela je 13. travnja odluku o održavanju referenduma sa sugestivnim pitanjem: "Podržavate li nametnute zakone od strane Visokog predstavnika međunarodne zajednice u BiH,

osobito o Sudu i Tužilaštvu BiH, i njihovu neustavnu verifikaciju u Parlamentarnoj skupštini BiH?¹⁹ Referendum je trebao biti održan 45 dana nakon stupanja odluke na snagu. Uz to je usvojeno i 28 zaključaka u kojima se obrazlažu razlozi za održavanje referenduma, poput tvrdnje da Sud i Tužilaštvo BiH imaju selektivan pristup u istraživanju i procesuiranju ratnih zločina na štetu srpskog naroda, te se osporava legitimnost Visokog predstavnika i drugih državnih institucija nametnutih boskim vlastima.

Čelnici RS-a nestrpljivo priželjkuju prestanak rada Visokog predstavnika i OHR-a, u čemu ih podupire Rusija, a od prošle godine i vodstva dva HDZ-a, dok bošnjačka politička elita u njima još uvijek vidi određene jamce stabilnosti i sigurnosti, u čemu je podupiru Turska i SAD

Budući da je u velikom dijelu međunarodne zajednice taj potez percipiran kao dotad najotvoreniji napad administracije Milorada Dodika na Dejtonski sporazum, Ustav i državne institucije BiH te na autoritet Visokog predstavnika, odnosno kao smišljena provokacija čije bi toleriranje moglo imati dalekosežne posljedice za opstanak zemlje, uslijedila je brza i oštra osuda iz OHR-a, Upravnog odbora PIC-a i američkog veleposlanstva. Duboku zabrinutost iskazali su i Odbor šefova glavnih međunarodnih organizacija u BiH, visoka predstavnica EU-a za vanjsku i sigurnosnu politiku Catharine Ashton te Paddy Ashdown koji je naglasio da se, bude li to potrebno, međunarodna zajednica ne treba ustručavati ni od upotrebe sile. Prema Inzku, koji je iskazao spremnost da poništi referendum i zaključke te uvede najoštrije sankcije vodstvu RS-a, to je bila najozbiljnija kriza od potpisivanja Dejtonskog sporazuma koja je mogla poništiti sve što je dotad postignuto.²⁰

Kako vodstvo RS-a nije htjelo popustiti ni nakon misije pomirenja u koju je bio upućen Lajčak kao visoki dužnosnik EU-a, Inzko nije u prvi mah posegnuo za boskim vlastima nego je 6. svibnja uputio ultimatum Dodiku da u roku od sedam dana odustane od referenduma ako želi izbjeći sankcije Zapada. Tri dana poslije, u izvješću Vijeću sigurnosti UN-a, ponovio je teške optužbe na račun predsjednika i Vlade RS-a, za što je dobio snažnu potporu SAD-a i vodećih zemalja EU-a, ali i očekivanu kritiku Rusije.²¹ Na posljednji dan Inzkova ultimatum 13. siječnja 2011. taj je gordijski čvor, uz asistenciju Lajčaka, presjekla Catharine Ashton koja je u Banja Luci od Dodika ishodila odustajanje od referenduma, uz jamstva da će Europska komisija početi dijalog o opsežnoj reformi pravosuđa koja je nužna za nastavak puta BiH ka EU.²² Dogovor Ashton – Dodik protumačen je na različite načine. Dok su ga Dodikovi politički protivnici

u Sarajevu i oporba u RS-u proglasili političkim porazom i povlačenjem pred međunarodnim političkim pritiskom, sam Dodik, uz potporu njemu naklonjenih medija u Banja Luci, smatrao je da je nakon okončanja krize RS ojačala svoj položaj i nametnula se kao samostalan partner EU-a.

Nekoliko dana nakon banjalučkog dogovora američka državna tajnica Hillary Clinton na susretu s Catharine Ashton izrazila je punu potporu Inzku i njegovim vlastima. To je moglo značiti neku vrstu kompenzacije zbog poljuljanog autoriteta, ali i izraz skeptičnosti u stalno osporavanu sposobnost jedinstvena nastupa Europe u rješavanju balkanskih sukoba bez pomoći SAD-a. S druge strane, dužnosnici u Bruxellesu imali su razlog za zadovoljstvo, budući da se način okončanja krize uklopio u strateške planove institucija EU-a prema kojima u budućnosti ne bi trebalo biti mjesta za prevladanu instituciju Visokog predstavnika. Prije konačnog odlaska, on bi neko vrijeme zadržao bomske ovlasti samo za najnužnije slučajeve, a potom bi ta institucija bila "izmještena" u Bruxelles, Beč ili Ženevu. Najrelevantniji dužnosnik međunarodne zajednice postao bi predstavnik EU-a koji bi od Visokog predstavnika preuzeo ovlasti, osoblje i infrastrukturu. Dio tog plana počeo se ostvarivati početkom rujna 2011. kada je Vijeće EU-a imenovalo Danca Petera Sorensena posebnim predstavnikom EU-a u BiH. Odlukom visoke predstavnice Ashton on je postao i šef delegacije i veleposlanik EU-a u BiH. U Sorensenovom dolasku Inzko nije vidio ništa sporno. Isticao je da će aktivnosti dviju međunarodnih institucija biti jasno podijeljene i komplementarne, jer će se Visoki predstavnik sa svojim timom nastaviti brinuti za provedbu i poštivanje Dejtonskog sporazuma, a posebni predstavnik EU-a preuzet će vodstvo u pružanju podrške BiH u europskim pitanjima.

Najdugovječniji Visoki predstavnik nakon Ashdowna

Nakon smirivanja bure izazvane "slučajem referendum" Inzko je ponovno sveo uporabu boskih ovlasti samo na amnestiranje dužnosnika koje su smijenili njegovi prethodnici, osobito nakon uhićenja Ratka Mladića. Ostale javne aktivnosti uglavnom su se svodile na službena reagiranja na Dodikove provokacije,²³ neučinkovite apele čelnicima šest vodećih stranaka da formiraju izvršnu vlast i usvoje državni proračun, kao i na pozive međunarodnoj zajednici da unatoč globalnoj gospodarskoj krizi i usredotočenosti na mnogo važnija krizna žarišta u svijetu ne izgubi zanimanje za još nestabilnu i nejaku državu BiH: "Moramo ostati angažirani. Mislim da bi prestanak angažmana međunarodne zajednice dao priliku onima koji žele oslabiti državu, što bi opet dovelo do kaosa."²⁴

Nakon što je u siječnju 2012. formirano Vijeće ministara nakon gotovo 15 mjeseci od parlamentarnih izbora i postignut načelni dogovor političkih čelnika o vojnoj imovini ponovno je, na inicijativu Njemačke i Francuske, aktualizirano izmještanje Visokog predstavnika sa sarajevske adrese. To kompromisno rješenje – čelnici RS-a nestrpljivo priželjkuju prestanak rada Visokog predstavnika i OHR-a, u čemu ih podupire Rusija, a od prošle godine i vodstva dva HDZ-a, dok bošnjačka politička elita u njima još uvijek vidi određene jamce stabilnosti i sigurnosti, u čemu je

podupiru Turska i SAD – po svemu sudeći neće biti realizirano prije kraja 2012. Ni Inzko nije pokazao pretjerani entuzijazam: "Ideja o izmještanju OHR-a nije nova. Koliko je dobro učiniti to sada, procijenite sami".

Valentin Inzko ulazi u četvrtu godinu svog mandata kao najdugovječiji visoki predstavnik nakon Paddyja Ashdowna. Zbog dosljedna zauzimanja za ostanak OHR-a u Sarajevu nerijetko je, ne bez natruha malicioznosti, optuživan da je primarno zainteresiran, kao i brojni službenici njegova ureda, da što duže zadrži dobro plaćenu diplomatsku sinekuru. Kao sedmi po redu Visoki predstavnik, Inzko je bio osuđen na epizodnu ulogu tijekom svog mandata. Razloge za to ne treba tražiti samo u osobnim sposobnostima ili političkoj težini toga obrazovanog, pristojnog i iskusnog diplomata. Nejedinstvo međunarodne zajednice glede pitanja što učiniti s BiH i posljedično nepostojanje dosljedne međunarodne potpore Visokom predstavniku doveli su tu nekoć respektabilnu instituciju u vrlo inferioran položaj. Logično je što se Inzko smješta u društvo Schwartz-Schillinga i Lajčaka – visokih predstavnika defenzivnog garda, bez znatnije moći i autoriteta, čija se zadaća obično svodila na discipliniranu provedbu naloga Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira: "Gledaj, slušaj, procjenjuj i – ništa ne poduzimaj!"²⁵ Stoga Inzko-ve intervencije nakon posljednjih izbora predstavljaju pomalo neočekivani otklon od te višegodišnje prakse.

Bilješke

- Skup ustavnih reformi utemeljenih na američkoj inicijativi, s kojom su se suglasili EU i Vijeća Europe, usmjerenih k racionalizaciji i jačanju glavnih institucija zakonodavne i izvršne vlasti BiH.
- Moć visokih predstavnika tijekom Ashdownova, Petritscheva, a djelomice i Westendorpova mandata, ponajprije zahvaljujući intenzivnom korištenju bonskih ovlasti, ilustrira i podatak da su od 1998. do 2005. visoki predstavnici donijeli 757 odluka, smijenili 119 osoba i nametnuli 286 zakona i amandmana.
- Dodik: OHR ugrožava ustavni poredak BiH, *Jutarnji list*, 23. travnja 2009. <http://www.jutarnji.hr/dodik-ohr-ugrozava-ustavni-poredak-bih/202971/> (pristupljeno 30. svibnja 2011).
- Na sjednici krajem veljače 2008. PIC je odlučio ukinuti konkretan rok za prestanak rada OHR-a te je ustvrdio da će OHR ostati sve dok BiH ne postigne pet ključnih ciljeva i dva dodatna uvjeta (5+2). Ciljevi su: 1. prihvatljivo i održivo rješenje pitanja podjele imovine među državama i drugim razinama vlasti, 2. prihvatljivo i održivo rješenje pitanja vojne imovine, 3. potpuna provedba konačne arbitražne odluke o Brčkom, 4. uspostava fiskalne održivosti, 5. učvršćivanje vladavine prava. Dva dodatna uvjeta čine potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU-u i povoljna ocjena stanja u BiH od strane Upravnog odbora PIC-a. *Deklaracija Upravnog odbora Vijeća za implementaciju mira*, web stranica OHR-a, 27. veljače 2007. http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=41354 (pristupljeno 16. svibnja 2011).
- 35th Report of the High Representative for Implementation of the Peace Agreement on Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations, 21. svibnja 2009; http://www.ohr.int/other-doc/hr-reports/default.asp?content_id=43537 (pristupljeno 30. svibnja 2011).
- Zaključci Narodne skupštine RS-a, br. 01/787-09 i br. 10/788-09 od 14. svibnja 2009. http://www.narodnaskupstinars.net/lat/zakljucci/zakljucak.php?id_zakljucka=160 http://www.narodnaskupstinars.net/lat/zakljucci/zakljucak.php?id_zakljucka=159 (pristupljeno 31. svibnja 2011).
- Odluka kojom se ukidaju Zaključci Narodne skupštine Republike Srpske br. 01-787/09 i br. 01-788/09 doneseni 14. svibnja 2009. godine od 20. lipnja 2009. http://www.ohr.int/decisions/statemattersdec/default.asp?content_id=43630 (pristupljeno 31. svibnja 2011).
- Dodikov dolazak na vlast u Republici Srpskoj u svojstvu entitetskog premijera početkom 1998. u velikoj je mjeri bio rezultat političkog inženjeringa međunarodne zajednice kojemu je nemali doprinos dao i ondašnji Visoki predstavnik Carlos Westendorp.
- Bosna i Hercegovina – neproglašeni protektorat i zarobljena država – Priprema izlaganja i stavova vlade Republike Srpske*, web stranica Vlade RS-a, listopad 2009. http://www.google.hr/search?source=ig&hl=hr&rlz=1G1GGLQ_HRHR417&q=bosna+i+hercegovina+neprogla%C5%A1eni+protektorat+i+zarobljena+dr%C5%BEava&aq=f&aqi=&aql=&oq= (pristupljeno 18. srpnja 2010).
- Prijedlog ustavnih amandmana sastojao se od dogradnje neuspjeloga "travanjskog paketa" i komentara Venecijanske komisije Vijeća Europe. Bio je usmjeren k poboljšanje funkcionalnosti državnih institucija i nije radikalno zadirao u dvoentitetsku strukturu države. Trojno Predsjedništvo zamijenio bi predsjednik koji bi imao dvojicu potpredsjednika, a svu trojicu bi birala Parlamentarna skupština. Predsjednik bi izgubio dio ovlasti u korist Vijeća ministara u kojemu bi bila istaknutija uloga premijera. Predloženo je i da se poveća broj članova Parlamentarne skupštine, ojača Predstavnički dom, dok bi Dom naroda izgubio zakonodavnu funkciju, ali bi zadržao pravo veta radi zaštite vitalnih nacionalnih interesa.
- Sastanak vođa triju glavnih stranaka, Sulejmana Tihića, Milorada Dodika i Dragana Čovića, u malom mjestu Prud u Bosanskoj Posavini u studenom 2008. o ustavnim promjenama i rješavanju koncepta 5+2.
- Dodik: Inzko svoju priču može objesiti mačku o rep, *Ljiljan*, 14. listopada 2009. <http://www.ljiljan.ba/bs/vijesti/dodik%3A-inzko-svoju-pri%C4%8Du-mo%C5%BEE-objesiti-ma%C4%8Dku-o-rep> (pristupljeno 11. lipnja 2011).
- Zakon o statusu državne imovine koja se nalazi na teritoriju Republike Srpske i pod zabranom je raspolaganja*, 14. rujna 2010, web stranica Narodne skupštine RS-a: http://www.narodnaskupstinars.net/lat/zakoni/zakon.php?id_zakona=552 (pristupljeno 12. lipnja 2011).
- Ashdown je 2005. donio Zakon o privremenoj zabrani raspolaganja državnom imovinom, a svi sljedeći visoki predstavnici donosili su odluke o produljenju te zabrane.
- Nalog kojim se obustavlja primjena zakona o statusu državne imovine koja se nalazi na teritoriju Republike Srpske i pod zabranom je raspolaganja*, 5. siječnja 2011, web stranica OHR-a:

- http://www.ohr.int/decisions/plipdec/default.asp?content_id=45679 (pristupljeno 12. lipnja 2011).
- 16 Izjava veleposlanika zemalja članica Upravnog odbora Vijeća za provedbu mira, 5. siječnja 2011, web stranica OHR-a: http://www.ohr.int/pic/default.asp?content_id=45682 (pristupljeno 12. lipnja 2011).
- 17 Nalog kojim se privremeno suspendiraju određene odluke Središnjeg izbornog povjerenstva Bosne i Hercegovine donesene na njegovoj 21. sjednici održanoj 24. ožujka 2011., kao i svi postupci u svezi s prethodno navedenim odlukama, web stranica OHR-a: http://www.ohr.int/decisions/statemattersdec/default.asp?content_id=45887 (pristupljeno 13. lipnja 2011).
- 18 Ima li rješenja za krizu u BiH (intervju s Florianom Bieberom), *Slobodna Bosna*, 8. svibnja 2011, digitalni arhiv INFOBIRO, Media centar Sarajevo.
- 19 Odluka o raspisivanju republičkog referenduma, web stranica Narodne skupštine RS-a od 13. travnja 2011. http://www.narodnaskupstinars.net/lat/odluke/odluke.php?id_odluke=220 (pristupljeno 16. lipnja 2011).
- 20 Bosnia in worst crisis since war as Serb leader calls referendum, *Guardian*, 28. travnja 2011. <http://www.guardian.co.uk/world/2011/apr/28/bosnia-crisis-serb-leader-referendum?INTCMP=SRCH> (pristupljeno 16. lipnja 2011).
- 21 Visoki predstavnik Inzko u Ujedinjenim narodima: BiH suočena s najgorom krizom od Daytonu, 9. svibnja 2011. http://www.ohr.int/ohr-dept/presso/pressr/default.asp?content_id=46012 (pristupljeno 17. lipnja 2011).
- 22 *Bosnia tension eases as Serbs cancel referendum*, BBC News, 13. svibnja 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-13389051> (pristupljeno 17. lipnja 2011).
- 23 Posrijedi su bili uobičajeni Dodikovi javni zahtjevi za gašenjem OHR-a, teze o BiH kao "državnoj zajednici" a ne državi, najava inicijative o ustavnom reguliranju prava entiteta na secesiju te obnavljanje zahtjeva da se parlamentarnim putem, ako to nije moguće referendumom, ukinu državni Sud i Tužilaštvo.
- 24 Govor Visokog predstavnika Valentina Inzka na Sveučilištu u Grazu, web stranica OHR-a, 26. siječnja 2012. http://www.ohr.int/ohr-dept/presso/presssp/default.asp?content_id=46787 (pristupljeno 24. ožujka 2012).
- 25 Što (ne) može OHR: Labavi dizgini visokog predstavnika, *Dnevni avaz*, 4. prosinca 2010. <http://www.dnevniavaz.ba/izdvojene-kolumne/21162-moe-OHR-Labavi-dizgini-visokog-predstavnika.html> (pristupljeno 11. lipnja 2011). ■

Kako Hrvatska i Srbija doživljavaju Bosnu i Hercegovinu?

Božo Skoko

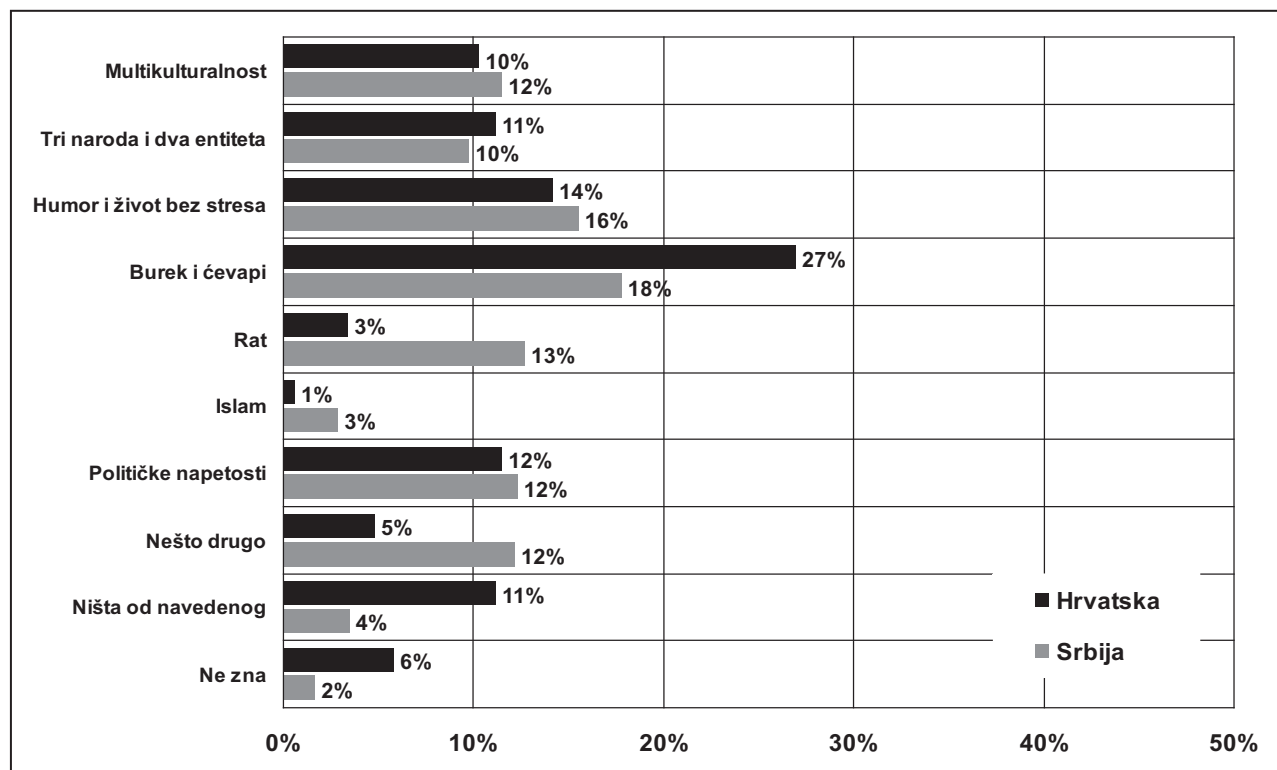
Najviše zabrinjava nalaz da više od polovice ispitanika u obje zemlje – 59 posto u Hrvatskoj i 55 posto u Srbiji – smatra da je BiH osuđena na propast, te da su Bošnjaci, Hrvati i Srbi u toj zemlji "tri zasebna svijeta"

Na što BiH asocira ispitanike u Hrvatskoj i Srbiji?

Imidž države igra sve važniju ulogu u suvremenim međunarodnim odnosima. Dokazano je kako se on izravno odražava na politički i gospodarski napredak, ponajprije na broj inozemnih turista, razinu stranih investicija, plasman proizvoda na inozemna tržišta, utjecaj u međunarodnim institucijama i organizacijama. Nema relevantnih istraživanja o imidžu Bosne i Hercegovine (BiH), ali se može pretpostaviti kako tu zemlju još opterećuju asocijacije vezane za rat, etničke podjele, nestabilnost i prisustvo međunarodne zajednice koja nastoji održati mir i ojačati državne institucije i 17 godina nakon svršetka rata.

Koliko građani Hrvatske i Srbije poznaju BiH i kako vide njezinu budućnost? Odgovori na ta pitanja mogu ukazati na važne trendove ili otkriti smjernice za neke nove koncepte dugoročne stabilnosti u našoj regiji. Kako bismo saznali koliko uopće građani tih dviju država poznaju BiH, kakve stereotipe gaje o njoj, kako doživljavaju pojedine aspekte njezina života i njezine stanovnike te kako percipiraju odnose svojih država s BiH, navest ću neke preliminarne nalaze istraživanja koje sam proveo za njemačku zakladu Friedrich Ebert-Stiftung u BiH.¹ Agencije Millenium promocija i Ipsos Puls provele su anketno terensko istraživanje na uzorku od 800 ispitanika u Hrvatskoj i 812 u Srbiji.

Istraživanja su otkrila da nema velikih razlika u stavovima građana Hrvatske i Srbije prema BiH i njezinim građanima. Iznimke su, očekivano, ona pitanja koja se tiču nedavne proš-

Grafikon 1. Najčešća asocijacija građana Hrvatske i Srbije na spomen Bosne i Hercegovine

Izvor: Ipsos, 2011.

losti i međunacionalnih odnosa. Istraživanja su, osim toga, potvrdila postojanje nekoliko značajnih pretpostavki na kojima se dugoročno može graditi novi regionalni imidž BiH, ali i bolji odnosi među državama regije.

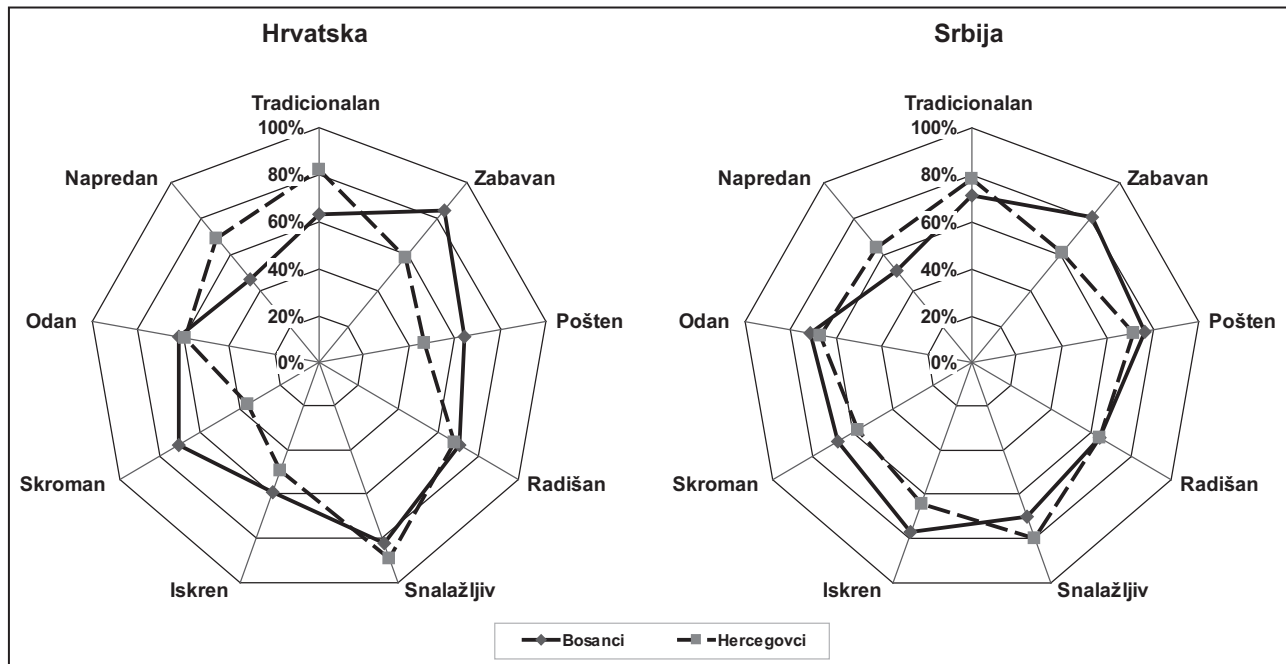
Uočili smo, ponajprije, da su građani Hrvatske i Srbije iznimno upućeni na BiH te da su s njom značajno povezani podrijetlom, rodbinski ili prijateljski. Ukupno, 41 posto ispitanika u Hrvatskoj i 35 posto ispitanika u Srbiji rođeno je u BiH, podrijetlom je iz te države ili ima obitelj i rođake u njoj. Unatoč tome, samo je 31 posto ispitanika iz Hrvatske i 26 posto iz Srbije posjetilo BiH posljednjih godina zbog različitih razloga: od posjeta rodbini preko poslovnih do turističkih posjeta.

Možda će se neki začuditi, ali ispitanike u Srbiji (3 posto) i Hrvatskoj (1 posto) BiH najslabije asocira na islam

Istražujući na što BiH asocira ispitanike, otkrili smo kako su na prvom mjestu i kod ispitanika iz Hrvatske i kod ispitanika iz Srbije "burek i ćevapi" kao simboli specifične bosanske gastronomije koji imaju i stanovite socijalno-kulturološke konotacije. Među ispitanicima u Hrvatskoj ta je asocijacija mnogo naglašenija (27 posto) nego među ispitanicima u Srbiji (18 posto). Kod srbijskih ispitanika izrazito je naglašenija asocijacija "rat" (13

posto) nego kod hrvatskih ispitanika (3 posto). Prema tome možemo zaključiti kako ispitanici iz Hrvatske mnogo benevolentnije gledaju na BiH, pa je čak doživljavaju i "bezbriznijom" zemljom od ispitanika iz Srbije koji je još uvelike doživljavaju kroz prizmu nedavnog rata. Moguće je da je u Hrvatskoj percepcija mnogo uvjetovanija utjecajem masovnih medija. Na drugom je mjestu po učestalosti odgovor kako je BiH zemlja "humora i života bez stresa": tako misli 16 posto ispitanika u Srbiji i 13 posto u Hrvatskoj. Da je to zemlja "političkih napetosti" misli po 12 posto ispitanika i u Srbiji, i u Hrvatskoj, zemlju multikulturalnosti u BiH vidi 12 posto ispitanika u Srbiji i 10 posto u Hrvatskoj, a kao na državu "tri entiteta i dva naroda" gleda na nju 11 posto ispitanika u Hrvatskoj i 10 posto u Srbiji. Možda će se neki začuditi, ali ispitanike u Srbiji (3 posto) i Hrvatskoj (1 posto) BiH najslabije asocira na islam.

Najviše ispitanika u Hrvatskoj i Srbiji (37 odnosno 36 posto) smatra da su najveća vrijednost BiH njezini stanovnici. Slijede priroda (21 posto u Srbiji i 20 posto u Hrvatskoj) i način života (13 posto u Srbiji i 12 posto u Hrvatskoj). Za bosanskohercegovačku kulturu odlučilo se 13 posto ispitanika u Srbiji i samo 7 posto u Hrvatskoj, a za povijesno nasljeđe 9 posto ispitanika u Srbiji i samo 4 posto u Hrvatskoj. Budući da BiH ima značajne razvojne potencijale u turizmu, istražili smo imidž pojedinih turističkih i drugih odredišta. Istraživanje je pokazalo kako je Sarajevo jedina top destinacija za oba susjedna naroda: ono je potencijalna top destinacija za gotovo 40 posto ispitanika iz oba susjedna naroda. Očekivano, Hrvatima je izrazito privlačno Međugorje (25 posto), a Srbima Banja Luka (15 posto), dok Mo-

Grafikon 2. Imidž Bosanaca i Hercegovaca u Hrvatskoj i Srbiji

Izvor: Ipsos, 2011.

star privlači 15 posto građana Hrvatske i 9 posto građana Srbije. Ostali gradovi nemaju prepoznatljiviji turistički potencijal.

Što Hrvati i Srbi misle o Bosancima i Hercegovcima?

Istražujući imidž Bosanaca i Hercegovaca, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, utvrdili smo kako su u Hrvatskoj Bosanci nešto pozitivnije percipirani od Hercegovaca, dok u Srbiji Bosanci i Hercegovci imaju sličan imidž. Hrvatski ispitanici Bosance češće smatraju zabavnima, poštenim i skromnim, a manje naprednima i tradicionalnim. Hercegovce više smatraju tradicionalnima, naprednim i snalažljivim, a manje skromnima, zabavnim i poštenim. Slične osobine Bosancima pridaju i ispitanici iz Srbije. U određenoj mjeri Bosance smatraju iskrenijima i odanijim nego ispitanici u Hrvatskoj. Kad su Hercegovci posrijedi, čini se da imaju nešto bolji imidž u Srbiji nego u Hrvatskoj. Srpski ispitanici im pripisuju skromnost, a većoj ih mjeri smatraju poštenima, iskrenim i odanim. Srbi prave manje razliku između Hercegovaca i Bosanaca nego Hrvati. Dapače, u mnogim točkama ne vide nikakvu razliku među njima. Doduše, Srbi Hercegovce drže snalažljivijima, naprednijim i tradicionalnijim od Bosanaca, a Bosance zabavnijima, iskrenijim i skromnijim od Hercegovaca. Nema većih odstupanja ni s obzirom na demografske pokazatelje.

Kako bismo otkrili stajališta građana Hrvatske i Srbije o BiH i njezinoj političkoj i društvenoj stvarnosti, testirali smo tvrdnje o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti te zemlje koje se najčešće pojavljuju u medijima. Sažmemo li nalaze, možemo reći kako ispitanici u obje države najviše percipiraju bosanskohercegovačke prirodne raznolikosti te bogatu kulturnu i povijesnu baštinu.

BiH smatraju zemljom raznolikosti koja povezuje Istok i Zapad, kršćanstvo i islam. Najveće razlike između stajališta hrvatskih i srbijanskih građana odnose se na tumačenje proteklog rata i položaj bosanskohercegovačkih Hrvata.

Najviši stupanj suglasnosti ispitanici u Hrvatskoj pokazali su o sljedećim stavovima:

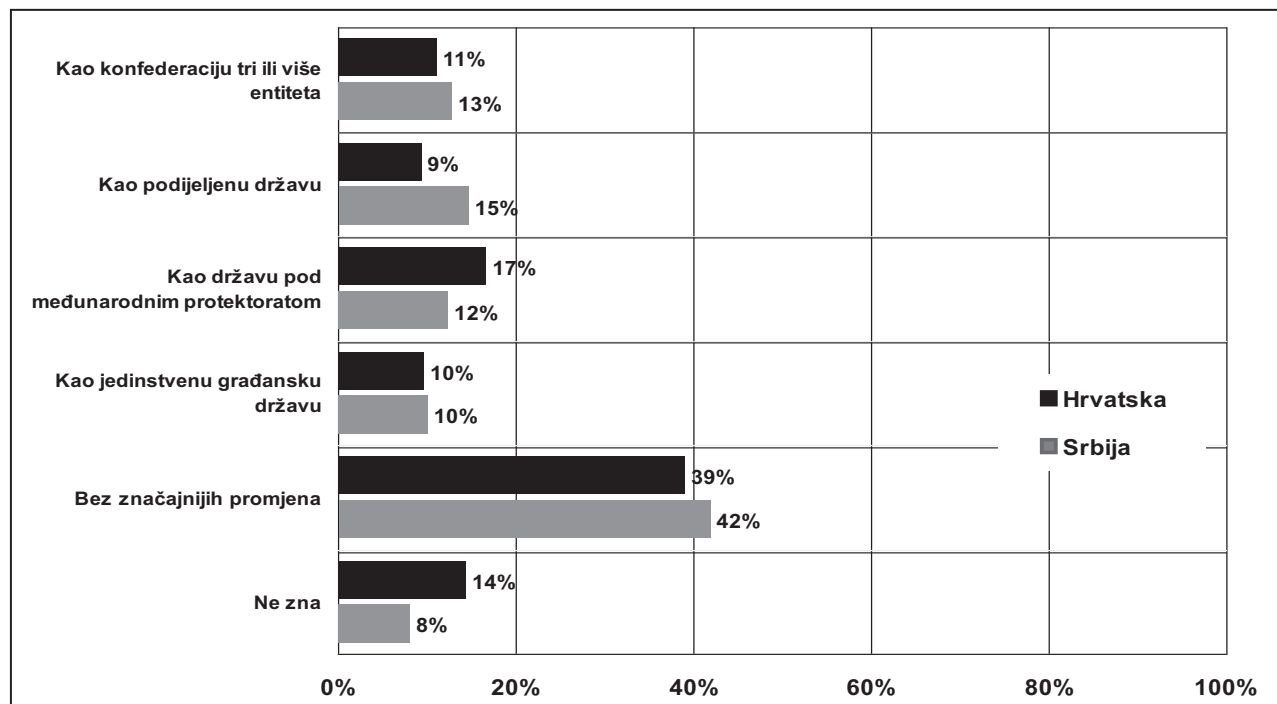
- BiH je bila žrtva nametnutog rata Slobodana Miloševića i njegovih ratnih suradnika u BiH (86 posto).
- BiH je zemlja prirodne raznolikosti i bogate kulturne i povijesne baštine (85 posto).
- Bosanskohercegovački Hrvati, Bošnjaci i Srbi tri su zasebna svijeta, kulture i civilizacije (71 posto).
- BiH je zemlja koja povezuje Istok i Zapad, kršćanstvo i islam (74 posto).
- Hrvati u BiH najmalobrojniji, a time i najugroženiji narod (61 posto).

Mnogo više Srba (62 posto) nego Hrvata (49 posto) misli da se BiH islamizira

Najveći broj ispitanika u Hrvatskoj nije suglasan sa stavom da je samo pitanje vremena kad će se Republika Srpska otcijepiti od BiH – čak 39 posto ispitanika ne podupire to mišljenje.

Ispitanici u Srbiji pokazali su najviši stupanj suglasnosti o sljedećim stavovima:

- BiH je zemlja prirodne raznolikosti i bogate kulturne i povijesne baštine (93 posto).

Grafikon 3. Kako građani Hrvatske i Srbije vide budućnost Bosne i Hercegovine

Izvor: Ipsos, 2011.

- BiH je zemlja koja povezuje Istok i Zapad, kršćanstvo i islam (74 posto).
- BiH je država koja se sve više islamizira (62 posto).
- Bosanskohercegovački Hrvati, Bošnjaci i Srbi tri su zasebna svijeta, kulture i civilizacije (64 posto).
- Hrvati i Srbi u BiH interesno su međusobno povezani nego sa svojim sunarodnjacima u Hrvatskoj i Srbiji (58 posto).

Više ispitanika u Srbiji nije suglasno nego što je suglasno sa stavovima da su Hrvati u BiH najmalobrojniji, a time i najugroženiji narod (68 posto) i da je BiH bila žrtva nametnutog rata Slobodana Miloševića i njegovih ratnih suradnika u BiH (47 posto). Međutim, zanimljivo je kako je s posljednjim stavom suglasno čak 42 posto ispitanika u Srbiji. Također, oko 20 posto ispitanika u Srbiji vjeruje da su Hrvati u BiH kao najmalobrojniji narod ujedno i najugroženiji.

Očekivano, velika je razlika u gledanjima na rat, pa tako 86 posto građana Hrvatske i 42 posto građana Srbije smatra kako je BiH žrtva Miloševićeve politike. Manja je razlika u interpretaciji susreta Miloševića i Tuđmana, pa gotovo 60 posto ispitanika u Hrvatskoj smatra kako su dvojica predsjednika namjeravali podijeliti BiH, dok tako misli 49 posto ispitanika u Srbiji. Zanimljivo je da u tu "teoriju zavjere" više vjeruju Hrvati nego Srbi. Važno je, također, da mnogo više Srba (62 posto) nego Hrvata (49 posto) misli da se BiH islamizira. Nadalje, 49 posto Srba i 40 posto Hrvata smatra da će se Republika Srpska kad-tad otcijepiti od BiH. No najviše zabrinjava nalaz da više od polovice ispitanika u obje zemlje – 59 posto u Hrvatskoj i 55 posto u Srbiji – smatra da je BiH osuđena na propast, te da su Bošnjaci, Hrvati i Srbi u toj zemlji "tri zasebna svijeta" (72 odnosno 64 posto). Oko 40 posto Hrvata u Hrvatskoj i oko 52 posto Srba smatra da njihove države nedovoljno pomažu svoje sunarodnjake u BiH.

Pokušavajući istražiti percepciju odnosa među trima narodima u BiH, došli smo do nalaza da se u gledanjima na to pitanje prilično razmimoilaze ispitanici u Hrvatskoj i Srbiji. Ipak, najboljima smatra odnose Bošnjaka i Hrvata 51 posto građana Hrvatske i 36 posto građana Srbije. Odnose Srba i Bošnjaka pozitivnima smatra 29 posto ispitanika u Srbiji i samo 5 posto ispitanika u Hrvatskoj. Zanimljivo je da na odnose među Hrvatima i Srbima u BiH mnogo optimističnije gledaju ispitanici u Hrvatskoj nego u Srbiji: najboljima ih smatra 15 prvih i samo 9 posto drugih.

Na kraju smo dodatno istražili kako građani Hrvatske i Srbije vide budućnost BiH u sljedećih deset godina. Da u BiH neće doći do značajnijih promjena u tom razdoblju smatra 42 posto ispitanika u Srbiji i 39 posto u Hrvatskoj. Da će BiH ostati pod međunarodnim protektoratom vjeruje 17 posto ispitanika u Hrvatskoj i 12 posto u Srbiji. Oko 15 posto Srba i 9 posto Hrvata vjeruje da će BiH ostati "podijeljena država", oko 11 posto Hrvata i 13 posto Srba misli da će postati konfederacija triju ili više entiteta, a oko 10 posto ispitanika u obje države uvjeren je da će BiH postati jedinstvena građanska država.

Kako BiH može poboljšati svoj imidž?

BiH je, nažalost, u svijetu najprepoznatljivija po ratu. Tako će biti, kažu teoretičari imidža države, sve dok BiH "ne ispriča neku privlačniju priču o sebi" ili preusmjeri pozornost s rata na vrline i prednosti zemlje kroz neki značajniji međunarodni događaj, kao što su nekad bile Zimske olimpijske igre u Sarajevu. Doduše, BiH sporadično i povremeno skreće pozornost na sebe kroz različite "priče", poput posjeta inozemnih filmskih i glazbenih zvijezda, organizacije zanimljivih događaja kao što je Sarajevski filmski festival, masovne turističke posjete Sarajevu, Mostaru i

Međugorju, specifičnu gastronomiju ili filmove koji dožive pažen uspjech na međunarodnim festivalima. No to nije dovoljno. S jedne strane, riječ je o sporadičnim utjecajima na imidž države, bez strategije i koordinacije, a time i bez većega i trajnijeg učinka. S druge strane, sva ta nastojanja vrlo brzo zasjene vijesti o nacionalnim sukobima i sporovima, nefunkcioniranju vlasti, terorističkim napadima, ratnim zločinima, gospodarskoj stagnaciji i zaostalosti, vjerskim fanaticima i sl. Inozemni analitičari vijesti koje dolaze iz BiH mogli bi podvesti pod zajednički nazivnik – problemi. Uistinu, rat i problemi najčešće su se vezivali proteklih godina za BiH. Nema dvojbe kako je takva slika obeshrabrivala prijatelje BiH u inozemstvu da pokušaju ispričati drukčiju priču o toj zemlji. A upravo su mnogi koji su slučajno posjetili BiH postajali njezini najbolji promotori. Obično su ostajali iznenađeni njezinom ljepotom, raznolikošću i kulturnom baštinom. Te su prednosti široj javnosti ipak ostale potpuno nepoznate, ali ih makar percipira velik dio građana Hrvatske i Srbije.

Temelj imidža neke države, osim načina njezina komuniciranja sa svijetom, čini upravo njezin identitet. A što bi moglo simbolizirati suvremeni identitet BiH i što bi se pojavilo u mislima nekog stranca kad se spomene ta država, a da to nije rat? Po čemu je BiH posebna i koji to simboli i obilježja čine zajednički državni identitet? Na to pitanje zasigurno nije lako odgovoriti.

Jer, još ne postoji definiran bosanskohercegovački identitet, kao ni "konsenzus" triju naroda o tom pitanju. To donekle nije ni čudno ako se ima na umu da neovisna BiH postoji jedva dva desetljeća i da petnaestak godina živi u "prislinom miru" u kojemu se njezini građani "oporavljaju" od krvavih sukoba. No to nipošto ne znači da ljudi u inozemstvu, bez obzira na to je li riječ o potencijalnim turistima, investitorima ili donositeljima odluka, nemaju nikakvu percepciju države. Znaju uglavnom ono što čuju putem medija, od prijatelja ili na neki drugi neformalan način. Pravilo vanjskog brendiranja kaže: ako sami ne ispričate priču o sebi, ispričat će je netko drugi. Identitet uvijek postoji, samo ga treba otkriti i predstaviti svijetu. Imidž nastaje kao izraz tog identiteta. Često se ne temelji na činjenicama nego na dojmovima, stereotipima, informacijama, ali i dezinformacijama. Kad se jednom oblikuje, treba mnogo napora da se promijeni.

Bilješke

- 1 Cjeloviti rezultati istraživanja bit će objavljeni u studiji: Skoko, Božo (2012). *Imidž Bosne i Hercegovine i njezinih građana u Hrvatskoj i Srbiji*. Sarajevo: Friedrich Ebert-Stiftung. ■

Zašto su prosvjedi u Izraelu razlog za nadu?

Michael Walzer

Ovo je pobuna protiv onoga što je
Izrael postao, a u ime onoga što
je nekad bio. Riječ je o naporu
najmlađih Izraelaca da ponovno
uspostave staru, egalitarniju i
idealističniju zemlju koju su njihovi
roditelji izgubili

Što se događa u Izraelu? Kao i obično, nitko nije ni očekivao ni predvidio masovnu pobunu mladih ljudi u Izraelu kojima se prošle subote pridružio veliki, zapanjujući broj njihovih roditelja, djedova i baka. Ono što je počelo kao zahtjev za pristupačnijim cijenama stanovanja pretvorilo se u nešto mnogo veće. Mogu samo promatrati i navijati te pokušati shvatiti o čemu je riječ. U ovom tekstu nudim nekoliko mogućih tumačenja pobune.

To je pobuna mainstreama protiv povlaštenih sektora – ponajprije, premda to nitko ne želi kazati, protiv naseljenika i ultraortodoksnih. Razmjerni izborni sustav omogućuje da relativno male skupine blokovskih birača steknu nerazmjernu moć, a upravo su te dvije skupine kao ključni partneri u (većinom) desnim koalicijskim skupinama stekle moć kakva je drugima nedostupna. Kao što je napisao jedan kolumnist *Hareca*,¹ na okupiranim teritorijima Netanjahu je socijalist, budući da tamo postoji potpuno razvijena država blagostanja, premda samo za naseljenike. Među naseljenicima sada ima mnoštvo ultraortodoksnih Židova koji su uvučeni u nacionalistički tabor kroz poklonjeni smještaj za njihove velike i rastuće obitelji na teritorijima.² U ranim godinama države ultraortodoksne skupine nisu zastupale nikakve politike osim zahtjeva da njihova djeca budu oslobođena služenja vojske i da država subvencionira njihov način života. S ta dva temeljna zahtjeva bili su se jednako spremni pridružiti ljevici kao i desnici. No sada su čvrsto inkorporirani u desnicu, a sve to na račun izraelskog *mainstreama* – svih Izraelaca koji žive i rade unutar Zelene crte.³ Ljudi koji žele živjeti i raditi unutar Zelene

Michael Walzer, profesor emeritus na Institute for Advanced Studies, University of Princeton (SAD). Suurednik časopisa *Dissent* u kojemu je 8. kolovoza 2011. ovaj članak prvi put objavljen. Prenosimo ga u *Političke analize* s odobrenjem autora i urednika. Članak je s engleskoga prevela Danijela Dolenc.

crte ne tiče se argument desnih članova Kneseta prema kojemu bi prosvjednici mogli ići na teritorije jer ondje ima mnogo jeftinog smještaja.

Ovo je prva pobuna bilo gdje u svijetu protiv uspješnoga neoliberalnog režima. Izraelski makroekonomski pokazatelji vrlo su dobri, pri čemu ne pokušavam predviđati što će se događati sutra: nezaposlenost je niska, valuta je snažna, strani investitori su zainteresirani, poduzetnička je energija jaka, ekonomski rast je značajan i stabilan. Istodobno, štete koje je neoliberalna politika nanijela solidarnosti zajednice, socijalnim uslugama i kvaliteti javnog sektora vidljive su diljem zemlje (osim na okupiranim teritorijima). Mnogim obiteljima u kojima rade oba roditelja sve je teže postići i održati pristojan život. Prema tome, moto pobune mogao bi biti: "Riječ je o mikroekonomiji, glupane!" No pravi slogan glasi: narod zahtijeva društvenu pravdu! Ovdje nije riječ o dužničkoj krizi, inflaciji ili nezaposlenosti. Ova se kriza tiče nejednakosti i nepravde; ljudi koji marširaju suglasni su o tome, premda se možda ne bi složili o mnogo drugih stvari.

Ovo je prva pobuna bilo gdje u svijetu protiv uspješnoga neoliberalnog režima

Ova je pobuna kolektivni napor da se izbjegnju ograničenja i podjele izraelske rasprave o sigurnosti, nepostojećemu "mirovnom procesu" i okupaciji. Kada su nastajuće vođe pobune inzistirali na tome da je prosvjed "nepolitički" zapravo su htjeli reći da nije riječ o ratu i miru. Znali su, dakako, da je sve povezano i da su teškoće koje osjećaju djelomice uzrokovane masovnim državnim investicijama na okupirane teritorije. No oni imaju vlastiti san o cionističkoj normalnosti: žele se usredotočiti na vlastite živote i kvalitetu domaćeg društva. Taj je fokus vidljiv u natpisima koje su nosili. Dok su u starijim demonstracijama što ih je organizirao Mir sada⁴ mnogi natpisi bili na engleskome jer je poruka prosvjednika bila namijenjena ne samo Izraelcima nego i Arapima, Europljanima, američkim Židovima i Amerikancima općenito, u ovim su demonstracijama svi natpisi bili na hebrejskome. Izraelski se narod obraćao sam sebi.

Ovo je pobuna protiv onoga što je Izrael postao, a u ime onoga što je nekad bio. Riječ je o naporu najmlađih Izraelaca da ponovno uspostave staru, egalitarniju i idealističniju zemlju koju su njihovi roditelji izgubili. To je razumijevanje pobune za koje se cijelim svojim srcem nadam da je točno. Ili da je makar jedno od točnih, budući da se pobune ove veličine ne mogu tako jednostavno sumirati. No prošli je tjedan doista bilo nekih divnih trenutaka koji su ukazivali na utjecaj starog Izraela. Kasno jedne večeri moja žena, neki prijatelji i ja hodali smo gore-dolje kroz kilometar dug Grad šatora u Tel Avivu. Naišli smo na skupinu od 100 do 150 ljudi okupljenih oko jednog gitarista koji

je pjevao pjesme iz četrdesetih. Prijatelj mi je došapnuo kako nitko više ne pjeva te pjesme. Ali, evo, tu su bili oni, pomiješana skupina starih i mladih, koji su sjajnih lica pjevali o zemlji i vremenu koje su željeli pamtiti i slaviti. Nisu žudjeli za siromaštvom nego za solidarnošću onog vremena. U Jeruzalemskoj povorci tjedan prije našli smo se u skupini tinejdžera iz Hašomer Hacaira (Mladog stražara),⁵ naziva koji je vezan za neko drugo vrijeme. Mislio sam kako je ta organizacija odavno nestala, ali tu je bilo mnoštvo mladih čuvara koji su marširali i izvikivali: "Ljudi traže društvenu pravdu!" Nosili su, kaže moja žena, iste plave košulje kakve je ona nosila kad je bila dio Mladih stražara pedesetih godina. Zajedno njihova i naša generacija (bilo je ondje mnogo ljudi poput nas) govore o značenju demonstracija. Neko smo vrijeme ljudima koje smo susretali govorili da smo samo promatrači. No to nije bila istina. U ovakvim demonstracijama marširali bismo bilo gdje na svijetu, a ovdje smo znali sve simbole i mnoge pjesme.

Nitko ne zna što će se dalje događati. Nitko ne zna kako pretvoriti festival prosvjeda u djelotvornu politiku. Postoje mnoge prepreke, uključujući staru politiku rata i mira. No očaj koji se osjećao prije nekoliko mjeseci, osjećaj da je ljevica mrtva i uvjerenje koje se stalno ponavljalo da je cijela generacija Izraelaca odustala od političke akcije u potrazi za blagodatima privatnog života – to je nestalo. Ovo je vrijeme neočekivanog nadanja.

Bilješke

- 1 Harec (hebr. Zemlja), najstarije i najutjecajnije dnevne novine u Izraelu, osnovane 1918. u Jišuvu, židovskoj zajednici u Palestini za vrijeme britanske mandatne uprave 1922-1948. (nap. ur.).
- 2 "Teritoriji", naziv kojim se u Izraelu službeno označuju okupirana područja na palestinskoj Zapadnoj obali (nap. ur.).
- 3 Zelena crta, crta razgraničenja Izraela s Egiptom, Jordanom, Libanom i Sirijom nastala vojnim sporazumom 1949. nakon svršetka arapsko-izraelskog rata 1948-1949. Nema značenje međunarodno priznate granice (nap. ur.).
- 4 Mir sada (hebr. Šalom ahšav), najvažniji i najveći mirovni pokret u povijesti Izraela. Nastao tijekom izraelsko-egipatskih mirovnih pregovora 1978. kada je 348 rezervnih časnika i vojnika uputilo otvoreno pismo ondašnjem premijeru Menahimu Beginu kojim su poduprti mirovni pregovori, zatraženo da Izrael odustane od židovskog naseljavanja okupiranih palestinskih područja i stvaranja Velikog Izraela. Zbog izraelske invazije na Libanon 1982. pokret je organizirao dotad najmasovnije mirovne prosvjede u povijesti zemlje u kojima je sudjelovalo više stotina tisuća ljudi (nap. ur.).
- 5 Hašomer Hacair (hebr. Mladi stražar), cionistički socijalistički pokret koji je izvorno nastao među Židovima u Austrougarskoj, a 1919. proširio se i na židovsku zajednicu u Palestini (nap. ur.). ■

Borci za Padaniju

Višeslav Raos

Za uspjeh projekta Sjeverne lige u talijanskoj nacionalnoj politici bio je potreban zajednički nadpokrajinski identitetski okvir. Zato je Bossi osmislio Padaniju kao zamišljenu teritorijalnu cjelinu sjevera Italije, premda ne postoji ni povijesni ni kulturni temelj za takav naziv i identitet

Talijanski stranački sustav nakon 1945.

U posljednja dva desetljeća nekoliko je međusobno isprepletenih društvenih, ekonomskih i političkih procesa uvelike transformiralo talijanski stranački sustav. Zapravo, s pravom je moguće govoriti o novome stranačkom sustavu, nastalome nakon propasti prethodnoga koji je postojao od kraja Drugoga svjetskog rata. Jedan je od gospodarskih čimbenika transformacije stranačkog sustava u Italiji pomak od industrijskoga k postindustrijskom društvu unutar kojega slabe tradicionalni društveni rascjepi kao temelj stranačke identifikacije. Takve su promjene uočljive u nizu zapadnoeuropskih demokracija te Italija nije iznimka. Bitnu društvenu promjenu čini i pojačan priljev useljenika, ponajprije iz arapskih zemalja i podsaharske Afrike, što mijenja demografsku strukturu biračkog tijela, a u dnevnu politiku ulaze pitanja vezana za imigraciju. K tome, opće povijesno-političke promjene u Europi – pad Berlinskog zida 1989. i raspad Sovjetskog Saveza 1991. – reflektirale su se i na Italiju čiji je stranački sustav do tada obilježavala snažna prisutnost Komunističke partije (PCI). PCI je tijekom cijeloga hladnoratovskog razdoblja bila druga po snazi talijanska stranka, no bez ikakva koalicijskog potencijala zbog svojeg dugogodišnje povezanosti sa Sovjetskim Savezom. U sklopu tako velikih mijena na stranačku pozornicu stupaju novi politički akteri poput Sjeverne lige (*Lega Nord*). Razdoblje od 1987. do 1996. ključno je za razumijevanje sadašnje konstelacije talijanskoga stranačkog sustava. U literaturi se obično povezuje s pojmovi-

ma krize i tranzicije, ali i s rađanjem takozvane Druge Republike (Wellhofer, 2001:156).

Stožerna talijanska stranka od kraja Drugoga svjetskog rata do pada Berlinskog zida bili su demokršćani (*Democrazia Cristiana*, DC) s karizmatičnim vođama Alcideom de Gasperijem i Aldom Morom. DC je svojom politikom centrizma, umjerenosti i akomodacije uspio desetljećima zadržati dominantan status. Umjesto nadilaženja ideološkog jaza između dviju najvećih stranaka (demokršćana i komunista), koji je umoreni¹ Aldo Moro pokušavao provesti u djelo, početak osamdesetih godina donio je pad moći DC-a i prve nedemokršćanske predsjednike

Sjeverna liga najuspješnija je regionalistička stranka u Europi. Riječ je o čistoj regionalističkoj stranci, za razliku od etnoregionalističkih stranaka u Kataloniji, Škotskoj, Baskiji i drugdje, koja je uspjela kanalizirati nezadovoljstvo birača na sjeveru Italije i stvoriti novi politički identitet

talijanskih vlada nakon 1945. – liberala Giovannija Spadolinija iz Talijanske republikanske stranke (*Partito Repubblicano Italiano*, PRI) i socijalista Bettina Craxija iz Talijanske socijalističke stranke (*Partito Socialista Italiano*, PSI) (Pasquino, 2000:70). Tijekom osamdesetih godina komunisti su gurnuti na marginu stranačkog života, premda su ostali druga po snazi stranka, dok je vladine većine tvorilo pet stranaka okupljenih oko centra – DC, PRI, PSI, Talijanska liberalna stranka (*Partito Liberale Italiano*, PLI) i Talijanska socijaldemokratska stranka (*Partito Socialista Democratico Italiano*, PSDI). Razdoblje vladavine tih pet stranaka naziva se *pentapartito*, a obilježava ga otuđenje stranaka i posebice stranačkih vodstava od birača i društva u cjelini,² kao i visoka razina korupcije i klijentelizma (Kneisler, 2011:81). Vladavina *pentapartita*, a posljedično i cijeli dotadašnji stranački sustav, raspala se nakon kraja bipolarnog razdoblja te nakon što su otkriveni razmjeri korupcijskih makinacija u koje su bili uključeni čelni ljudi stranačke elite sastavljene od spomenutih pet stranaka. PCI se 1991. raspada na postkomunističku Demokratsku stranku ljevice (*Partito Democratico della Sinistra*, PDS) i Stranku komunističke obnove (*Partito della Rifondazione Comunista*, PRC).

Preobrazba talijanskoga stranačkog sustava

Kraj Hladnog rata uzdrmao je talijanski stranački sustav. PCI je doživio raskol, DC izgubio mogućnost korištenja "crvene opasnosti" za održavanje starog obrasca stranačkog natjecanja i centralizirane političke vlasti. Nesposobnost DC-a da antikomunistički raspoloženim biračima na sjeveru zemlje u posthlad-

noratovskom razdoblju ponudi nove ljude i ideje te prepozna promjene u biračkom tijelu u postindustrijskim socijalno-ekonomskim uvjetima (Allum, 2000:21) i okretanje k postmaterijalističkim vrijednostima uvelike su trasirali put za uspjeh Sjeverne lige koja je početkom devedesetih godina preuzela dobar dio sjevernjačkih birača koji više nisu smatrali da je nužno glasovati za demokršćane (Pasquino, 2000:81). Međutim, odlučujući udarac postojećemu stranačkom sustavu i poticaj za krah "Prve Republike" bila je široko rasprostranjena korupcija među političarima *pentapartita*. Koruptivne radnje nisu ciljale samo bogaćenju pojedinaca i stranačkih frakcija nego i održavanju postojećeg stanja na stranačkoj pozornici. Raspletanje korupcijske mreže, poznate pod nazivom *Tangentopoli* ("grad mita"), počelo je kada je Mario Chiesa, član Craxijeva PSI-a, odlučio progovoriti i omogući početak niza procesa na milanskom sudu.³ Tim krupnim protukorupcijskim pravosudnim procesima nadjenuto je ime *Mani pulite* ("čiste ruke"). Na prvim talijanskim parlamentarnim izborima nakon kraja Hladnog rata u travnju 1992. demokršćani gube znatan broj mandata. Premijer postaje Giuliano Amato iz PSI-a. Godinu dana nakon izbora, u travnju 1993. gotovo polovica Amatova kabineta i trećina parlamentarnih zastupnika završit će na optuženičkim klupama zbog korupcije, dok će se "glava" koruptivnog lanca, vođa socijalista Bettino Craxi, skloniti od kaznenog progona u Tunis (Pasquino, 2000:83). Odlazak dugogodišnjeg vođe PSI-ja demoralizirao je socijaliste i najavio njihov pad. Parlamentarne izbore 1992. obilježio je i uspon Sjeverne lige koja je – nakon što je godinu ranije uspostavljena kao jedinstvena politička stranka – zabilježila neočekivan uspjeh te osvojila 55 mandata u Predstavničkom domu i 25 u Senatu, postavši četvrta po snazi politička opcija u Italiji.

Na konačnu transformaciju talijanskoga stranačkog sustava utjecala je radikalna reforma izbornog zakonodavstva. Novi izborni zakon, donesen 1993. nakon referenduma kojim su građani odobrili napuštanje razmjernoga izbornog sustava s višestrukim preferencijalnim glasovanjem kao značajke "Prve Republike" i korumpiranih starih stranačkih elita (Cotta i Verzichelli, 2007:51, 76), dobio je prema svojem tvorcu Sergiu Mattarelli, tada zastupniku DC-a, a danas zastupniku Demokratske stranke (*Partito Democratico*, PD), ime *legge Mattarella* ("Mattarellin zakon"). Mattarellin zakon uveo je mješoviti izborni sustav. Od 630 zastupnika Predstavničkog doma (*Camera dei Deputati*) 475 (tri četvrtine) birano je većinski u jednomandatnim izbornim okruzima, a 155 (jedna četvrtina) razmjernim sustavom. U Senatu (*Senato della Repubblica*) se od 315 senatora 232 (tri četvrtine) biralo većinskim sustavom, a 83 kompenzacijska mandata (jedna četvrtina) dodjeljivana su s lista (Reed, 2001: 312).

Transformacija talijanskoga stranačkog sustava dovršena je 1994. Desetljećima najjača stranka, DC, raspuštena je, a naslijedila ju je Talijanska pučka stranka (*Partito Popolare Italiano*, PPI), od koje se pak odvojio Kršćanski demokratski centar (*Centro Cristiano Democratico*, CCD) (Giannetti i Sened, 2004:494). PPI se kasnije utopio u centrističkoj stranci Demokracija je sloboda – Tratinčica (*Democrazia è Libertà – La Margherita*, DL), da bi naposljetku Tratinčica postala dio Demokratske stranke. CCD je pak postao dio Unije kršćanskih i centrističkih demokrata (*Unione dei Democratici Cristiani e di Centro*, UDC). Profa-

Tablica 1. Rezultati Sjeverne lige na parlamentarnim izborima 1992–2008.⁴

Godina	Mandati u Predstavničkom domu (Camera dei Deputati), ukupno 630		Mandati u Senatu (Senato della Repubblica), ukupno 315	
		%		%
1992.	55	8,7	25	7,9
1994.	117	18,6	60	19,0
1996.	59	9,4	27	8,6
2001.	31	8,6	16	5,1
2006.	26	4,1	13	4,1
2008.	60	9,5	25	7,9

šistički Talijanski socijalni pokret (*Movimento Sociale Italiano*, MSI), prihvativši desnu frakciju propalog DC-a, preobrazio se u postfašističku, desnopopulističku Nacionalnu alijansu (*Alleanza Nazionale*, AN). Naposljetku, Silvio Berlusconi, moćni poduzetnik koji je svoje poslovno carstvo isprva izgradio na stanogradnji u Milanu, a kasnije kroz medije, 1994. osniva stranku Naprijed, Italijo (*Forza Italia*, FI) koja okuplja raspršeno biračko tijelo desno od centra te u koaliciji sa Sjevernom ligom i Nacionalnom alijansom postaje predsjednik Vijeća ministara odnosno premijer.

Godine 2005. treća vlada pod vodstvom Silvija Berlusconija ponovno radikalno mijenja izborni sustav. Uveden je razmjerni sustav sa zatvorenim listama za svih 630 zastupničkih i 315 senatorskih mjesta. Nije omogućeno preferencijsko glasovanje, ali jedan se kandidat može natjecati u nekoliko izbornih jedinica. Uvedeno je nekoliko razina izbornih pragova – 10 posto za koalicije, 2 posto na nacionalnoj razini za svaku pojedinačnu stranku koalicije te 4 posto za stranke koje se natječu samostalno (Cotta i Verzichelli, 2007:92). Kako bi se osigurala stabilne većine, najjačim koalicijama koje ne uspiju osvojiti 55 posto mandata izbornim je zakonom zajamčen "većinski bonus" kojim se njihov broj mandata uvećava dok ne dosegne tu razinu. Iako su Berlusconi optuživali da je taj zakon skrojio prema sebi i svojoj koaliciji, na izborima 2006. pobjedu odnosi koalicija lijevog centra Unija (*L'Unione*) pod vodstvom Romana Prodira i stranke Maslina (*L'Ulivo*), zametka današnje Demokratske stranke.

Sjeverna liga: od marginalca do treće snage u zemlji

Današnja stranka pod nazivom Sjeverna liga (*Lega Nord*) – punim nazivom Sjeverna liga za neovisnost Padanije (*Lega Nord per l'Indipendenza della Padania*, LN) – korijene vuče iz regionalističkih političkih grupacija koje se pojavljuju u pokrajinama sjeverne Italije tijekom osamdesetih godina, izražavajući nezadovoljstvo oligarhijskom strukturom tadašnjeg *pentapartita*, a posebice DC-a, koji je desetljećima bio dominantan upravo na sjeveru Italije, posebice na području zvanom Triveneto (Furlanija-Juljska krajina, Trentino-Južni Tirolo i Veneto) (Cotta i Verziche-

lli, 2007:88). Prema boji DC-a nazvane su "bijelim pokrajinama" naspram "crvenih pokrajina" srednje Italije (Toskana, Umbrija, Marke) u kojoj su svoja najvjernija uporišta imali komunisti, a kasnije njihov nasljednik PDS te, naposljetku, današnja Demokratska stranka (PD).

Zametak Sjeverne lige bila je Lombardijska liga (*Lega Lombarda*) koja je sredinom osamdesetih godina, kao i mnoge druge lokalne stranke u sjevernoj Italiji (stranke u Dolini Aosta te u Trentinu i Južnom Tirolo), gradila svoj identitet na lokalnoj kulturnoj ksenofobiji, koja je, primjerice, uključivala zahtjev za preferencijalnim stambenim zbrinjavanjem autohtonih Lombarda (Cento Bull i Gilbert, 2001:10). Iako je Lombardijska liga sa svojim zahtjevima za "samoodređenjem Lombardije" osamdesetih godina bila tek jedna u nizu sjevernjačkih regionalističkih stranaka te nije bilježila opipljive izborne uspjehe poput Mletačke lige (*Liga Veneta*, izvorno *Liga Vèneta*), od drugih pokušaja političkog organiziranja sjevernotalijanskoga kulturnog sentimenta i socijalno-ekonomskih interesa izdvajao ju je karizmatični vođa Umberto Bossi koji na parlamentarnim izborima 1987. postaje senator Lombardijske lige i stječe nadimak *il Senatùr* (senator na lombarskom narječju) (Centro Bull i Gilbert, 2001:12-13).

U već opisanom metežu nastalu raspadom "Prve Republike" i okoštalog *pentapartita*, Bossi artikulira zabrinutost malih i srednjih poduzetnika sa sjevera Italije nad nabujalom korupcijom i centralizmom vlasti u Rimu. U sklopu globalizacije koja je zahvatila i Apeninski poluotok tematizira useljavanje iz Albanije i zemalja Magreba kao prijetnju gospodarskom napretku Sjevera te na valu nezadovoljstva u kratkom vremenu postaje izborna iznenađenje. Premda osnovana kao mreža i koalicija različitih sjevernjačkih stranaka još 1989, Sjeverna liga kao jedinstvena stranka – koja se, međutim, zbog populističkih razloga svojim biračima često predstavlja i kao pokret (*Movimento*) – nastaje 1991. kada Bossi, postavljajući se kao rješenje za osobne i frakcijske sukobe unutar mletačkih i pijemontskih regionalista, ujedinjava različite lige u jedinstvenu Ligu (Tarchi, 1998:145). Zapanjujući uspjeh na izborima 1992. lansira Sjevernu ligu u središte talijanskoga političkog života, a od izbora 1994. stalno će biti, unatoč promjenjivim izbornim rezultatima (tablica 1), treća po snazi politička stranka u posthladnoratovskoj Italiji.

Tablica 2. Rezultati Sjeverne lige na regionalnim izborima 1993-2010.⁷

Regija	Godina izbora u pojedinoj regiji i postotak osvojenih mandata							
	1993.	1995.	1998.	2000.	2003.	2005.	2008.	2010.
Dolina Aosta (<i>Valle d'Aosta</i>)	8,6		0,0		0,0		0,0	
Pijemont (<i>Piemonte</i>)		8,3		6,6		6,3		20,0
Lombardija (<i>Lombardia</i>)		13,3		13,7		18,7		25,0
Trentino-Južni Tirol (<i>Trentino-Alto Adige</i>) ⁸	10,0		4,3		2,8		10,0	
Veneto		13,8		11,6		18,3		33,3
Furlanija-Juljska krajina (<i>Friuli-Venezia Giulia</i>)	30,0		20,0		8,3		14,0	
Ligurija (<i>Liguria</i>)		4,4		5,0		2,5		7,5
Emilia-Romagna		2,0		2,0		6,0		8,0
Toskana (<i>Toscana</i>)		⁹		0,0		0,0		5,6
Marke (<i>Marche</i>)		0,0		0,0		0,0		4,6
Umbrija (<i>Umbria</i>)		¹⁰		0,0		¹¹		3,3

Svepadanska stranka s mnogo lica

Samo ime Lombardijska liga priziva sjećanja na povijesnu Lombardijsku ligu koja se borila protiv utjecaja careva Svetoga Rimskog Carstva, poglavito Fridrika I. Barbarosse. Od prvih dana znak Lige je stilizirana slika Alberta da Giussana, polulegendarnoga lombardijskog junaka u bitci kod Legnana (1176) u kojoj je pobijeđen Barbarossa. Stranka stoga ima nadimak *Carroccio*, pojam koji označava kola s ratnim oltarom kakva su bila uobičajena kod srednjovjekovnih vojnih postrojbi sjevernotalijanskih gradova. Upravo u kvazipovijesnoj simbolici Lige prepoznajemo njezine paradokse. Naime, izvorna Lombardijska liga bila je u ratovima za investituru na strani gvelfa (*guelfi*) odnosno (papinskog) Rima, a protiv gibelina (*ghibellini*), podupiratelja njemačkog cara, dok suvremena Liga ističe svoju sjevernjačku (lombardijsku, dakle langobardsku i germansku) posebnost naspram Rima i juga Italije koji smatra korumpiranim i rasipničkim. Slika rasipničkog Rima, sažeta u krilatici *Roma ladrona* ("lopovski Rim"), primjer je snažnoga emotivno-apelativnog naboja kojim operira politički diskurs Sjeverne lige.

Kompozitni karakter Sjeverne lige očituje se u znaku stranke koji kombinira spomenutog Alberta da Guissana i mletačkog lava sv. Marka, znak povijesne Mletačke Republike. Statut stranke navodi 13 "nacionalnih sekcija" (*sezioni nazionali*) pokreta za Padaniju: Južni Tirol (*Alto Adige/Südtirol*), Emilija (*Emilia*), Furlanija-Juljska krajina (*Friuli-Venezia Giulia*), Ligurija (*Liguria*), Lombardija (*Lombardia*), Marke (*Marche*), Pijemont (*Piemonte*), Romagna, Toskana (*Toscana*), Trentino, Umbrija (*Umbria*), Dolina Aosta (*Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste*) i Veneto.⁵ Premda se Liga, poput mnogih drugih regionalističkih i etnoregionalističkih stranaka u Europskoj Uniji, statutarno "ograničila" na određeni prostor, to jest na teritorij unutar države na kojemu se želi natje-

cati i nominirati svoje kandidate koristeći nezadovoljstvo i osjećaj nepredstavljenosti građana u pojedinim drugim dijelovima Italije, u posljednje vrijeme stranka širi svoje ogranke i izvan sjeverna Italije. Tako su osnovane Sjeverna Liga Sardinije (*Lega Nord Sardinia/Sardegna*) i Sjeverna liga Abruzza (*Lega Nord Abruzzo*).⁶ Heterogena i kompozitna struktura Sjeverne lige očituje se i u vrlo različitim uspjesima pojedinih liga koje se natječu na izborima za regionalna vijeća i regionalne predsjednike (*tablica 2*).

Dok Liga bilježi snažne uspjehe u četiri regije "jezgre" – Pijemontu, Lombardiji, Venetu i Furlaniji-Juljskoj krajini – u ostatku Padanije, teritorijalne cjeline koju Sjeverna Liga prema vlastitim iskazima predstavlja, njezini su izborni rezultati prilično skromni. U nekim dijelovima sjeverne Italije, poput dvojezične (francusko-talijanske) regije s posebnim statusom Doline d'Aosta, Liga gotovo ne ostavlja nikakav trag. Jasno je kako je Bossi previše rastegnulo pojam Padanije umjesto da se koncentrirana jačanje u izbornim utvdama u lombardijskim i mletačkim općinama i gradovima.

Liberalizam i euroskepticizam: Liga i EU

Sjeverna liga nije samo treća po snazi stranka u talijanskom parlamentu i bitan akter regionalne politike u nizu sjevernotalijanskih pokrajina nego je stalno prisutna i u Europskom parlamentu. Dapače, ona je najsnažnija regionalistička stranka koja je predstavljena na europskoj razini (Raos, 2011:51). No u čestim promjenama članstva u parlamentarnim frakcijama u Europskom parlamentu (*tablica 3*) očituje se fluidni ideološki karakter Lige. Sjeverna liga istodobno je i liberalna stranka koja se bori za prava poduzetnika i protivi se visokim porezima, birokraciji i korupciji, ali i euroskeptična stranka koja se protivi europskim politikama useljavanja i jačoj kontroli Bruxellesa nad nacional-

Tablica 3. Rezultati Sjeverne lige na izborima za Europski parlament¹²

Godina izbora	Broj mandata	Udio mandata (%)	Ukupno talijanskih mandata	Članstvo u parlamentarnoj frakciji
1994.	6	6,9	87	Europska liberalna, demokratska i reformistička stranka (ELDR), 1994-1997.
1999.	4	4,6	87	Tehnička skupina neovisnih zastupnika (TGI), 1999-2001.
2004.	4	5,1	78	Neovisnost/demokracija (I/D), 2004-2006; Unija za Europu nacija (UEN), 2007-2009.
2009.	9	12,5	72	Europa slobode i demokracije (EFD), 2009-...

nim ekonomijama. Liga nije protiv europskih integracija, no želi ih prilagoditi svojoj viziji "autohtone, europske" sjeverne Italije, to jest Padanije.

Padanizam i populizam

Sjeverna liga nastala je ujedinjenjem različitih liga koje su, svaka na svoj način, naglašavale povijesno-kulturne posebnosti svojih pokrajina. No za uspjeh projekta Sjeverne Lige u talijanskoj nacionalnoj politici bio je potreban zajednički nadpokrajinski identitetski okvir. Zato je Bossi osmislio Padaniju kao zamišljenu teritorijalnu cjelinu sjevera Italije, nazvanu prema rijeci Pad (*Po*), premda ne postoji ni povijesni ni kulturni temelj za takav naziv i identitet (Giordano, 1999:217). Pa premda nije imao ni prave povijesne temelje za takav identitet ni ikakvu "uhodanu" tradiciju, Bossi je uspio svoje pristaše (*leghisti*) uvjeriti u padanizam. Padanizam se temelji na prisvajanju mnoštva povijesno nepovezanih simbola. Dobar je primjer za to grb Padanije, to jest "alpsko sunce" (*Il Sole delle Alpi*), utemeljen na geometrijsko-dekorativnom motivu koji je poznat kao cvijet života što se u različitim varijacijama može naći na sakralnim i profanim građevinama diljem Euroazije, od Norveške do Japana. Populizam lige očituje se u protuimigrantskom diskursu, ali i u separatizmu kao sljedećoj fazi razvoja militantnog regionalizma. Separatističke tendencije Sjeverne lige doživjele su vrhunac 1996. kada je osnovan parlament Padanije koji je donio padanski ustav (Giordano, 2000:457) te je osnovana čak i padanska nogometna reprezentacija. Bossi vrlo dobro zna da nema potporu birača za osnivanje neovisne Padanije, ali mu igranje na kartu separatizma pomaže u koalicijskim pregovorima s glavnim partnerom, nekoć strankom Naprijed, Italijo Silvija Berlusconi, a danas Narodom slobode (*Il Popolo della Libertà*, PdL). Upravo se u činjenici što je rođeni *Milanese* Silvio Berlusconi uspio svojom inkluzivnom *catch-all* politikom i otvorenosti prema devolucijskim, decentralističkim politikama pridobiti sjevernjačke birače (Tarchi, 1998:145) korijene separatistička radikalizacija Sjeverne lige i njezina nemogućnost da se istinski nametne kao hegemonijska politička snaga u Padaniji. Svojim populističko-šovinističkim diskursom o obrani "radišnoga i vrijednog" sjevera Italije od "nadirućih useljenika" s Juga Bossi je uspio doći u sukob čak i s postfašističkom Nacionalnom alijansom Gianfranca Finija (Spruce, 2007:100).

Liga u Berlusconijskim vladama

Sjeverna liga je sudjelovala u svim vladama Silvija Berlusconi. No nije uvijek ostajala u njima do kraja mandata, tako da su članovi Lige u izvršnoj vlasti na nacionalnoj razini participirali od 1994. do 1995, od 2001. do 2005, od 2005. do 2006. te od 2008. do 2011. Pred izbore 1994. Bossi je uspio ishoditi velik broj kandidat-skih mjesta za Ligu unutar Berlusconijske koalicije *Pol slobode*, što je rezultiralo mjestima podpredsjednika vlade i pet ministara. Taj je uspjeh brzo zasjenjen unutarnjim borbama Liginih parlamentaraca tako da *Caroccio* nakon godinu dana napušta vladu, a Bossi okupnjuje moć u stranci u svojim rukama (Tarchi, 1998:146).

Populizam lige očituje se u protuimigrantskom diskursu, ali i u separatizmu kao sljedećoj fazi razvoja militantnog regionalizma

Stalno optuživanje "korumpiranog Rima" za kočenje sjevera Italije u gospodarskom razvoju i korištenju europskih integracija za napredak rezultiralo je vrlo promjenjivim izbornim rezultatima Sjeverne Lige krajem devedesetih godina (Albertazzi, McDonnell, i Newell, 2011:475). Na izborima 2001. Liga se, bitno oslabljena, opet priključuje Berlusconijskoj koaliciji desnog centra te sudjeluje u radu drugoga Berlusconijskoga kabineta (2001-2005), kao i treće vlade pod njegovim vodstvom (2005-2006). Sjeverna liga sudjeluje i u radu četvrtoga i najdugovječnijeg Berlusconijskoga kabineta od 2008. do 2011, kada Berlusconi odstupi, a na čelo nestranačke vlade dolazi bankarski stručnjak Mario Monti kao predstavnik tehnokratskog impulsa u Italiji zahvaćenoj globalnom financijskom krizom. U Berlusconijskim vladama Liga nije bila klasičan faktor razdora, kao što su to često autsajderske stranke koje laviraju između radikalizma i sudjelovanja u izvršnoj vlasti, nego je u sukobima Berlusconijska i Finija uvijek zauzimala stranu protiv Gianfranca Finija (Albertazzi, McDonnell, i Newell, 2011:478). Ti su sukobi rezultirali izlaskom Finija, nekadašnjeg vođe Nacionalne alijanse, a kasnije člana PdL-a, iz vlade i stranke, koji osniva stranku *Budućnost i sloboda za Italiju* (*Futuro e Libertà per l'Italia*, FLI).

Zaključak

Sjeverna liga najuspješnija je regionalistička stranka u Europi. Riječ je o čistoj regionalističkoj stranci, za razliku od etnoregionalističkih stranaka u Kataloniji, Škotskoj, Baskiji i drugdje, koja je uspjela kanalizirati nezadovoljstvo birača na sjeveru Italije i stvoriti novi politički identitet koji se temelji na zamišljenom teritoriju nazvanom Padanija. Separatizam Sjeverne Lige više je strategija nego realan politički cilj. Umberto Bossi, idejni tvorac i dugogodišnji vođa Lige, nedavno je odstupio zbog skandala izazvana korištenjem stranačkog novca za privatne svrhe. Ostaje pitanje tko će ga naslijediti i u kojem će smjeru okrenuti stranku uoči sljedećih parlamentarnih izbora koji bi se, ako Montijeva vlada ne odstupi prije isteka mandata, trebali održati u travnju 2013. Trenutačno strankom upravlja "trijumvirat" što ga čine Roberto Maroni koji predstavlja lijevu struju stranke te, kao i Bossi, dolazi iz Varese, najjačeg uporišta stranke, Roberto Calderoni iz Bergamo koji predstavlja desnu struju te Manuela Dal Lago iz Vicenze koja zastupa mletačku struju unutar Lige te uživa potporu uspješnog predsjednika regije Veneto, istaknutog *leghiste* Luce Zaie. Na odluku hoće li Liga izaći samostalno na izbore ili ponovno sklopiti predizborno koaliciju s PdL-om utjecat će formiranje trećeg bloka oko nove stranke Gianfranca Finija. Nakon Berlusconijeve ostavke na mjesto premijera i odlaska iz politike, njegovim nasljednikom smatra se glavni tajnik stranke Angelino Alfano, poznat kao tvorac zakona koji od kaznenog progona štite aferama sklonog Berlusconi. Premda se dokazao kao vješt ministar i političar, zasad je nepoznanica kako će Alfano pripremiti stranku za sljedeće izbore te koju će taktiku odabrati u odnosima sa Sjevernom ligom. Naposljetku, nasljednicima Umberta Bossija vrlo vjerojatno prethodi razdoblje konsolidacije stranke u oporbi, budući da ankete najavljuju pobjedu koalicije lijevog centra koju predvodi glavni tajnik Demokratske stranke Pier Luigi Bersani.

Bilješke

- 1 Aldo Moro ubijen je 1978. u atentatu krajnje lijeve terorističke skupine Crvene brigade (*Brigate Rosse*) dok je krajem sedamdesetih godina donekle uspješno radio na parlamentarnoj suradnji DC-a i PCI-a. Taj se proces obično naziva "povijesnim kompromisom" (*compromesso storico*).
- 2 To razdoblje obično se označava i kao vladavina stranaka otuđenih od društva ili partitokracija (tal. *partitocrazia*).
- 3 Upravo će grad Milano kao središte gospodarski razvijenog sjevera Italije biti ključan u političkom usponu kako Sjeverne lige Umberta Bossija tako i Silvija Berlusconija i njegove stranke Naprijed, Italijo (*Forza Italia*).
- 4 Podaci talijanskog Ministarstva unutarnjih poslova, *Ministero dell'Interno, Archivio storico delle elezioni*, <http://elezionistorico.interno.it/index.php> i europske izborne baze podataka, *European Election Database*, <http://eed.nsd.uib.no>
- 5 Statut stranke, *Statuto della Lega Nord per l'Indipendenza della Padania*, http://www.leganord.org/ilmovimento/leganord_statuto.pdf
- 6 Podružnice stranke, *Segreteria Nazionali della Lega Nord Padania*, http://www.leganord.org/ilmovimento/elenco_sedi.asp
- 7 Podaci talijanskog Ministarstva unutarnjih poslova, *Ministero dell'Interno, Archivio storico delle elezioni*, <http://elezionistorico.interno.it/index.php>
- 8 Zbog preglednosti na ovom su mjestu iskazani kumulativni mandati za regiju, nastali zbrajanjem mandata osvojenih na izborima za vijeća provincija Trentino i Južni Tirol (*Alto Adige*).
- 9 Sjeverna liga nije sudjelovala na toskanskim regionalnim izborima 1995. godine.
- 10 Sjeverna liga nije sudjelovala na umbrijskim regionalnim izborima 1995. godine.
- 11 Sjeverna liga nije sudjelovala na umbrijskim regionalnim izborima 2005. godine.
- 12 Podaci talijanskog ministarstva unutarnjih poslova, *Ministero dell'Interno, Archivio storico delle elezioni*, <http://elezionistorico.interno.it/index.php>

Literatura

- Albertazzi, D., McDonnell, D. i Newell, J. L. (2011). Di lotta e di governo: The Lega Nord and Rifondazione Comunista in office. *Party Politics*. (17) 4:471-487.
- Allum, P. (2000). *Italian Society Transformed*. U: McCarthy, P. (ur.). *Italy Since 1945*. Oxford: Oxford University Press.
- Cotta, M. i Verzichelli, L. (2007). *Political Institutions in Italy*. Oxford: Oxford University Press.
- Cento Bull, A. i Gilbert, M. (2001). *The Lega Nord and the Northern Question in Italian Politics*. Houndmills i New York: Palgrave.
- Giannetti, D. i Sened, I. (2004). Party Competition and Coalition Formation: Italy 1994-96. *Journal of Theoretical Politics*. (16) 4:483-515.
- Giordano, B. (2000). Italian Regionalism or "Padanian" Nationalism: The Political Project of the Lega Nord in Italian Politics. *Political Geography*. (19) 1:445-471.
- Giordano, B. (1999). A Place Called Padania? The Lega Nord and the Political Representation of Northern Italy. *European Urban and Regional Studies*. (6) 3:215-230.
- Kneisler, I. (2011). *Das italienische Parteiensystem im Wandel*. Wiesbaden: VS Verlag.
- Pasquino, G. (2000). *Political Development*. U: McCarthy, P. (ur.). *Italy Since 1945*. Oxford: Oxford University Press.
- Spruce, D. (2007). Empire and Counter-Empire in the Italian Far Right: Conflicting Nationalisms and the Split between the Lega Nord and Alleanza Nazionale on Immigration. *Theory, Culture & Society*. (24) 5:99-126.
- Reed, S. (2001). Duverger's Law is Working in Italy. *Comparative Political Studies*. (34) 3:312-327.
- Raos, V. (2011). Regionalist Parties in the European Union: A Force to be Reckoned With? *Croatian International Relations Review*. (27) 64-65: 45-55.
- Tarchi, M. (1998). *The Lega Nord*. U: De Winter, L. i Türsan, H. (ur.). *Regionalist Parties in Western Europe*. London i New York: Routledge.
- Wellhofer, E. S. (2001). Party Realignment and Voter Transition in Italy, 1987-1996. *Comparative Political Studies*. (34) 2:156-186. ■

Pad "cara Padanije"

Damir Grubiša

**Bossi je u svojim govorima
višeputno isticao postojanje
svjetske urote masona, gay lobista,
EU-a i SAD koji, navodno, žele
stvoriti "jednu državu, jednu rasu,
jednu maternicu i jedan jezik"**

Profiliranje političara razmjerno je nov žanr u suvremenoj politologiji, a razvio se u sklopu istraživanja političkog vodstva (*leadership studies*), osobito nakon propasti komunizma 1989. kada se, među ostalim, povećao i interes za ulogu vođa u političkim procesima. Istraživanje osobina i kvaliteta političkog vodstva pridonosi spoznaji političkih procesa kao rezultata interakcije političkih institucija, političkih aktera i političkih *valera* (vrijednosti, vrednota i normi koje inkorporiraju te *valere*) unutar političkog sustava.

Da bi se dobro poznao politički sustav Italije nužno je stoga istraživati i profile političkih protagonista, pogotovo zato što je riječ o sredini u kojoj je politički *protagonizam* značajna osobina teatralizacije političkog života i oživotvorenja šmitovske projekcije političkoga kao sukoba prijatelja i neprijatelja. Umberto Bossi s tog je aspekta zahvalan predmet političke analize zbog više razloga. Ponajprije, on je bio značajan saveznik Silvija Berlusconija, glavnog protagonista talijanske politike u protekla dva desetljeća. Nadalje, riječ je o osebujnoj osobnosti – *colorful personality*, kako kaže Robert Rotberg u svojoj najnovijoj knjizi *Transformative Political Leadership: Making a Difference in the Developing World* (Chicago, 2012). Napokon, jedan od Bossijevih doglavnika, Roberto Calderoli, zagovara ideju da je politika teatar te je, prema tome, i politika Sjeverne lige teatarski spektakl u talijanskoj politici.

Bossi kao *self-made man*

Umberto Bossi je *self-made* političar za razliku od velikog broja političara koji su se formirali i reproducirali u okviru onoga

što Rizzo i Stella (*La casta*, Milano, 2007) nazivaju talijanskom političkom kastom. Rođen je 1941. u radničkoj obitelji – otac mu je bio tekstilni radnik, a majka kućepaziteljica u Gallarateu u Lombardiji. Završio je dopisnu elektrotehničku školu, zaposlio se u lokalnom autoklubu Varese, a potom se upisao na Medicinski fakultet u Paviji. Okušao se i u glazbi kao kantautor, pa po tome dijeli mladalačke sklonosti svoga političkog partnera Silvija Berlusconi koji se u mladosti također okušao i kao pjevač i kao kantautor.

Političku retoriku usmjerava protiv "centraliziranog Rima" – *Roma padrona, Roma ladrona* (Rim gazda, Rim lupež) – koji izvlači novac iz radišnog Sjevera da bi na njemu parazitirali političari Juga i cijeli politički sustav

Brojne su knjige napisane o Umberto Bossiju i fenomenu Sjeverne lige: od apologetskih kao što su *Romanzo padano* (Padska romanca) Davidea Parenza i Davidea Romana (Milano, 2010) i *Umberto Bossi* Francesca Damata (Rim, 1996) preko kritičkih biografija kao što su *Lo spaccone. Umberto Bossi, il padrone della Lega* (Hvalisavac. Umberto Bossi, gazda Sjeverne lige) Giampiera Rossija i Simonea Spinija (Rim, 2004) i *Umberto Magno – la vera storia dell' imperatore della Padania* (Umberto Veliki – prava povijest cara Padanije), Leonarda Faccoa (Rim, 2010) sve do pokušaja objektivnih prikaza i analiza kao što je to *Dossier Bossi – Lega Nord* (Dossier Bossi – Sjeverna liga) Michele De Lucie (Milano, 2011).

Još su brojniji prijepori o Umberto Bossiju, posebice o njegovim političkim počecima. Autori se spore o njegovu prvome političkom angažmanu između 1974. i 1975. kada je registriran kao član Komunističke partije Italije (izdana mu je članska iskaznica), jer se angažirao u prikupljanju sredstava za podršku disidentima Pinochetova diktatorskog režima u Čileu. Sam Bossi nije članstvo u KP Italije, ali priznaje da je u to vrijeme bio aktivan kritičar Augusta Pinocheta. Tek s 38 godina života počinje njegov pravi politički angažman, kada se u Paviji, na Medicinskom fakultetu gdje je izvanredno studirao i, izgleda, radio kao tehničar za održavanje električnih postrojenja, pridružio aktivistima pokreta Union Valdotaïne – Saveza za autonomiju Val d' Aoste, frankofonske autonomne regije sjeverne Italije. Njegov vođa, Bruno Salvadori, propovijedao je punu autonomiju Val d' Aoste i uspijevao ujediniti autonomističke i independentističke frakcije pod geslom *Europe naroda* – ideje koju je teorijski obrazložio Emile Chanoux kao postnacionalnu fazu razvoja modernih država. To, u prvom redu, znači dekonstruirati Italiju kao nacionalnu državu i stvoriti mnoštvo samostalnih organskih političkih zajednica koje neće biti povezane artifičijelnom

broj 10 - lipanj 2012.

sponom etničnosti koja samo služi otuđenim političkim elitama kako bi legitimirale svoje vlasti i uspostavile novu hegemoniju. Bossi se priključuje Salvadoriju koji je, inače, etnički Talijan, ali se deklarirao kao "kulturno formirani Valdostanac" i upoznaje se i s drugim autonomističkim pokretima koji su tada bili marginalni i imali su malobrojno članstvo i pristaše. Bossi u tim pokretima vidi veliki potencijal za političku akciju izvan klasičnih stranačkih struktura koje on već tada smatra zastarjelim klijentelističkim mašinerijama za proizvodnju moći i novca. Stoga 1980. sa Salvadorijem i svojim prijateljem Robertom Maronijem osniva svoju prvu regionalističku i autonomističku političku organizaciju *Lombardijski sjeverozapadni savez za autonomiju* (UNOLPA) i s njima pokreće reviju *Nord Ovest*. No Salvadori pogiba u automobilskoj nesreći, a svi dugovi novosnovanog časopisa i organizacije padaju na Bossijeva leđa. Iz te prve autonomističke organizacije rađa se 1982. druga – Lombardijska autonomistička liga (*Lega Autonomista Lombarda*) u kojoj Bossi opet surađuje s Maronijem. Godinu dana kasnije Bossi i Maroni kandidiraju se na lokalnim izborima u Lombardiji, ali nisu izabrani. Zato odlučuju radikalizirati i proširiti svoje autonomnaške političke ideje te 1984. osnivaju Lombardijsku ligu (*Lega Lombarda*) i novi časopis *Lombardia autonomista* (Autonomistička Lombardija). U sprezi s drugim autonomističkim pokretima, među kojima su bili Liga Veneta, Narodna stranka Tirolskog Trenta i Pijemonteški pokret obnove, kandidiraju se na europskim izborima – opet bezuspješno.

Pučki tribun protiv rimske partitokracije

Bossi, kao glavni tajnik Lombardijske lige, uporno inzistira na kandidiranju pokreta na svim mogućim izborima. S energijom pravoga pučkog tribuna obilazi sva naselja Lombardije i drži vatrene govore protiv učmale politike talijanske partitokracije. Već 1985. dolaze prvi uspjesi: u općinama Varese i Gallarate, Bossiju rodnom mjestu, te u pokrajini Varese izabrano je nekoliko odbornika iz Lombardijske lige, ali uspjeh izostaje na regionalnim izborima za Lombardiju. Bossi je, međutim, uspješniji u nečemu drugom – u privlačenju pozornosti talijanskih medija koje je zaintrigirao "novi fenomen" regionalnih autonomističkih pokreta. Ako je njegovu uspjehu značajno pridonijela neumorna politička agitacija vodstva Lombardijske lige, koja se još uvijek sastajala u privatnoj kući druge Bossijeve supruge, nedvojbeno mu je još više pridonio medijski interes koji se s konvencionalnih, uštogljenih stranačkih vodstava okreće prema tome živopisnom pokretu osebnih likova i oštre protupolitičke retorike. Uspion Lige kroz radikalizaciju političke retorike i eskalaciju senzacionalizma u medijima plastično opisuje Claudio Lazzaro u filmskom dokumentarcu *Camicie Verdi. Bruciare il tricolore* (Zeleno košulje. Spaliti trobojnicu). Prema izjavi jednoga od prvih sljedbenika Umberta Bossija, senatora Republike Corinta Marchinija, vodstvo stranke pokušavalo se na sve načine izboriti za publicitet u medijima. Marchini svjedoči da mu je Umberto Bossi jednom rekao da zelenokošuljaši, pristaše Lige odjeveni u zelene košulje koje je osnovao Marchini, moraju biti spremni pucati na karabinjere, a bilo je i ideja da se izvrši atentat na jednoga od članova vodstva Lige kako bi ga se time učinilo muče-

nikom, prebacujući pritom odgovornost na vlast ili na Crvene brigade, čime bi se postigao pun medijski pogodak. Ta bizarna izjava nije ni potvrđena ni demantirana, ali izgleda da je ne treba uzimati previše ozbiljno.

Bossi nastavlja raditi na okupljanju svih pokreta za autonomiju pa mu se pridružuju i druge skupine. To mu omogućuje da se 1989. pojavi na europskim izborima pod imenom Sjeverni savez (*Alleanza Nord*). Napokon, 4. prosinca uspijeva okupiti sve te pokrete i skupine u Sjevernu ligu, a on sam biva izabran za saveznog tajnika na velikom zboru u Pontidi, simboličko izabranom mjestu u kojemu su se 1164. godine predstavnici Lombardijskog saveza odlučili suprotstaviti kralju Fridriku Barbarossi. U međuvremenu, kriza talijanskoga političkog sustava otkriva sve slabe strane stranačkog sustava, a Bossi je oštar kritičar toga sustava kojega vidi u institucijama Talijanske Republike u Rimu. Političku retoriku usmjerava protiv "centraliziranog Rima" – *Roma padrona, Roma ladrona* (Rim gazda, Rim lupež) – koji izvlači novac iz radišnog Sjevera da bi na njemu parazitirali političari Juga i cijeli politički sustav.

No kriza cijelog sustava, obilježena korupcijom političkih stranaka, ne mimoilazi ni Sjevernu ligu: novac državne tvrtke Montedison u iznosu od 200 milijuna lira završava u blagajnama Sjeverne lige, pa je i Bossi uvučen u aferu Tangentopoli 1993. godine. U sudskom postupku Bossi priznaje nelegalno financiranje te je 1995. osuđen na osam mjeseci zatvora, a kazna je potvrđena najprije na Prizivnome, a kasnije i na Vrhovnom sudu 1997. godine.

Bossi i Berlusconi: teško savezništvo

Godine 1994. postaje saveznik Silvija Berlusconija, a s njime i saveznik Talijanskoga društvenog pokreta, postfašističke stranke Gianfranca Finija. Zajedno pobjeđuju na izborima, ali nakon samo nekoliko mjeseci Bossi povlači svoju podršku novoj vladi jer se, prema tadašnjim izjavama, razočarao i u nove političke snage koje su izbile na površinu zahvaljujući krizi talijanske partitokracije. Zato se 1995. pojavio samostalno na izborima na kojima dobiva 10,8 posto glasova na nacionalnoj razini, ali je uspjeh bio znatno veći u regijama Lombardiji, Venetu i Pijemontu gdje je dobio od 20 do 30 posto glasova birača. Bossi u tom rezultatu vidi potvrdu svoje politike i odlučuje se na novi korak – proglašenje neovisne i suverene Savezne Republike Padanije. Dakako, deklaracija o neovisnosti nema nikakav pravni učinak, ali zato ima velik medijski odjek. Stvoren je i Parlament Sjevera, a u stranačkim sjedištima Sjeverne lige organizirani su izbori za Vladu Padanije. Pomoć stiže i od malih poduzetnika prosperitetnog Sjevera, pa je tako Bossijeva stranka mogla stvoriti i svoje medije – dnevnik *La Padania* te radijsku i televizijsku postaju. Izgleda kao da Sjeverna liga jaše na kresti vala. Zelene košulje proglašavaju se vojnim snagama Padanije, opet bez ikakva državnopravnog učinka. Bossi profitira iz pozicije oporbe u talijanskom parlamentu gdje se nižu teatarske scene zastupnika Sjeverne lige koji odbijaju glasovati za talijanske zakone i provociraju talijanske institucije. Sjeverna liga postala je respektabilna politička snaga sa sve brojnijim pristašama. Bossi organizira velike mitinge, prave sletove i velike roštiljade, na koje putuju

tisuće razgaljenih pristaša. Elementi spektakla i općenarodnog veselja kroz neprestano zborovanje predstavljaju novi oblik političkog teatra, ali takav kermes sa simpatijama prihvaća "sitni narod" – *popolo minuto* što ga je još Machiavelli označio kao najslabiju kariku koja popušta demagogiji i populizmu i na kojega se može osloniti svaki vladar vješt manipulacijama.

Bossi iskorištava svoju novu poziciju i 2001. ponovno ulazi u savez s Berlusconiem u sklopu Kuće slobode (*Casa delle liberta*). Nova koalicija desnog centra pobjeđuje na parlamentarnim izborima, ali Sjeverna liga gubi glasove i s 10 posto pada na samo 3,9 posto glasova birača. To ne sprečava Bossija da uđe prvi put u vladu, koju inače osporava na javnim mitinzima i kroz "institucije" federalne Padanije, virtualne države koja postoji samo kroz masovne manifestacije i zborovanja pristaša uz obilje teatarskih parafernalijskih – himne *Va pensiero*, Verdijevе arije iz opere Nabucco, zelenih košulja kao snaga sigurnosti Sjeverne lige, "državne zastave" sa zelenim, takozvanim "alpskim" suncem na bijeloj podlozi. Zastupnici Lige u parlamentu Italije nose zelene kravate i zelene rupčice, pa zelena postaje omiljena boja i znak prepoznavanja na Sjeveru. Mnogi dućani ističu zelenu boju, a u prodaji su "suvenirni Padanije" obojeni u zeleno. Bossi kao ministar devolucije nije previše nazočan u Rimu, ali zato koristi položaj da utječe na smanjenje poreza industrijalcima na Sjeveru, što biva prihvaćeno s oduševljenjem.

U naponu snage 2004. godine pogađa ga moždana kap, no nakon nekog vremena vraća se u aktivnu politiku da bi sudjelovao u izbornoj kampanji 2006. godine. Kuća slobode gubi na izborima, a Bossi je opet u oporbi i opet saziva "Parlament Sjevera" koji pokušava oboriti vladu lijevog centra Romana Prodića pozivanjem na radikalne akcije, koje ostaju samo na riječima. Kad je Prodijeva vlada pala zato što joj je podršku uskratila stranka "Italija vrijednosti" bivšeg odvjetnika Di Pietra, Bossi se opet vraća u vladu kao saveznik Berlusconija, a podrška građana Ligi ponovno raste. Premda u vladi podržava ideje federalizma, pred svojim pristašama na redovitim mjesečnim masovnim skupovima "Davanja prisege" Bossi drži govore, nešto kraće i manje razumljivije nakon iktusa, ali s dovoljno jasnim porukama "vlastodršcima u Rimu" kojima, paradoksalno, i sam formalno pripada. Premda je bio ministar u vladi, nije bio zadovoljan Berlusconijevim okolišanjem da promijeni Ustav i proglasi federalnu republiku Italiju. Zato ga opet kritizira, a kada Berlusconi podnosi ostavku 2011. pod pritiskom Europske Unije koja traži formiranje tehničke vlade radi izlaska iz duboke financijske krize, Bossi ponovno prelazi u oporbu i opet zaoštava političku retoriku.

Bossi u mreži korupcije i nepotizma

Usred toga kovitlaca događa mu se ono zbog čega je i sam kritizirao talijansku partitokraciju. Državno odvjetništvo u Milanu, Napulju i Kalabriji pokreće istragu protiv Sjeverne lige i samog Bossija zbog zlouporabe sredstava iz sustava javnog financiranja. Mediji objavljuju brojne izjave, snimke telefonskih razgovora i "pouzdanе informacije" iz policije i državnog odvjetništva iz kojih proizlazi da su velika sredstva otišla u obnovu Bossijevе rezidencije, kupovinu automobila za njegove sinove,

plaćanje školarina za Bossijeva sina Renza, koji je unatoč mladosti (22 godine) i neobrazovanosti (tri je puta padao na završnome maturalnom ispitu, za što je Bossi optužio profesore s Juga koji na Sjeveru vježbaju strogoću nad Padancima), proglašen njegovim nasljednikom. Bossi junior tako je postao zastupnik u regionalnom parlamentu Lombardije s mjesečnom plaćom od

Korupcijska afera prikazuje Bossija kao jednoga od sljednika tangentopolske Italije koja je 1993. dovela do kraha Prve Republike, a ne kao modernog političara posttangentopolske Italije

oko 11.000 eura, a iz stranačke blagajne ima pokrivena sve troškove, od benzina do osobnog džeparca. Bossijev brat, također bez formalnog obrazovanja, imenovan je savjetnikom jednog europarlamentarca Lige i za to dobiva redovitu plaću od oko 12.000 eura. Potpredsjednica talijanskog parlamenta Rosy Mauro navodno je, prema medijskim napisima, svojem ljubavniku stranačkim novcem platila stipendiju za studij na privatnom sveučilištu u Švicarskoj, a i Bossijeva žena je za svoju privatnu školu dobivala značajna sredstva iz stranačke blagajne. Javno optužen zbog nepotizma i korupcije, Bossi je teška srca dao ostavku na mjesto tajnika stranke 5. travnja 2012. Vlast u stranci preuzeo je trijumvirat Bossijevih bliskih suradnika: Roberto Maroni, Roberto Calderoli i Manuela dal Lago. Na prijedlog tog trijumvirata Bossi je izabran na mjesto predsjednika stranke koje se u talijanskoj stranačkoj politici smatra počasnim naslovom. Trijumvirat čeka nalaze državnih tijela o korupciji u Sjevernoj ligi, a opći sabor stranke sazvan je 30. lipnja da bi odlučio kako će stranka dalje. U međuvremenu je rizničar Sjeverne lige isključen iz stranke, a sve dimenzije skandala otkrit će istraga i početak sudskog postupka koji se očekuje vrlo brzo. Otvorena je i istraga protiv predsjednika regionalne skupštine Lombardije, člana vodstva Sjeverne lige, zbog primanja mita većeg od milijun eura, a koji je navodno potrošen za "potrebe stranke". Istodobno su talijanski istražitelji otkrili da je državna tvrtka Finmeccanica isplatila Sjevernoj ligi deset milijuna eura na ime provizije za prodaju 12 helikoptera indijskoj vladi, što vodstvo Sjeverne lige odlučno niječe.

To je faktografija o Umberto Bossiju, detroniziranome karizmatičkom čelniku Sjeverne lige, koja je u dvadeset i pet godina od marginalne političke skupine postala jedan od glavnih aktera talijanske politike. No za profil jednog političkog vođe važne su i njegove ideje i motivi. U ovom slučaju razlikuju se Bossijeva pisana djela – sedam knjiga, od kojih je najvažnija *Il mio progetto* (Moj projekt), koju je objavio još 1996. U njoj iznosi osnovne

crte svoga federalističkog projekta – preustroj Italije na tri federalne jedinice, Sjever, Centar i Jug, koje bi imale gotovo potpunu autonomiju i djelovale zajedno kao konfederacija. U tom programu veliča poduzetnost i marljivost talijanskog Sjevera i krivicu za talijansku krizu svaljuje na lijene stanovnike Juga, mafiju i korupciju koja cvjeta na jugu i u talijanskim političkim institucijama koje umjetno održavaju talijanski Jug na životu zahvaljujući doprinosu Sjevera.

No mnogo važniji izvor za izučavanje ideologije Sjeverne lige i političkih ideja Umberta Bossija njegove su eksternacije – istupi u javnosti na kojima govori bez dlake na jeziku i bez ograda. Kritičari ga često optužuju zbog rasizma, jer južnjacima pripisuje lijenost, nepoduzetnost i parazitizam. Stranim imigrantima pripisuje gotovo jednake osobine, pa se zato zauzimao za ograničavanje useljavanja u Italiju. Premda niječe optužbe za rasizam i ksenofobiju, njegove su pristaše mnogo eksplicitnije. Za vrijeme sukoba s imigrantima Sjeverna liga je zagovarala uspostavu privatnih straža koje bi kontrolirale imigrante i pomoću noćnih ophodnji uvodile red među njih, kada već snage javne sigurnosti to ne mogu. Europska komisija je preko Opservatorija za istraživanje ksenofobije i rasizma došla do nalaza da Sjeverna liga potiče rasizam i ksenofobiju, a pale su i optužbe za homofobiju. Točno je da je Bossi često inzistirao na "muškom odgovoru" na svojim zborovima i hvalio se javno da je legistima, "ona stvar tvrda", pa neka ih se boje protivnici. Mediji, a napose oni lijevi, nazvali su te izvještaje prijetećima, ali veći dio talijanske javnosti sklon je takve pitoreskne izvještaje pripisati Bossijevoj "colorful personality". Politolozi i politički analitičari u njegovu "rukopisu" vide ispade koji nalikuju na govor s početka ere fašizma. Umberto Eco je još 1995. pisao o "urfašizmu", nalazeći u retorici čelnika Sjeverne lige neke elemente fašističke retorike. Doista, Bossi je u svojim govorima višekratno isticao postojanje svjetske urote masona, gay lobista, EU-a i SAD koji, navodno, žele stvoriti "jednu državu, jednu rasu, jednu maternicu i jedan jezik" (govor 20. kolovoza 2000. na skupu u Pontidi). Pod prividom demokracije oni atakiraju na slobodu malih naroda koji odbacuju vladu plutokrata i lažnih demokrata. Takve je izgovore koristio i pri posjetu Sjeverne lige Srbiji i Slobodanu Miloševiću te braneći, paradoksalno, pravo Gadafijeve Libije da se odupre međunarodnoj operaciji "Odiseja u zoru".

Premda je sam sebe najavljavao kao vjesnika nove politike, posljednja korupcijska afera prikazuje Bossija kao jednoga od sljednika tangentopolske Italije koja je 1993. dovela do kraha Prve Republike, a ne kao modernog političara posttangentopolske Italije. No talijanski analitičari nisu tako sigurni da je "fenomen Bossi" *passé*, jer je posijano sjeme niknulo na Sjeveru i dovelo do dubokih podjela na Sjever i Jug, na institucionalnu Italiju i populističkim ressentimentima prožet Sjeveru. Sjevernjački populizam neće se tako lako povući, misli Maurizio Viroli, jedan od boljih poznavatelja talijanske političke scene. Bossi i Berlusconi postali su simboli jednog stila politike koji je uhvatio korijene koje će biti teško iščupati "perbenističkom" politikom tehničke tranzicije u kojoj se nalazi Italija. ■

Marerosi – od uličnih bandi do transnacionalnih kriminalnih organizacija

Lidija Kos-Stanišić

Države Sjevernog trokuta, El Salvador, Honduras i Gvatemala, trenutačno su najnasilnije države svijeta izvan aktivnih ratnih zona

Države Sjevernog trokuta, El Salvador, Honduras i Gvatemala, trenutačno su najnasilnije države svijeta izvan aktivnih ratnih zona. Stopa smrtnosti znatno je viša nego tijekom građanskih ratova koji su osamdesetih godina 20. stoljeća potresali regiju. U Hondurasu je 2010. godine na 100.000 stanovnika bilo 77, u El Salvadoru 66, a u Gvatemali 50 ubijenih.¹ Nositelji nasilja, a ujedno i izazivači stabilnosti demokracija u podregiji, jesu organizacije koje se bave transnacionalnim organiziranim kriminalom, to jest trgovanjem drogama, oružjem i ljudima te pranjem nelegalnim aktivnostima stečenog novca. Među njima se nalaze i bande poznate pod nazivom *mare (maras)*. Ističu se *Mara Salvatrucha 13* (MS ili MS-13) i *Barrio 18* (M-18) koje čine mladi u dobi od osam do 35 godina koji su se priklonili kriminalnom načinu života. Pretpostavlja se da je 2009. bilo 36.000 pripadnika *mara* u Hondurasu, 10.500 u El Salvadoru i 14.000 u Gvatemali.²

Prva i druga generacija *maras*

Brojni su razlozi zbog kojih mladi u Srednjoj Americi, osobito u državama Sjevernog trokuta, pristupaju marama: siromaštvo, društvena marginalizacija, slabo i nedovoljno obrazovanje, disfunkcionalne obitelji, ubrzana i neplanirana urbanizacija te kultura sklona nasilju. Članovi *mara, marerosi*, mladi su ljudi koji su se zbog nedostatka drugih mogućnosti za život umnogome bili prisiljeni priključiti *marama* i koristiti nasilje da bi preživjeli. Oni su proizvod viktimizacije kojoj su bili izloženi od najranije mladosti, ali i društvene i političke ravnodušnosti zemalja u kojima su živjeli.

Lidija Kos-Stanišić, izvanredna profesorica međunarodnih političkih odnosa i komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti. Stručnjakinja za Latinsku Ameriku. E-pošta: likos@fpzg.hr

Mare su nastale osamdesetih godina kada je tijekom srednjoameričkog konflikta oko milijun stanovnika El Salvadora i Gvatemale legalno ili ilegalno emigriralo u SAD.³ Djeca srednjoameričkih imigranata, odrastajući u neprijateljskom okruženju Los Angelesa i često zanemarena od roditelja koji su se borili da u novoj sredini prežive, našla su se u nezavidnom položaju, pa im je pristupanje bandi davalo osjećaj pripadnosti, identiteta i podrške. Prvo su se priključivali postojećim meksičkim bandama,

Mare su nastale osamdesetih godina kada je tijekom srednjoameričkog konflikta oko milijun stanovnika El Salvadora i Gvatemale legalno ili ilegalno emigriralo u SAD

kao što je *Barrio 18*, a kako je rastao broj imigranata iz Srednje Amerike, počeli su osnivati vlastite bande. Najpoznatija je *Mara Salvatrucha* čiji su osnivači podrijetlom iz El Salvadora. Bande su se bavile kriminalnim aktivnostima i koristile su nasilje, što je uzrokovalo značajno povećanje stope kriminala i nesigurnosti. Savezna država Kalifornija odgovorila je 1994. protuimigracijskim zakonodavstvom, a 1996. kazneno je gonjenje preraslo u deportacijsku politiku. U matične države deportirani su ilegalni imigranti, među kojima je bio i znatan broj *marerosa* s kriminalnim dosjeima. Sredinom devedesetih godina Sjedinjene Države su tijekom samo tri godine deportirale 150.000, a od 1998. do 2005. još 46.000 pripadnika *mara*.

Bande su postojale u državama Sjevernog trokuta i prije nego što su se izbjeglice počele vraćati kući, odnosno i prije no što su Sjedinjene Države počele deportirati. No deportacije su uvelike pridonijele rekonfiguraciji *mara*. Odrasli u kulturi Sjedinjenih Država, *marerosi*, koji su često loše govorili španjolski, sa sobom su donijeli iskustvo članstva u *mari* i njihove podkulture: odjeću, tetovaže na vidljivim dijelovima tijela, uključujući i glavu, te znakovni jezik i način komunikacije. Američku podkulturu *mara* počele su prihvaćati i domaće bande te su se postupno stapali identiteti domaćih i američkih *mara*. Stvorene su federacije *mara* M-18 i MS koje se sastoje od klika (*clikas*) koje kontroliraju određene gradske četvrti i međusobno su relativno neovisne, premda se povremeno sastaju.

Države Sjevernog trokuta prolazile su devedesetih godina mučnu tranziciju iz autoritarnih u demokratske političke poretke. Nije više bilo vladavine vojske i paravojnih vodova smrti, te su se građani napokon trebali osjećati sigurno. No vojno i paravojno nasilje zamijenjeno je kriminalnim. Velikom broju demobiliziranih ratnika koji se nisu uspjeli integrirati u društvo, te su se počeli baviti kriminalnim aktivnostima, pridružili su se deportirani *mareros*. Na početku *mare* su rasle u sjeni ignoriranja od strane vlade i državnih socijalnih i sigurnosnih institucija koje su ih smatrale neželjenom posljedicom oružanih sukoba i sveprisutnog nasilja i nesigurnosti. Kada su shvatile da ih ne mogu ignorirati, države Sjevernog trokuta primijenile su po-

četkom 21. stoljeća politiku čvrste ruke (*mano dura*). Ujedno, odgovaralo im je da *mare* budu dežurni krivci za problem nasilja koje je vladalo u tim državama. Budući da su ih smatrale sigurnosnim a ne društvenim problemom, problematikom *mara* bavili su se policija i snage sigurnosti, a ne društvene institucije. "Antimara politika" uvedena je 2001. u El Salvadoru i Hondurasu, a 2005. prihvatila ju je i Gvatemala. Politika *mano dura*, koja se provodila u državama Sjevernog trokuta od 2001. do 2006, vodila je masovnim uhićenjima i zatvaranju članova *mara*, ali je i omogućila da se *mare* u zatvoru reorganiziraju i restrukturiraju. Kako ne bi bilo nasilja među članovima različitih *mara*, zatvorske kazne su služili u odvojenim zatvorima, što im je omogućilo bolju komunikaciju i stvaranje organizacijske strukture i unutar zatvora i u vanjskom svijetu, te priznavanje statusa vođa istaknutim pojedincima. *Mare* su se iz uličnih pretvorili u zatvorske bande, a zatvori su postali kolijevka nove generacije "usavršenih" *mara* u kojima je stalno zasjedala skupština MS i M18 i svoje odluke odašiljala u vanjski svijet. Osim vođe *palabrera*, ustanovljena je i dužnost *media-palabra* čija je zadaća provoditi odluke u vanjskom svijetu, te dužnosti blagajnika, organizatora i vojnika-misionara koji treba izvršiti određenu misiju. Već 2005. *mare* su postale prave kriminalne organizacije kojima je glavni cilj bilo upravljanje kriminalnim djelatnostima koje donose ekonomske koristi, a prestale su biti bande kojima je primarni motiv bilo puko preživljavanje članova. Nasilje se nije koristilo samo protiv članova suparničke bande nego i protiv građana i institucija koje su doživljavane kao prijetnja njihovoj opstanku. *Mare* su kršitelji temeljnih ljudskih prava, a osobito su ugroženi siromašni građani koji nemaju sredstava da angažiraju privatne zaštitare, kao što čine bogati, nego trpe nasilje i zastrašivanje. Najunosniji je posao *mara* reketarenje, to jest iznuđivanje "zaštite" sitnih poduzetnika, osobito vozača i konduktera autobusa.⁴

Treća generacija *mara*

José M. Cruz (2009) razlikuje tri stupnja konfiguriranja *mara* u urbanome i regionalnom prostoru Srednje Amerike, koji uzrokuju promjenu "prostornih" odnosa. Prvi stupanj vezuje se za razdoblje formiranja bandi kako u Srednjoj Americi tako i u Los Angelesu, a aktivnosti *mara* bile su vezane za neku gradsku četvrt ili ulicu gdje su oblikovale društvene odnose. Nisu kontrolirali cijele gradove, a nasilje koje su primjenjivali bilo je također kvartovsko. Migracije su utjecale na to da su na drugom stupanju bande prešle granice kvartova. Počele su kontrolirati manje gradove i predgrađa velikih gradova, a nasilje su koristili kako bi branili vlastite feude i identitet. Tako je došlo do temeljite promjene u dinamici nasilja koje je sada moglo izbiti bilo gdje unutar nacionalnih granica. Agresija više nije bila vezana za određeni teritorij jer je teritorij cijele države mogao biti pozornica obračuna *mara*, što je silno povećalo osjećaj straha i nesigurnosti građana. Na trećem stupnju *mare* su prešle granice država i postale su transnacionalne kriminalne organizacije. Budući da je politika deportiranja još na snazi, u države Sjevernog trokuta godišnje dođe, osim domaćih, i nekoliko tisuća stranih kriminalaca.

Mare predstavljaju izazov državnim institucijama i vladavini prava u državama u kojima djeluju. Te ih država smatraju pak primarnom prijetnjom ne samo javnoj, nego nacionalnoj i regionalnoj sigurnosti. Utjecaj transnacionalnih *mara* je dvojak. Na društvenom planu, nasiljem koje primjenjuju krše ljudska prava i utječu na osjećaj nesigurnosti građana, koju često pothranjuju mediji i državni dužnosnici kako bi opravdali represivnu "anti-*mara* politiku". Na političkom su planu uzrokovali to da su tranzicijske demokracije Sjevernog trokuta bile prisiljene ponovno posegnuti za represivnom politikom, a to je vodilo povratku vojske na političku pozornicu. Budući da građani policiju smatraju korumpiranom i nepouzdanom, problemom unutarnje nesigurnosti opet se počela baviti vojska. Prihvatanje tvrdolinijaške politike u borbi protiv *mara* u državama s krajnje slabim institucijama i dugom poviješću autoritarizma ne pogoduje demokratskoj politici zaštite ljudskih prava. Uključivanjem vojske u nadzor i kontrolu kriminala, te izravnim upletanjem različitih američkih vladinih agencija u regionalnu politiku i operacije protiv *mara* krše se temeljna ljudska prava. Ujedno, represivna regionalna politika protiv *mara* u kombinaciji s američkom deportacijskom politikom vodi k povećanju stupnja organiziranog kriminala i njegovu recikliranju. Eksperimentiralo se i s politikom socijalne osjetljivosti *mano amigo*, ali kako je ona dala slabe rezultate, vlade država Sjevernog trokuta vratile su se provjerenjnoj politici *mano dura*.

Zatvaranjem karipskog koridora i agresivnim kontranarkotičkim aktivnostima meksičke vlade, Srednja Amerika postala je glavni tranzitni pravac kojim se krijumčari kokain iz Južne Amerike u SAD. Prema procjenama vlade SAD-a, godine 2006. samo 42 posto kokaina iz Južne Amerike prolazio je kroz Srednju Ameriku, a 2011. čak je 90-95 posto kokaina, navodno vrijednoga 38 milijarda dolara, prošlo Srednjom Amerikom. Steven Dudley (2010:19-24) navodi kako su u *narkotrafikingu* u sve tri države Sjevernog trokuta uključene i *mare*. *Mare* ugrožavaju sigurnost, ali je netočna pretpostavka da su one u epicentru nasilja u regiji. Jednako su netočne i tvrdnje da *mare*

Meksički narkokarteli koriste ih za jednokratne poslove plaćenih ubojstava, zastrašivanja protivnika i vladinih snaga te osiguravanje i prijenos pošiljki droge

igraju značajnu ulogu u *narkotrafikingu*. Naime, one su samo jedan od mnogo lokalnih distributera droga, a *narkotrafikanti* (meksički karteli i lokalni transporteri) koriste ih kao plaćene ubojice. *Mare* nisu dovoljno ni pouzdane ni disciplinirane, a budući da privlače medijsku pozornost i pozornost snaga reda i sigurnosti, sklapanje savezništva s njima predstavlja znatan rizik. *Mare* se najčešće bave iznuđivanjem, otimicima, krijumčarenjem i trgovanje ljudima, drogom, automobilima i oružjem.

Ne postoje dokazi da su *mare* u Gvatemali bilo kako organizirane s kartelima, budući da oni operiraju u prašumama Petena na sjeveru države u kojima nema *mara*. U Hondurasu, koji danas ima najveći broj *marerosa* i apsolutno i po glavi stanovnika, veze su nešto snažnije. Meksički narkokarteli koriste ih za jednokratne poslove plaćenih ubojstava, zastrašivanja protivnika i vladinih snaga te osiguravanje i prijenos pošiljki droge. *Mare* kontroliraju lokalnu distribuciju i dilanje marihuane i kokaina, a prihodi od dilanja čine, nakon prihoda od reketarenja, najvažniji izvor sredstava. Narkokarteli i *mare* najpovezaniji su u El Salvadoru, spiritualnoj domovini *mara*. Glavna im je aktivnost zaštita pošiljaka kokaina u tranzitu. Meksički karteli plaćaju ih novcem, oružjem, ukradenim automobilima i kokainom. Upravo se plaćanje zaštite transporta u naturi, to jest u oružju i kokainu, smatra glavnim uzročnikom pojačanog nasilja u državama Sjevernog trokuta u posljednje vrijeme. Naime, trebalo je stvoriti lokalno tržište kokaina (*narcomenudeo*) te su se *mare* bile primorane boriti za teritorij, to jest tržište. Sve donedavno policije država Sjevernog trokuta koncentrirale su se na zločine vezane za *narcomenudeo*. No od sredine 2010. prebacile su se na drogu u tranzitu, a time i na prave aktere *narkotrafikinga* – meksičke kartele i domaće prijenosnike, te su *mare* pale u drugi plan.

Fenomen *mara* je vrlo kompleksan i posljedica je više čimbenika. No činjenica je da su *mare* transnacionalne kriminalne organizacije koje koriste nasilje i krše ljudska prava, te da uvelike pridonose nesigurnosti podregije. Osim sigurnosnoga, oni su i društveni problem koji će se intenzivirati ako vlade ne ulože više sredstava u ljudski kapital i spriječe uzroke njihovog nastanka. Budu li ostali bez obrazovanja, posla i perspektive, mladi koji životare na marginama društva doći će do zaključka do kojega su došli i brojni klinci prije njih: život u Gvatemali, Hondurasu i El Salvadoru malo vrijedi i kratko traje, pa ako žele preživjeti, ne preostaje im ništa drugo do postati *marerosi*.

Bilješke

- 1 Od 2005 do 2010. broj ubojstava znatno je povećan. U Hondurasu je s 37 skočio na 77, u El Salvadoru sa 62 na 66, a u Gvatemali s 44 na 50 ubijenih na 100.000 stanovnika (Meyer i Ribando, 2011:4).
- 2 Pripadnika *mara* mnogo je manje u Nikaragvi (4.500), Kostarici (2.660) i Panami (1.385). V. *Gangs in Central America*.
- 3 Tijekom srednjoameričkog konflikta državama Sjevernog trokuta vladale su autoritarne desne vlade. Novac i potporu koje su im davale Sjedinjene Države kako bi se borile protiv nikaragvanskih sandinista i domaćih ljevičarskih revolucionara, koristile su i za teroriziranje stanovništva, pa je u Gvatemali stradalo 200.000, u El Salvadoru 75.000, a u Hondurasu oko 300 stanovnika. Građanski rat u El Salvadoru i Gvatemali imao je teške posljedice i za ekonomiju i urbanizaciju. Stanovnici su bježali iz ratom zahvaćenih provincija i naseljavali se u relativno sigurne gradove, a oko milijun ljudi izbjeglo je u SAD.
- 4 Zbog neplaćanja zaštite samo je u Gvatemali 2010. ubijeno 170 vozača i konduktera. Učestalo stradavaju i nevini putnici. Tako su 2010. u El Salvadoru u dva gradska autobusa bande

ubile 16 građana kako bi na taj način kaznile vozače autobusa koji im nisu željeli "platiti zaštitu".

Literatura

- Cruz, J. M. (ur.) (2007). *Street Gangs in Central America*. San Salvador: UGA.
- Cruz, J. M. (2009). *Central American Maras: From Youth Street Gangs to Transnational Prison Gangs*. Dostupno na: <http://graduateinstitute.ch/webdav/site/ccdp/shared/5039/Cruz-From-Youth-Gangs-to-Transnational-Prison-Gangs.pdf>
- Dudley S. S. (2010). *Drug Trafficking Organizations in Central America: Transportistas, Mexican Cartels and Maras*. San Diego: University of San Diego Transborder Institute.
- Gangs in Central America. (2009). Washington: Congressional Research Service.
- Manwaring, M. (2007). *A contemporary challenge to state sovereignty: gangs and other illicit Transnational Criminal Organizations in Central America, El Salvador, Mexico, Jamaica, and Brazil*. Dostupno na: <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil>
- Maras y pandillas en Honduras (2005). Tegucigalpa: Equipo de Reflexion Investigacion y Comunicacion (ERIC).
- Meyer, J. P., Ribando, S. C. (2011). *Central American Regional Security Initiative: Background and Policy Issues for Congress*. Washington: Congressional Research Service.
- Narváez Gutiérrez, J. C. (2007). *Ruta transnacional: a San Salvador por Los Angeles: Espacios de interacción juvenil en un contexto migratorio América Latina y el nuevo Orden mundial*. Universidad Autónoma de Zacatecas.
- Solis, L. G., Aravena, F. R. (ur.) (2008). *Crimen Organizado en América Latina y el Caribe*. Santiago de Chile: FLASCO. ■

Pitanje zločina: liberalizam, komunizam, fašizam

Janko Bekić

**Trebalo bi preispitati danas
prevladavajuću paradigmu koja je
komunizam i fašizam izjednačila
kao zločinačke ideologije,
potpuno izostavivši liberalizam iz
razmatranja**

Tri ideologije¹ koje su obilježile 20. stoljeće – liberalizam, komunizam i fašizam – mogu se grupirati na različite načine: prema političkom uređenju, obliku ekonomije, odnosu prema religiji itd. Kada govorimo o političkom uređenju, liberalizam zagovara višestranačku demokraciju, dok komunizam i fašizam zastupaju jednostranačku (totalitarnu) diktaturu. Kada je riječ o ekonomiji, komunizam teži nadilaženju kapitalizma i njemu svojstvenih društvenih odnosa, dok liberalizam i fašizam, uz neke međusobne razlike, ostaju vjerni kapitalističkoj privredi. Govoreći o odnosu ideologija prema religiji, primjećujemo militantno ateistički karakter komunizma te toleriranje religije od strane liberalizma i fašizma. No ovaj se rad ne bavi tim pitanjima. Njegova je svrha grupirati navedene tri ideologije prema pitanju zločina. Konkretnije, njegov je zadatak preispitati danas prevladavajuću paradigmu koja je komunizam i fašizam izjednačila kao zločinačke ideologije, potpuno izostavivši liberalizam iz razmatranja.

Molti nemici, molto onore. Neprijatelj u fašizmu

Danas više nema ozbiljnog znanstvenika koji bi doveo u pitanje zločinački karakter fašizma. Ta se ocjena ne odnosi samo na broj žrtava fašističkih režima nego i na cjelokupnu teorijsku pripremu zločina koja je počela nedugo nakon Francuske revolucije. Zeev Sternhell naglašava da je ishodište fašizma u otporu prema svemu što je činilo europsko prosvjetiteljstvo – humaniz-

Janko Bekić, znanstveni novak u Institutu za međunarodne odnose u Zagrebu i polaznik doktorskog studija iz komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti.
E-pošta: janko@imro.hr

mu, racionalizmu, univerzalizmu itd. Isprva kao kulturni, a kasnije i kao politički pokret, fašizam je propovijedao hijerarhiju rasa, naroda i pojedinaca, branio instinkt i emocije pred "nasrtajima" razuma i odbacivao ideje o jedinstvenoj ljudskoj vrsti kao baštinici jednakih prirodnih prava. Koristeći se pseudoznanstvenim floskulama socijalnog darvinizma, fašizam je zagovarao vječitu borbu biološki više i manje vrijednih skupina u kojoj vredniji pobjeđuju i šire svoj životni prostor na uštrb manje vrijednih (Freeden, 2006: 135-165).

U tom se biologizmu išlo toliko daleko da se nepoželjne rase redovito opisivale kao bakterije ili viruse koje valja odstraniti. Njemački pravnik, filozof i ekonomist Eugen Dühring u svom djelu "Židovsko pitanje kao pitanje rase, običaja i kulture" iz 1881. godine piše: "Nordijski čovjek, sazrio ispod hladnoga nordijskog neba, ima obvezu istrijebiti parazitske rase, kao što se moraju istrijebiti zmije otrovnice i divlji grabežljivci". Nekoliko godina kasnije, njemački orijentalist Paul de Lagarde u svojoj knjizi "Židovi i Indogermanci" s indignacijom konstatira da samo u Berlinu živi više Židova nego u Palestini te poziva na "gaženje te bujajuće gamadi": "S crvima i bacilima se ne pregovara, crve i bacile se ne može odgajati, njih se mora brzo i temeljito uništiti" (nav. u: Piper, 2004). Koliko je rasistička pseudoznanost bila utjecajna zorno pokazuje pismo tada već bivšega njemačkog cara Vilima II. feldmaršalu Mackensenu 1919. godine u kojemu okrivljuje Židove za poraz Njemačke u Prvome svjetskom ratu te poziva na osvetu: "Nijedan Nijemac ne smije to zaboraviti i mirovati dokle god ti paraziti nisu potamanjeni i istrijebljeni! Oni su otrovna gljiva² na njemačkom hrastu". U istom pismu Vilim II. tvrdi da su "Židovi i komarci pošast" koje se čovječanstvo "mora riješiti na ovaj ili onaj način". Ponukan iskustvom bojnih otrova korištenih u Prvome svjetskom ratu zaključuje: "Mislim da bi najbolji način bio plin" (nav. u: Williams, 1994).

Isprva kao kulturni, a kasnije i kao politički pokret, fašizam je propovijedao hijerarhiju rasa, naroda i pojedinaca, branio instinkt i emocije pred "nasrtajima" razuma i odbacivao ideje o jedinstvenoj ljudskoj vrsti kao baštinici jednakih prirodnih prava

Kosta Čavoški navodi da socijalni darvinizam, kao ključno mjesto fašizma, borbu između rasa i naroda nije samo vidio kao neizbježnu činjenicu života na zemlji nego kao bit ljudske egzistencije. Takvo je poimanje osobito razvio Mussolini, odbacivši Kantovu ideju vječnog mira i pacifizam općenito. Smatrao je da rat izaziva najveću napetost cijele ljudske energije i razvija plemenitost kod onih koji imaju hrabrosti suočiti se s izborom između života i smrti. Hitler svemu tome daje dodatnu biološku dimenziju pa u "Mojoj borbi" odnos između Nijemaca i Židova opisuje pomoću analogije o mačkama i miševima³ (Čavoški, broj 10 - lipanj 2012.

1989:143-145). U takvome mentalnom i duhovnom okruženju neprijatelj nije samo onaj koji doista predstavlja političkoga i ideološkog protivnika nego svatko tko pripada skupini koja se nalazi u vječnome biološkom sukobu s vlastitom skupinom, a to konkretno uključuje žene i djecu.

Da bi se obrazložila potreba za fizičkom eliminacijom cijele jedne rase ili naroda bilo je potrebno odbaciti osnovnu Kristovu poruku "ljubi bližnjega svoga" kao lažni humanizam i židovski spin kojom se semitski podčovjek (*Untermensch*) nastojao prijevaram izjednačiti s arijevskim nadčovjekom (*Übermensch*). Kršćansku samilost morao je nadomjestiti prirodni instinkt, a on, kako kaže Hitler, "naređuje svim živim bićima ne samo da pobjeđuju svoje neprijatelje već i da ih istrebljuju" (nav. u: Delarue, 1966:104). Jedino se na taj način mogla objasniti potreba za ubijanjem židovske djece koja, kao djeca, nisu bila prijetnja njemačkom narodu i državi, ali bi to zasigurno postala kada jednoga dana narastu. Slično je rezonirao i Mussolini, izjavivši na fašističkom skupu u Puli: "Prema jednoj inferiornoj i barbarskoj rasi kao što je slavenska ne treba se voditi politikom mrkve nego batine... Mislim da možemo žrtvovati 500 tisuća slavenskih barbara na 50 tisuća Talijana" (Mussolini, 1920).

"Eksproprijacija eksproprijatora": klasna borba ili klasicid?

Sasvim je neupitno i povijesno dokazano da su u ime komunizma počinjeni teški zločini. Imena komunističkih vođa poput Staljina ili Mao Ce-Tunga – a za mnoge u našem društvu i Josipa Broza Tita – postala su sinonimi za masovna ubojstva, deportacije i logore. No znači li to da je komunizam zločinačka ideologija? Komunisti su od početaka svoga političkog djelovanja, dakle od prve polovice 19. stoljeća, zagovarali eksproprijaciju vladajuće klase i preraspodjelu vlasništva. Na kritike da žele dokinuti privatno vlasništvo, Marx i Engels su u "Manifestu komunističke partije" (1848) odgovorili: "U vašem postojećem društvu privatna svojina ukinuta je za devet desetina njegovih članova; ona upravo i postoji zato što ne postoji za devet desetina. Vi nam, dakle, predbacujete što hoćemo ukinuti svojinu koja ima za nužnu pretpostavku to da ogromna većina društva bude bez svojine. Jednom riječju, vi nam predbacujete da hoćemo ukinuti vašu svojinu. Doista, mi to i hoćemo" (Marx i Engels, 1960: 29).

Nastavljajući se na liberalni kapitalizam, koji su smatrali ključnim za "zbacivanje" feudalizma i stvaranje građanskih društava, komunisti su težili novom stadiju u ljudskoj povijesti, a to je bio socijalizam – međufaza koja slijedi nakon revolucionarnog "zbacivanja" kapitalizma te prethodi komunizmu odnosno besklasnom društvu. Kao što piše u Komunističkome manifestu i drugim spisima, ti su gigantski skokovi u društvenom razvoju trebali biti omogućeni revolucionarnim činom eksproprijacije, to jest prisilne konfiskacije i redistribucije privatnog vlasništva. Nigdje se ne spominje eliminacija vladajućih klasa u smislu njihova fizičkog uništenja. Utoliko nije održiva teza Michaela Manna o klasicidu kao masovnom ubojstvu s predumišljajem. Na tu su tezu reagirali brojni znanstvenici. Jacques Sémelin je istaknuo da su komunisti neprijateljske klase progonili samo do onog trenutka do kojega su one predstavljale stvarnu ili

zamišljenu opasnost za režim, dok je fašizam ustrajao na eradikaciji rasnog neprijatelja neovisno o njegovoj političkoj snazi (Sémelin, 2005:57-62). Martin Shaw je dodao i to da se klasicid kao fenomen ne može sustavno dovesti u vezu sa socijalistič-

U radovima marksističkih teoretičara, pa čak i onih koji su bili i praktični revolucionari, nećemo naći pozive na fizičku eliminaciju klasnog neprijatelja

kim ili komunističkim revolucijama zato što marksistička teorija nikad nije pozivala na istrebljenje neke klase nego na njezino ukidanje. Sukladno tome, tvrdi Shaw, primjeri koje navodi Mann (Staljin, Mao, Pol Pot) mogu biti shvaćeni kao iznimke, a ne kao pravilo (Shaw, 2007:121-124).

I doista, u radovima marksističkih teoretičara, pa čak i onih koji su bili i praktični revolucionari, nećemo naći pozive na fizičku eliminaciju klasnog neprijatelja. Lenjin u svom spisu "Ekonomija i politika u razdoblju diktature proletarijata" iz 1919. godine govori o borbi između umirućeg kapitalizma i rađajućeg komunizma, misleći pritom na borbu jednoga ekonomskog sustava protiv drugoga. Konkretno, on piše: "Diktatura proletarijata učinila je sve što je mogla da ukine klase. Ali klase ne mogu biti ukinute u jednome mahu." Upravo zato, objašnjava Lenjin, diktatura proletarijata predstavlja prijelaznu fazu iz klasnoga u besklasno društvo, a njegov je diktat potreban kako bi vlasništvo nad sredstvima proizvodnje prešlo iz ruku manjine u ruke većine (Lenjin, 1919). Lenjinova rečenica o nemogućnosti ukidanja klasa "u jednome mahu" jasno govori da nije postojala namjera da se klasu kapitalista fizički eliminiira nego samo da joj se konfiscira imovina i oduzme politička moć.

U tom je kontekstu još značajniji Trockijev rad "Diktatura vs. demokracija (Terorizam i komunizam)" u kojemu drugi čovjek ruske revolucije odgovara na optužbe Kautskog o prekomjernoj upotrebi sile od strane Crvene armije. U poglavlju o pitanju terorizma Trocki naglašava da je i buržoazija osvojila vlast revolucijom i da ju je potom konsolidirala građanskim ratom (primjerice, nakon Francuske revolucije uslijedio je građanski rat). Podsjeća Kautskog da nigdje u povijesti neće naći slučaj u kojemu je "klasna volja" neprijatelja slomljena bez sustavne i energične upotrebe nasilja. Nadalje, tvrdi da razina okrutnosti ovisi o nekoliko unutarnjih i vanjskih čimbenika: "Što je snažniji i opasniji otpor klasnog neprijatelja koji je zbačen s vlasti, to je veća vjerojatnost da će sistem represije prerasti u sistem terora". Trocki objašnjava kako je oktobarski prevrat 1917. godine protekao gotovo bez ikakva krvoprolića jer ruska buržoazija nije pružila značajniji otpor te je do građanskog rata došlo tek nakon što su sile Antante mobilizirale kontrarevolucionarne snage. Koristeći pristup alternativne povijesti, Trocki objašnjava kako bi ruska revolucija bila najmiroljubivija u povijesti društvenih prevrata da se dogodila nakon proleterskog preuzimanja

vlasti u Njemačkoj, Francuskoj i Engleskoj. No izostanak takvoga povijesnog niza, koji su marksisti priželjkivali i očekivali, oduzeo je ruskoj revoluciji mogućnost da se dogodi bez prolijevanja krvi (Trocki, 1920). Sve u svemu, Trocki u cijeloj knjizi opravdava postupke boljševika kao nužne te apelira na razumijevanje europske socijaldemokracije za izvanredne i krajnje nepogodne okolnosti u kojima se našla ruska revolucija. Takav je pristup dijametralno suprotan fašističkome koji se nikome ne opravdava zbog uporabe sile nego, dapače, glorificira nasilje kao izražaj neobuzdane i iskonske prirode nadčovjeka.

Liberalizam između Bill of Rights i Abu Graiba

Liberalizam se vrlo rijetko dovodi u vezu sa zločinima protiv čovječnosti. Kritika upućena njemu, a pogotovo njegovoj neoliberalnoj varijanti, uglavnom se svodi na argumente o socijalnoj neosjetljivosti, ekonomskoj nejednakosti, izrabljivanju siromašnih zemalja Trećeg svijeta, onečišćenju okoliša i sl. Sve su to ozbiljne optužbe, no one nisu ni blizu osudama kakvima su izloženi fašizam i komunizam. Doista, bilo bi krajnje nategnuto pripisati zločinački karakter školi mišljenja koja od Lockeja do danas zagovara autonomiju pojedinca, ravnopravnost svih ljudi pred zakonom, slobodu govora i pravo na izbor političkih predstavnika.

Liberalna ideologija proizlazi iz tradicije prosvjetiteljstva koje je težilo oslobođenju čovjeka iz okova feudalizma i vjerskog dogmatizma te pravu da svaki pojedinac bude slobodan tražiti i ostvariti sreću na onaj način koji smatra ispravnim. Te su ideje prvi put kodificirane u engleskom Zakonu o pravima iz 1689. a zatim i u američkoj Deklaraciji o neovisnosti iz 1776. i francuskoj Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine. Osim ideje o prirodnim pravima, liberalizam je razvio i proširio i ideju o toleranciji kao jednoj od ključnih ljudskih vrlina. Voltaire u svojoj "Raspravi o toleranciji" iz 1763. godine piše: "Ne treba velikog umijeća, niti naročite rječitosti, da bi se dokazalo da kršćani moraju tolerirati jedni druge. Još i više: kažem vam da sve ljude treba gledati kao našu braću. Što? Moj brat Turčin? Moj brat Kinez? Židov? Sijamac? Da, naravno: nismo li svi mi djeca istog oca i stvorenja istog Boga?" (Voltaire, 1988:118).

Liberalizam je svoje zločine uglavnom izvršavao u inozemstvu, u (bivšim) kolonijama i takozvanim "odmetničkim državama" (*rogue states*) koje je valjalo ideološki preobratiti

Liberalizam ne samo da odbacuje apsolutističku vlast i s njom povezano državno nasilje, to jest teror, nego se protivi i blažim oblicima državne intervencije u život pojedinca. On državu vidi samo kao instrument koji represivnim aparatom

(policija, sudstvo) sprečava da apsolutna sloboda jednoga pojedinca ne ugrozi slobode drugih pojedinaca. Riječima jednog od najboljih poznavatelja liberalne političke misli Norberta Bobbia: "Liberalizam je učenje o ograničenoj državi, kako s obzirom na njezine ovlasti tako i s obzirom na funkcije. Uobičajeni pojam koji se koristi za predočavanje prvog aspekta je *pravna država*, a drugog *minimalna država*" (Bobbio, 1992:15).

Ukratko, liberalizam ne terorizira vlastito stanovništvo ni u teoriji ni u praksi. No što je s njegovim odnosom prema stanovništvu drugih država, pogotovo onih u kojima liberalizam nije službena ideologija? Tu liberalizam pokazuje svoje drugo lice: tepih-bombardiranje (*carpet bombing*) Dresdenu u veljači 1945. (25.000 mrtvih), nuklearni napad na Hirošimu i Nagasaki u kolovozu iste godine (više od 200.000 mrtvih), pokolj civila u korejskom Sinhonu⁴ u jesen 1950. (prema službenoj procjeni Pjongjanga, 35.000 mrtvih), pokolj seljaka u vijetnamskom Maj Laju u ožujku 1968. (500 mrtvih), mučenja i ubojstva ratnih zarobljenika u afganistanskom Bagramu i iračkom Abu Graibu 2002. i 2003. godine i mnogi drugi zločini diljem Azije, Afrike i Latinske Amerike.

Odatle proizlazi da je liberalizam svoje zločine uglavnom izvršavao u inozemstvu, u (bivšim) kolonijama i takozvanim "odmetničkim državama" (*rogue states*) koje je valjalo ideološki preobratiti. U toj se činjenici nalazi odgovor na pitanje zašto je liberalizam izostavljen iz razmatranja o zločinačkom karakteru ideologija: kako su se zločini događali negdje drugdje, procijenjeno je da za njih nije kriv liberalizam nego vanjska politika pojedinih država, preciznije vanjska politika SAD-a i njegovih saveznika. Ovisno o tome prihvaćamo li takvo objašnjenje ili ne, nude se dva moguća zaključka.

Dva moguća i jedan nemoguć zaključak

Prvi mogući zaključak, koji se temelji na zločinima i njihovim žrtvama, glasi da su sve tri spomenute ideologije zločinačke. Razlikuju se samo po tome što je liberalizam zločine počinio uglavnom izvan država u kojima je bio službena ideologija (najčešće u Aziji), komunizam uglavnom unutar država u kojima je imao status službene ideologije (ponajprije u Europi i Aziji), a fašizam i u državama u kojima je bio na vlasti (Italija, Njemačka) i u državama koje je pokorio radi koloniziranja i širenja "životnog prostora" (Afrika, Istočna Europa).

Drugi mogući zaključak, koji se zasniva na teorijskim pretpostavkama i programskim osnovama triju ideologija, glasi da je samo fašizam zločinačka ideologija jer se porobljavanje i eksterminacija života, koji je označen kao manje vrijedan ili bezvrijedan, nalaze u samim temeljima fašizma, posebice u njegovoj nacističkoj inačici. Štoviše, borbu i istrebljenje poraženog protivnika fašizam slavi kao manifestaciju biološke nadmoći i rasne superiornosti pobjednika. Nasuprot tome, komunizam i liberalizam nisu zločinačke ideologije nego ideologije u ime kojih su počinjeni zločini. Naime, ni komunizam ni liberalizam u teoriji ne predviđaju masovna ubojstva klasnih neprijatelja i političkih suparnika, nego se zločini počinjeni u njihovo ime mogu objasniti kao "uzgredne pojave" nametanja ideologije u društvima u kojima se zbivala revolucija (u slučaju broj 10 - lipanj 2012.

komunizma) i nametanja ideologije u inozemstvu (u slučaju liberalizma).

Nemoguć ili, bolje rečeno, logički nekonzistentan bio bi zaključak prema kojemu su fašizam i komunizam zločinačke ideologije, a liberalizam to nije, pa se potpuno izostavlja iz razmatranja o zločinačkom karakteru ideologija. Iako je točno da i u fašizmu i u komunizmu postoji takozvani "objektivni neprijatelj"⁵ kao što to Hannah Arendt (1996) uvjerljivo dokazuje u svojoj poznatoj studiji o totalitarizmu, njemu te dvije ideologije nisu namijenile istu sudbinu. Naime, Židov mora nestati u nacističkoj inačici fašizma isto kao što kulak⁶ mora nestati u komunizmu, ali Židov nestaje tako što mu se oduzima život, a kulak tako što mu se oduzima zemlja, što ipak nije isto. Povijesna činjenica da je tijekom dekulakizacije ubijeno mnogo kulaka ne izjednačava fašizam i komunizam, jer njihova smrt nije utemeljena u marksističkoj teoriji nego je rezultat terora koji je bio specifičan za razdoblje Staljinove svestvlasti. Dakle, zaključak koji izjednačava fašizam i komunizam, pritom uopće ne spominjući liberalizam, zanemaruje sličnosti svih triju ideologija kada je posrijedi zločin kao takav i, što je još važnije, ignorira njihove međusobne razlike kada je riječ o ugrađenosti zločina u njihove teorijske osnove.

Bilješke

- 1 Korištena je definicija Andrewa Heywooda o ideologiji kao više ili manje koherentnom nizu ideja koje osiguravaju osnovu za organizirano političko djelovanje, bez obzira na to je li ono usmjereno na očuvanje, modificiranje ili rušenje postojećega političkog i društvenog sustava.
- 2 Analogija o otrovnim gljivama 1938. godine iskorištena je u dječjoj knjizi "Otrovna gljiva" (*Der Giftpilz*) Juliusa Streichera u kojoj se djecu upozorava na opasnosti koje prijete od strane Židova.
- 3 Analogija o mačkama i miševima 1970-ih je godina poslužila kao osnova za Pulitzerom nagrađeni crtani roman "Miš" (*Maus*) Arta Spiegelmana u kojemu je umjetnik ispričao životnu priču svog oca, poljskog Židova Vladeka Spiegelmana.
- 4 Zločin koji su američki vojnici počinili u sjevernokorejskom Sinhonu poslužio je Pablu Picassu kao povod za sliku "Masakr u Koreji". To je djelo ostalo u sjeni "Guernice" u kojoj Picasso tematizira njemačko-talijansko bombardiranje baskijskog gradića za vrijeme španjolskoga građanskog rata.
- 5 Objektivni neprijatelj (ili nositelj tendencija) jest čovjek koji svojim pukim pripadanjem određenoj rasi ili klasi predstavlja prijetnju totalitarnom poretku.
- 6 Kulak je bogati seljak zemljoposjednik u Rusiji, proizašao iz agrarnih reformi premijera Petra Stolypina s početka 20. stoljeća.

Literatura

- Arendt, H. (1996). *Totalitarizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Bobbio, N. (1992). *Liberalizam i demokracija*. Zagreb: Novi Liber.
- Čavoški, K. (1989). *O neprijatelju*. Beograd: Prosveta.
- Delarue, J. (1966). *Historija Gestapoa*. Zagreb: Epoha.
- Freedon, M. (2006). *Političke ideologije. Novi prikaz*. Zagreb: Algoritam.

- Heywood, A. (2003). *Political Ideologies. An Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hitler, A. (1919). *Gutachten über den Antisemitismus*. (preuzeto 26. ožujka 2012. s <http://www.ns-archiv.de/verfolgung/antisemitismus/hitler/gutachten.php>).
- Lenjin, V. I. (1919). *Economics and Politics in the Era of the Dictatorship of the Proletariat*. (preuzeto 26. ožujka 2012. s <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1919/oct/30.htm>).
- Mann, M. (2005). *The Dark Side of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marx, K. i Engels, F. (1960). *Manifest komunističke partije*. Beograd: Kultura.
- Mussolini, B. (1920). Govor u Puli 24. rujna 1920. (preuzeto 26. ožujka 2012. s http://en.wikipedia.org/wiki/Fascism#cite_note-282).
- Piper, E. (2004). *Kaiser Titus' Dummheit*. Frankfurter Rundschau (preuzeto 26. ožujka 2012. s <http://www.fr-online.de/spezials/kaiser-titus--dummheit,1472610,2688716.html>).
- Sémelin, J. (2005). *Purifier et détruire*. Pariz: Éditions du Seuil.
- Shaw, M. (2007). *What is Genocide?* Cambridge: Polity Press.
- Trocki, L. (1920). *Dictatorship vs. Democracy (Terrorism and Communism)*. (preuzeto 30. ožujka 2012. s <http://www.marxists.org/archive/trotsky/1920/terrcomm/index.htm>).
- Voltaire (1988). *Rasprava o toleranciji*. Zagreb: Školske novine.
- Williams, C. (1994). *"Das beste wäre Gas", wetterte der Kaiser*. Berliner Zeitung (preuzeto 27. ožujka 2012. s <http://www.berliner-zeitung.de/archiv/in-seinem-antisemitismus-stand-wilhelm-ii--hitler-kaum-nach-1-bekanntnisse-des-monarchen-in-einer-neuen-veroeffentlichung--das-beste-waere-gas---wetterte-der-kaiser,10810590,8882190.html>) ■

Politička klauzura – samostan za političare

Hrvoje Špehar

Pojedine stranke već su počele s određenim praksama okupljanja na "team-building" tijekom nekoliko dana kako bi unutar "stranačke klauzure" na sabraniji i prisniji način članovi mogli upoznati jedni druge, raspraviti o ključnim pitanjima i pokušati osnažiti duh zajedništva

Političko odlučivanje, političko organiziranje, provođenje javnih politika i svi drugi oblici bavljenja politikom kao profesijom zahtijevaju iznimne kompetencije, posebna znanja i vještine. Povrh toga, od političkih aktera, pojedinaca koji u javni prostor unose vlastite vrijednosti, stavove i usvojene norme, očekuje se da djeluju etički, i to ne samo u skladu s vlastitim standardima etičkog djelovanja, nego i etičkim očekivanjima onih kojima služe. Budući da su osobni etički standardi pojedinaca koji se bave politikom kao profesijom vrlo često različiti ili čak "ispod standarda" onih kojima služe, politička se znanost susreće s brojnim patologijama politike: političkom demagogijom, političkom hipokrizijom, političkom manipulacijom, političkom korupcijom, političkom paranojom i političkim nasiljem. Diskontinuitet i divergentnost morala političara u odnosu prema moralu većine, bez obzira na etičku maksimu prema kojoj moral ne proizlazi iz stava većine, može prouzročiti eroziju demokratskoga političkog sustava: nepovjerenje i zazor prema političkom djelovanju i političkoj participaciji. Čini se da upravo zbog navedenih razloga već dugi niz godina istraživanja povjerenja građana u institucije pokazuju kako ključnim institucijama političkog sustava drastično nedostaje povjerenje građana, unatoč demokratskoj legitimnosti i stanovitoj demokratskoj kontroli pojedinih društvenih skupina. Tako, primjerice, prema istraživanjima Duška Sekulića i Željke Šporer iz 2004. i 2010. Vlada, Sabor i političke stranke uživaju izrazito slabo povjerenje građana, dok najviše povjerenja građani imaju u Crkvu, vojsku i policiju (usp. Kregar, Sekulić i Šporer, 2010).

Hrvoje Špehar, docent na Fakultetu političkih znanosti. Bavi se odnosom politike i religije. E-pošta: hspehar@fpzg.hr

Itegritet političara ne ostvaruje se samo izvrsnim obrazovanjem, najvišim stručnim kvalifikacijama, socijalnim vještinama ili voljom da se postigne što veće dobro za političku zajednicu. Integritet političara podrazumijeva i mogućnost kritičke introspekcije, kritičkog odmaka od vlastitih ideja i promoviranih interesa. Tako promatrana samokritičnost, koja se prečesto shvaća kao mana javnog imidža "sveznajućih i onipotentnih" političara, proizvod jedne od patologija političkog sustava što se fabricira kroz "laboratorije" političke manipulacije službi za "popravljanje imagea" političara ("laboratoriji prevare"), postaje ključna vrlina. Budući da je politika eminentno javni posao, samokritičnost se ogleda ponajprije kroz introspekciju političkih skupina i političkih stranaka. Ozbiljne političke stranke koje nisu komparserije ili nakupine komparsa i statista, izlišne političke koterije kakve oko sebe okupljaju upravo istaknuti nositelji političkih patologija, ne bi si smjele dopustiti da im nedostaju kritičko samopromatranje i brzo uočavanja stranputica, pogrešnih politika i političkih zastranjenja.

Postoje li adekvatni lijekovi za navedene "kronične bolesti" političkog sustava? Jedan od mogućih odgovora na pitanje kako uspostaviti kvalitetno vodstvo političkih stranaka, intenzivnu i stalnu unutarstranačku kritiku i raspravu o programima stranke, osobama koje trebaju i mogu izvršiti pojedine stranačke zadatke, može se pronaći u dobro poznatim oblicima samostanskog života. Oblik samostanske klauzure, koja može biti trajna ili privremena, relativno stroga ili nešto blaža, može biti vrlo inspirativan za formiranje stranačkog članstva. Etimologija riječi *klauzura*, kako primjećuje E. Boaga, potječe od glagola *claudere* (zatvoriti) i srodnog pojma *claustrum* (klastar). "Izvorno je označavao čin zatvaranja predmeta, životinja ili osoba; potom je označavao materijalnu prepreku kojom se omeđivalo vlasništvo (posjed) zabranom pristupa; i na kraju je označavao ambijent ili prostor fizički ograđen, u koji je bio zabranjen ulaz strancima, osim u nekim prigodama; u ovom smislu primjenjivan je i na zatvore" (Boaga, 2003:3). Kasnijim crkvenim razvojem dolazi do upotrebe pojma u opatijskome i samostanskom životu: "Tijekom srednjeg vijeka ulazi u pravni jezik (izričaj) Crkve s različitim značenjima; napose mogao je označavati materijalno sredstvo kojim se omeđivalo određeno vlasništvo ili crkveni prostor; ili, također, sam prostor (samostan) namijenjen redovnicima za stanovanje, ali u ovom slučaju klauzura se ne bi uvijek podudarala s granicom posjeda, ponekad bi bila isključena crkva, sakristija, drugi prostori (govornice, soba za goste itd.), dvorišta ili vrtovi koji nisu bili određeni zajednici na korištenje; i na kraju, isti pojam označavao je zajedno zakone i običaje koji su u samostanima regulirali ulazak i izlazak redovnika, i prostore (kuća, okolica, vrt, itd.) koji su bili namijenjeni isključivo monasima i redovnicima na korištenje" (Boaga, 2003:3). Rano i srednjovjekovno kršćanstvo (zapadno i istočno) na različite je načine razvijalo značenja i obveze koje su proizlazile iz boravka redovnika na određenom mjestu.

Ključnom se ponajprije pokazala evanđeoska zapovijed da se Kristovi učenici odvoje od svijeta (*fuga mundi*), premda u njemu žive i dijele sudbinu svijeta. Bijeg od svijeta i uspostavljanje posebnih životnih uvjeta na pojedinim mjestima kod

sv. Pahomija ili sv. Benedikta proizlazi iz potrebe da se formira uravnotežen životni stil (*stabilitas*) koji jamči da će redovnici, lišavajući se nepotrebnoga, moći što više približiti svoj život evanđeoskom idealu i životu Isusa Krista. Strogost samostanske klauzure posebno je istaknuta tijekom razdoblja karolinške i grgurovske reforme kada se posebno ženski samostani vrlo strogo odnose prema životu unutar samostanskih zidina, afirmirajući načelo *virum aut murum, maritum aut murum* (muž ili zidina, udaja ili samostan; usp. Boaga, 2003:6). Vrlo strog oblik klauzure pronalazimo kod sestara sv. Klare, ženskog dijela velike franjevačke obitelji, koja radikalno, uz postojeće zavjete siromaštva, čistoće i poslušnosti, uspostavlja i zavjet klauzure

Ozbiljne političke stranke koje nisu komparserije ili nakupine komparsa i statista, izlišne političke koterije kakve oko sebe okupljaju upravo istaknuti nositelji političkih patologija, ne bi si smjele dopustiti da im nedostaju kritičko samopromatranje i brzo uočavanja stranputica, pogrešnih politika i političkih zastranjenja

kojega se i danas sestre klarise strogo pridržavaju (usp. Boaga, 2003:6). Nakon povremenih razdoblja dekadencije samostanskog života, pape i koncili inzistirali su na obnovama i poštivanju strogosti samostanske klauzure. Papa Bonifacije VIII. odredbom *Periculos* iz 1298. oštro brani ideal samostanske klauzure, dok Tridentski koncil 1563. određuje tri načela: "Dužnost je biskupa pod prijetnjom Božjeg suda i vječnog prokletstva da se pobrine i uz pomoć svjetovne ruke ponovno uvede u samostane klauzurnih sestara (*sanctimoniales*) strogu klauzuru ondje gdje je prije bila prekršena i da bdije nad njom ako je još nepovrijeđena; zabranjuje se bilo kojoj sestri (*sanctimoniales*) da poslije svećanih zavjeta izlazi iz samostana bez valjanog razloga koji je zakonski predviđen i odobren od samog ordinarija; kazna izopćenja *ipso facto* prekršiteljima klauzure" (Boaga, 2003:8). Tridentske odredbe su bile ključne dugi niz stoljeća, sve do Drugoga vatikanskog koncila (1962-1965). Taj 21. koncil opće Crkve odredio je u dekretu *Perfectae caritatis* tri tipa klauzure: papinsku, konstitucijsku i opću klauzuru, prema stupnju strogosti i različitosti kontemplativnih redova i kongregacija koje se posvećuju nekim vrstama apostolata.

Bogatstvo crkvenih redova i kongregacija pružila je tijekom tisućljetne povijesti brojne primjere pozitivnih iskustava života u posebnom ambijentu, traženja životnog smisla u kontemplaciji i molitvi "za one izvan", usavršavanjima vještina i znanja

(samostanske škole, knjižnice, učilišta...), kao i primjere snažnog utjecaja na stanovništvo koje je boravilo u blizini neke velike opatije ili samostana. Često sasvim pogrešno shvaćen kao sred-njovjekovni svijet samostana, takav način života daje i danas utočište mnogima koji svoja duhovna zvanja ostvaruju unutar zajednica posvećenog života te, prema statistikama Katoličke crkve, trenutačno postoji više od milijun katoličkih redovnika i redovnica diljem svijeta.

Današnja praksa nekih franjevačkih samostana u Nizozemskoj i Njemačkoj nudi brojne mogućnosti za boravak vjernika laika u samostanskim prostorima klauzure u svrhu duhovne obnove, rehabilitacije nakon burnih životnih brodoloma, traženja smirenja nakon stresnog posla i sl. Tijekom posljednjih desetljeća brojni talijanski samostani u velikoj su mjeri obogatili svoju ponudu laicima u obliku hospicija u kojima posjetitelji mogu pronaći nekoliko dana mira i odmora, obično u blizini poznatih svetišta. Jednako tako, uz brojne samostane diljem svijeta nastaju posebne kuće za duhovne obnove (u Hrvatskoj, primjerice, Kuća susreta "Tabor" pri franjevačkom samostanu u Samoboru). Stari samostani i opatije tako postaju omiljena odredišta kao mjesta za duhovnu obnovu, mir, sabranost, rekapitulaciju životnih (ne)uspjeha i osnaživanje za novi početak.

Čini se da dobra praksa iz redovničkog života može biti djelomice preslikana i na život političkih stranaka. Pojedine stranke već su počele s određenim praksama okupljanja na "team-building" tijekom nekoliko dana kako bi unutar "stranačke klauzure" na sabraniji i prisniji način članovi mogli upoznati jedni druge,

raspraviti o ključnim pitanjima i pokušati osnažiti duh zajedništva. Kako pokazuje dosadašnja praksa, bilo bi vrlo korisno kada bi se oblici političke klauzure i okupljanja na zajedničke zatvorene skupove učestalije koristili za stvaranje pozitivnog ozračja među stranačkim članstvom. Izostavljajući medijski "svijet izvana", kratkotrajno ostavljajući svijet svakodnevnog odlučivanja i stresa (*fuga mundi*), kritički razmišljajući o vlastitim postupcima i planovima, možda bi nas pošteđjeli nesuvislih i neodmjerenih politika, izbora ispodprosječnih ili prosječnih vodećih ljudi i permanentne stranačke depresije, prema Tertulijanovoj: *Respice post te! Hominem te esse memento! Memento mori!*

Literatura:

Zakonik kanonskoga prava – Codex iuris canonici auctoritate Iohannis Pauli PP. II promulgatus (1983).

Badurina, A. (ur.) (1990). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolicke zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Boaga, E. (2003). *Klauzura. Izvor, povijesno-pravni i duhovni razvoj*. Zagreb: Karmel – Vjesnik karmelićana.

Guignet, Ph. (2003). De la clôture et des ces usages, *Histoire, économie & société*. (24) 3: 323-328.

Kregar, J., Sekulić, D. i Šporer, Ž. (ur.) (2010). *Korupcija i povjerenje*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i Pravni fakultet.

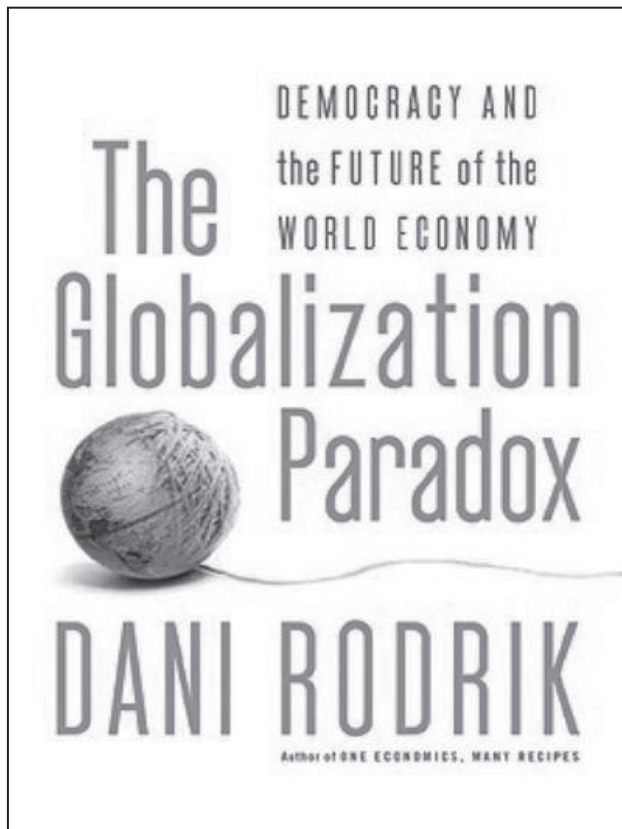
Rebić, A. (ur.) (2002). *Opći religijski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. ■

Dani Rodrik

The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy

W. W. Norton & Company, New York i London, 2011.

Kristijan Kotarski

Prema podacima MMF-a od 1970. do 2008. u svijetu su zabilježene 124 bankarske krize, 68 dužničkih i 208 valutnih kriza, što je enorman porast u usporedbi s razdobljem od 1945. do 1970. u kojemu je zabilježena samo jedna ozbiljnija bankarska kriza, i to u Brazilu. S obzirom na spomenutu proliferaciju kriza te intenzitet globalne financijske krize što je počela 2007, knjiga Danija Rodrika *Paradoks globalizacije: demokracija i budućnost svjetske ekonomije* iznimno je poticajna i analitična građa koja secira ključne izazove s kojima se suočavaju suvremene demokracije i nacionalne države u "hiperglobaliziranom" svijetu koji potresa najteža financijska kriza od razdoblja Velike depresije. Dani Rodrik nalazi se, prema internetskoj stranici Ideas, na 14. mjestu najutjecajnijih ekonomista u svijetu i predaje međunarodnu političku ekonomiju na JFK School of Government na Sveučilište Harvard u Bostonu. U akademskoj je zajednici poznat po nekonvencionalnom pristupu teoriji rasta i globalizaciji, te kao autor ekonomske knjige desetljeća, prema izboru Businessweeka, znakovitog naziva *Has globalization gone too far?* Najaktualnije djelo iz njegova pera, *Paradoks globalizacije*, u načelu iscrpnije elaborira teze koje je prvi put iznio u svojem poznatom članku *How Far Will International Economic Integration Go?* iz 1999, s tim da su prilagođene novonastalim okolnostima u međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima.

Oslanjajući se na zapažanja Obstfelda i Taylora (1998) o standardnoj dilemi svake otvorene ekonomije koja mora izabrati dvije od triju ponuđenih opcija (mobilnost kapitala, fiksni devi-

Kristijan Kotarski, znanstveni novak i polaznik doktorskog studija iz komparativne politike na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. E-pošta: kkotarski@fpzg.hr

zni tečaj i neovisna monetarna politika), Rodrik razvija "povećanu" trilemu s ozbiljnim političkim implikacijama. Naime, u razdoblju zlatnog standarda političke elite odlučile su se za mobilnost kapitala i fiksni tečaj, što je išlo ruku pod ruku s dubokom ekonomskom integracijom i ulogom nacionalnih država predvođenih nacionalnim elitama nauštrb demokratskih institucija i politike. Nakon konferencije u Bretton Woodsu Keynes i White su se kao predstavnici pobjedničkih sila odlučili za kombinaciju neovisne monetarne politike i fisknoga deviznog tečaja uz napuštanje mobilnosti kapitala, a to se na političkom planu reflektiralo oslanjanjem na demokratske institucije i demokratsku politiku, uz istodobno napuštanje cilja duboke ekonomske integracije. Rodrik vodi čitatelja kroz povijest rasprave o prednostima i nedostacima slobodne trgovine i mobilnosti kapitala na iznimno ilustrativan i upečatljiv način i dovodi ga do praga novog desetljeća. Uzimajući u obzir intenzitet i razmjernost aktualne krize s kojom se suočava svijet, autor upozorava na potrebu odabira dvije od triju stvari koje će odrediti prirodu političkih, ekonomskih i socijalnih odnosa u nekoliko narednih desetljeća. Konfrontiran s dubokom ekonomskom integracijom, suverenosti nacionalnih država i demokratskim institucijama, Rodrik se odlučuje za pledoaje u korist nacionalne suverenosti i demokratskih institucija. Naravno, takav stav povezan je s njegovom dijagnozom postojećeg stanja i načina na koji je ono materijalizirano u svijetu trgovine i financija. U isto vrijeme autor je svjestan da je nemoguće smanjiti transakcijske troškove trgovinske i financijske integracije na globalnoj razini stvaranjem svjetske federacije zbog prevelikih različitosti u kulturi, navikama i potrebama različitih dijelova svijeta. Osim toga, nemogućnost uspostave federacije u kontekstu dubinske ekonomske integracije označila bi *de facto* povratak na preddemokratsko razdoblje zlatnog standarda u kojemu nije bilo sindikalne organiziranosti i općega biračkog prava.

Neograničena slobodna trgovina i liberalizacija kapitalnih tokova nisu, prema Rodrikovu mišljenju, univerzalno preporučljivi recepti. Globalizacija koja pokušava unificirati globalna tržišta zapravo je paradoksalan proces jer pokušava negirati globalnu tržišnu topografiju i različitosti. S obzirom na navedeni sadržaj, potencijalni bi čitatelj lako mogao zaključiti da Rodrik zagovara temeljitu regresiju globalizacijskog procesa i povratak na Bretton Woods iz 1944. No to uopće nije točno. Autor je svjestan svih prednosti koje je integracija na području trgovine i financija donijela milijunima siromašnih u zemljama kao što su Kina i Indija, ali postavlja opravdano pitanje je li se moglo učiniti više i bolje. Tu je i element nestabilnosti koji se ogleda u broju dužničkih, valutnih i bankarskih kriza s kojima se suočava svijet nakon "Nixonova šoka". U knjizi je lako uočljiv stav da autor brani globalizaciju od onih koji je najviše ugrožavaju, a to su, prema njegovu sudu, hiperglobalisti i ekonomisti "ježeve" koji su obično opčinjeni jednom velikom idejom poput samoregulacije tržišta. Hiperglobalisti uvijek u prvi plan stavljaju pitanje efikasnosti, slobodne razmjene dobara i usluga i neograničene mobilnosti *portfolio* i *greenfield* ulaganja, čak i ako to zahtijeva ignoriranje ili gaženje demokratskih praksi i institucija. Rodrik, kao ekonomist "lisica", uvjerljivo argumentira da hiperglobalisti naglašavaju samo integracijske koristi i zaboravljaju broj 10 - lipanj 2012.

postaviti ključno pitanje o legitimnosti i pravednosti takvih zahtjeva. Prema istraživanju NBC-a i Wall Street Journala, postotak Amerikanaca koji smatraju da je njihova zemlja profitirala od globalizacija smanjio se od 2002. do 2008. sa 42 na 25 posto. Autor smatra da će erozija potpore globalizaciji zbog prisilnoga institucionalnog izomorfizma i njezinih razornih posljedica u slučaju neuvažavanja demokratskih težnji izazvati mnogo veće štete u ekonomskom i političkom smislu nego proces kontrolirane globalizacije koji uvažava nekoliko temeljnih imperativa, o kojima će biti riječi nešto kasnije. Dakle, Rodrik ne zagovara povratak na razinu protekcionizma poslije Drugoga svjetskog rata, ukidanje ulaganja u druge zemlje i povratak na autarkiju, ali se zauzima za uvođenje kapitalnih kontrola koje trebaju zaštititi nacionalne ekonomije od priljeva i odljeva špekulativnog kapitala. Takvi tokovi djeluju destabilizirajuće, a posljeduju nekontroliranom aprecijacijom/deprecijacijom nacionalne valute, inflatornim pritiscima i stvaranjem špekulativnih mjehura koji završavaju implozijom. I kako je s time povezana svojevrsna afirmacija demokratske politike?

Rodrik ističe nekoliko imperativa koji su usko povezani s oživljavanjem demokracije. Tržišta ne bi trebala biti isključivo autoreferencijalna, to jest ne bi samo trebala legitimirati sama sobe, nego bi to trebale činiti i netržišne institucije koje su primarno organizirane u granicama nacionalnih država. Rodrik potom pokazuje da ne postoji samo jedan put k prosperitetu i razvoju, što je podrobnije elaborirao u svojoj knjizi *One Economics, Many Recipes*, kao i to da svaka država ima legitimno pravo zaštititi svoje socijalne aranžmane i institucije kao dio demokratskoga društvenog ugovora. Istodobno, nijedna zemlja nema pravo nametati drugim zemljama ili integracijama svoje institucije i vrijednosti, kao što je to vidljivo u slučaju trgovinskog spora između EU-a SAD-a o hormonu rasta u američkoj govedini i GMO sjemenu. Rodrik pritom ne zanemaruje vrijednost međunarodne suradnje koja mora uspostaviti minimalnu suradnju među državama, svojevrsna prometna pravila po kojima će vozila nacionalnih država sudjelovati u procesu globalizacije. Naposljetku, nedemokratske države ne mogu računati na jednak tretman u međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima kao demokratske države, pri čemu misli ponajprije na poziciju Kine. U uravnoteženoj analizi autor, pak, ne osuđuje kinesko vodstvo zbog, primjerice, potcijenjenog juana, nego iznosi provokativnu tezu da je kineski suficit u vanjskoj trgovini posljedica članstva Kine u WTO-u koje joj ograničava stimuliranje vlastite industrije subvencijama i čvrstim mjerama industrijske politike i upućuje je na potcijenjeni juan koji smanjuje kupovnu moć kineskih građana i sprečava okretanje unutarnjoj potrošnji. Takvo se promišljanje opravdano može smatrati krunskim argumentom protiv *one-size-fits-all* pristupa globalizaciji, koji je u ovome konkretnom slučaju doveo do goleme makroekonomske neravnoteže na međunarodnoj razini.

No i nakon svega kritički čitatelj će još uvijek u rezervi držati pitanja o globalnim eksternalijama, poput globalnog zagrijavanja i upravljanja zajedničkim resursima. Na te dvojbe Rodrik odgovara podjelom politika u četiri kategorije. U prvoj kategoriji nalaze se politike koje nemaju izražene prekogranične eksternalije, poput obrazovne politike, i koje trebaju ostati u do-

meni nacionalnih država. U drugoj kategoriji nalaze se *beggar-thy-neighbor* politike ili politike osiromašenja susjeda, poput njemačkoga i kineskog trgovinskog suficita, koje zahtijevaju koordinaciju zainteresiranih stranaka na bilateralnoj, plurilateralnoj i/ili multilateralnoj osnovi. Treća kategorija odnosi se na politike s unutrašnjim političkim motivima (*beggar-thyself*), poput administrativnih, distributivnih i javnozdravstvenih politika. Na tom području Rodrik zagovara nacionalnu autonomiju, ali odluke moraju biti rezultat uravnotežene demokratske rasprave s uvažavanjem načela transparentnosti i odgovornosti. Četvrta kategorija politika odnosi se na *global commons* te uključuje zaštitu okoliša i smanjenje emisija stakleničkih plinova. Tu je nužno zajedničko djelovanje kako bi se spriječio najcrnji scenarij, ali autor napominje da je pogrešno koristiti analogiju između globalne ekonomije i globalnih javnih dobara. Knjiga završava s nekoliko konkretnih preporuka o transformaciji međunarodnoga trgovinskog i financijskog režima. Možda neočekivano, Rodrik naglašava potrebu za većom mobilnošću radne snage kao što je to bilo uobičajeno u "zlatno doba" globalizacije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i tako se svrstava uz bok Josephu Stiglitzu, autoru koji naglašava vještine i kapital koji imigranti donose u zemlje koje su izvori međunarodnih migracija. Posljednji dio bavi se integracijom Kine u svjetsku ekonomiju, zemlje koja je najviše profitirala od globalizacije, ali bi njezin uspjeh, ako izostane transformacija postojećih multilateralnih aranžmana koji bi nacionalnim državama i samoj Kini trebali omogućavati više manevarskog prostora, mogao zapečatiti sudbinu globalizacije.

Poruka knjige *Paradoks globalizacije* može se sažeti riječima da je samo stabilna i zdrava domaća ekonomska politika temelj otvorene međunarodne ekonomije i da su samo stabilne političke zajednice temelj mirom prožetoga i stabilnog međunarodnog poretka. Implikacije tih dviju teza široke su i vrlo zanimljive u kontekstu dužničke krize koja potresa eurozonu pune dvije godine. Dubinska ekonomska integracija u domeni fiskal-

ne politike bez demokratizacije EU-a i nametanje tehnokratskih rješenja izvana, uz zanemarivanje domaćih razvojnih potreba, nije rješenje za probleme u kojima se EU nalazi. Rodrik navodi EU kao primjer uspješne regionalne ekonomske integracije koja, međutim, u ovo krizno vrijeme pokazuje totalnu konfuziju u odabiru dviju od tri ponuđene opcije.

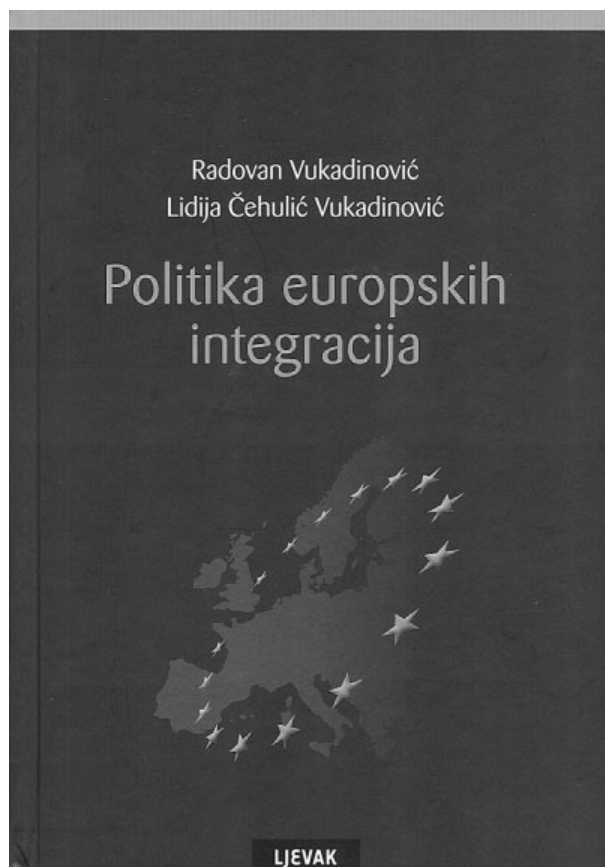
Uz sve ono što je autor naveo kao dio fridmanovske hiper-globalističke zablude, sigurno je da bi u kontekstu europske integracije na prvo mjesto stavio kombinaciju ekonomske integracije i demokratizacije EU-a, na drugo mjesto nacionalnu suverenost i demokratsku politiku, a kao najnepoželjniji scenarij duboku ekonomsku integraciju i nacionalne države kao dio integracije *sui generis* sputane luđačkom košuljom supranacionalne politike bez demokratske legitimnosti ili "diktatom Merkozy". Autor kaže da nacionalnim državama na demokratskim osnovama, ali ne nacionalnim državama kao kolonijama korporativnih struktura u postdemokratskom dobu, kao što nam je to distopijski u svojoj knjizi *Postdemocracy* poručio Colin Crouch. Uz vrlo bogatu bibliografiju i mnoštvo iscrpnih analiza u kojima autor kristalizira svoje ključne ideje jedno pitanje ostaje prožeto enigmom: kako bi nacionalne države mogle vratiti mogućnost odlučivanja o ključnim pitanjima trgovinske, monetarne i financijske politike? Neovisno o izostanku odgovora na to pitanje, *Paradoks globalizacije* jest pleoaje za spas demokracije i jačanje nacionalne suverenosti u svijetu prepunom raznolikosti koje se neće smanjiti u narednom stoljeću. Sukladno tome, kriza se ne može riješiti velikim pogodbama na forumima poput G-20 gdje akteri najčešće gube vjerodostojnost i dragocjeni politički kapital, nego samo utvrđivanjem minimalnih osnova za dobrovoljnu suradnju, poput poreza na financijske transakcije, revizije osnivačkog ugovora WTO-a i mogućnosti uvođenja kapitalnih kontrola. Argumenti elaborirani u knjizi svakako su odlično polazište za demokratsku raspravu o prirodi međunarodne monetarne i financijske arhitekture i potrebi njezine temeljite transformacije. ■

Radovan Vukadinović i Lidija Čehulić Vukadinović

Politika europskih integracija

Naklada Ljevak, Zagreb, 2011.

Dario Čepo

Unatoč tome što je Republika Hrvatska na pragu članstva u Europskoj Uniji (EU) i bez obzira na to što proces njezina približavanja toj asocijaciji traje najmanje dvanaest godina, literature koja se ozbiljno bavi tom tematikom gotovo i nema, osim ponekog zbornika radova i znanstvenog članka. Hrvatska znanstvena javnost nije obraćala posebnu pozornost na tu iznimno važnu i propulzivnu temu. Iščekujući buđenje interesa za pitanja europskoga integracijskog procesa, budućnosti EU-a i uloge koju bi Hrvatska trebala imati u njoj, čitatelj se može razveseliti kada mu u ruke dospije obećavajuće naslovljena knjiga. No ono što u svojoj knjizi *Politika europskih integracija* nude Radovan Vukadinović i Lidija Čehulić Vukadinović daleko je od dobre suvremene studije europskih integracijskih procesa.

Politika europskih integracija potiče svojevrzni *déjà vu*, jer je riječ o knjizi koja je pod istim naslovom i, što je još šokantnije, s iznimno visokim postotkom identičnog teksta već objavljena 2005. u izdavačkoj kući Topical iz Zagreba. Pritom, u novom izdanju iz 2011. nije navedeno da je riječ o ponovljenome, dopunjenom ili izmijenjenom izdanju, kao što je praksa u sličnim slučajevima u međunarodnoj, ali i domaćoj znanstvenoj zajednici. Da nisu posrijedi slučajna omaška autora i previd urednika knjige nego svjestan čin, bit će pokazano na primjerima u drugome, većem dijelu ovog prikaza. Prije toga važno je ukazati na neke od najočitijih problema koji navode na pomisao da je riječ o loše istraženoj, napisanoj i uređenoj knjizi, koja na gotovo svakoj stranici čitatelja dovodi u zabludu. Ističući primjere navest ću stranicu u knjizi iz 2011, a ako se isti primjer pojavljuje i u

Dario Čepo, doktorirao na području europskih studija na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Zaposlen u Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža. E-pošta: dario.cepo@lzmk.hr

knjizi iz 2005. dodat ću i stranicu iz tog izdanja kako bi usporedba bila jednostavnija.

Prva skupina problema može se pripisati kako autorima knjige tako i lektoru i uredniku knjige. Knjiga je, naime, puna pravopisnih i gramatičkih grešaka, nepostojećih leksičkih kovanica (primjerice, *prijedratno*, *europceisti*, *poslijeratovski*, *parlamentaristi* i dr.), nezgrapnih doslovnih prijevoda engleskih izraza (*Zapadnoeuopljani*), izraza iz razgovornog jezika (*komercijala*), korištenja krivih pojmova (*kompetencija* umjesto *kompeticija*, *izbivanje* umjesto *izbijanje*) i sličnih boljki preko kojih bi se još i moglo prijeći da taj nemaran odnos prema tekstu nije ostavio traga i na važnim pojmovima. Autori, primjerice, opetovano griješe u pisanju stranih imena, pa je američki državni tajnik George Marshall postao Georg Marshall (2011, 29; 2005, 50), američki senator Fulbright, postao je Fullbright (31/52), začetnik europske integracijske ideje Jean Monnet postao je Jeane (53), poljski predsjednik Kaczynski preimenovan je u Kaczinskog, a japanski premijer Junichiro Koizumi u Juichira. Najgore je ipak prošla visoka predstavica EU-a za vanjske poslove i sigurnosnu politiku barunica Catherine Ashton koja je postala lady Ashgate (173).

Dodatnu zbrku autori unose nekorištenjem standardne zemljopisne terminologije, pa rabe termin Engleska misleći na Ujedinjeno Kraljevstvo (53/72) – Engleska do sada ipak nije pozvana da, neovisno o ostatku zemlje, postane članica ijedne europske političko-ekonomske organizacije i asocijacije. Umjesto udomaćenoga hrvatskog naziva za drugi po veličini grčki grad Solun autori koriste anglizirani grčki naziv Thessaloniki (237/274), Azerbajdžan postaje Azerbejđan (286), dok afrički gradovi Yaoundé i Cotonou, postaju Jaunda i Koton, pa čak i Kotun (329/359). Autorica ističe da postoje zemlje Srednje i Latinske Amerike (325/355) što, naravno, nije točno jer su države Srednje Amerike ujedno i države Latinske Amerike. U geografskoj se literaturi, koju prati i geopolitička te politološka literatura, zapadna hemisfera dijeli na Sjevernu i Južnu (te ponekad Srednju) Ameriku ili na Anglosaksonsku i Latinsku Ameriku. Autoričino spominjanje zemalja Golfskog zaljeva (181) potpuno je iz kolotečine izbacilo cjelokupan geografski odsjek Leksikografskog zavoda s obzirom na to da je u geografiji poznata jedino Golfska struja koja je ime dobila po tome što joj je izvoršte u Meksičkom zaljevu. U autoričinu bi se slučaju radilo o državama smještenima u Zaljevskom zaljevu, što je već pomalo i smiješno.

Slijedi još problematičniji skup grešaka koji pokazuje da autori imaju teškoća s razumijevanjem temeljnih politoloških pojmova, kategorijalnog aparata i terminologije područja kojim se znanstveno bave. Tako ne poznaju razliku između pojmova institut i institucija (173) te organ i tijelo (232), a nejasno im je i točno značenje pojma dijalektike. Radovan Vukadinović, primjerice, piše o Ugovoru o Sjevernoatlantskoj organizaciji umjesto o Organizaciji Sjevernoatlantskog ugovora (49. i d./69. i d.), o Privredno–društvenom odboru umjesto o Europskome ekonomskom i socijalnom odboru (75/95), o Europskoj monetarnoj uniji (155/205) umjesto o Ekonomskoj i monetarnoj uniji. Umjesto u Hrvatskoj uvriježenih naziva Europska politička suradnja koristi izraz Europska politička kooperacija (84. i d.), Komitet

stalnih predstavnika (91) umjesto Odbora stalnih predstavnika, povjerenika je pretvorio u opunomoćenika (172), a degolisti su postali Gualleisti (122/156).

Iznimno je zabrinjavajuća, s obzirom na tematiku knjige, zamjena pojma Europsko vijeće pojmom Vijeće Europe (60. i d./78. i d.). Riječ je o jednoj od najdugovječnijih grešaka koja se opetovano pojavljuje u studijama europskoga integracijskog procesa i institucionalizacije EU-a, a koja svoj temelj ima u ranim radovima, uključujući i *ABC Europske zajednice*, Vlatka Milete. On je jednu od institucija EU-a koja okuplja šefove država ili vlada članica (Europsko vijeće) zamijenio s međunarodnom organizacijom usredotočenom na pitanja vladavine prava, kulturni i društveni razvoj te zaštitu i promicanje demokratskih načela (Vijeće Europe). S tim u vezi, ne postoji ni predsjednik EU-a (173) niti je Herman van Rompuy predsjednik Vijeća EU-a, nego je predsjednik Europskog vijeća. Nije potrebno pretjerano isticati da konfuzija u razumijevanju temeljne institucionalne strukture diskvalificira neko djelo kao relevantno. Nažalost, kao što će pokazati drugi dio ovog prikaza, nedostatan poznavanje materije o kojoj autori pišu nije jedini problem ove knjige.

Nadalje, Zapadnoeuropska unija, kojoj Lidija Čehulić Vukadinović pridaje veliku pozornost, uopće ne postoji od ožujka 2010, ali se to nigdje u knjizi jasno ne spominje, nego se ta institucija prikazuje kao iznimno vitalan akter na europskoj sceni (o razlozima njezina ukidanja v. <http://www.weu.int/> i usp. str. 186. i d.). Deklaraciju iz Petersberga, njemačkog dvorca u blizini Bonna, autorica naziva Deklaracijom iz Sankt Peterburga (195/236). Nije jasno zašto bi članice EU-a odlazile u Rusiju raspravljati o aspektima svoje sigurnosti te zašto bi to Rusija dopustila čak kad bi one to i htjele? Autorica čak u jednom trenutku mijesha Europsku političku zajednicu – koja je nastala iz ideje o nadgradnji Europske zajednice za ugljen i čelik i Europske obrambene zajednice, a pojavila se 1952, ali je nakon propasti Europske obrambene zajednice stavljena *ad acta* 1954. – s Europskom političkom suradnjom koja se pojavila sedamdesetih godina (177/223 i 186/228).

Knjiga pati od još jednoga, razmjerno važnog, problema. Ono čemu bi autori mogli pridonijeti kao stručnjaci za vanjsku politiku i međunarodne odnose, a to su prevođenje i standardizacija engleskih termina u hrvatskome stručnom i znanstvenom diskursu, ne čine. Ne samo da ne nude hrvatske termine za pojmove kakvi su *soft-security*, *hard-security*, *coalition of the willing* (196/198) ili *peace-enforcement* (210), nego u velikoj mjeri uvode dodatne nesporazume pogrešnim pisanjem i korištenjem uvriježenih pojmova i izraza, pa tako rabe riječ *cointainment* umjesto *containment* (305). Terminološkom konfuzijom i jezičnom nepismenošću protkana je cijela knjiga. Tako Lidija Čehulić Vukadinović u sklopu jednoga jedinog paragrafa koristi tri različita načina pisanja jednog pojma: *Euro-Arab Dialogue*, *Euro-arapski dijalog*, *Euro-Arab Dijalog* (292), pri čemu nijedan nije jezično korektan. No ako sve to ostavimo postrance, smatrajući da su to tek šumovi u kanalu kojim se prenosi određena informacija, dolazimo do glavnog problema ove knjige koji se nikako ne može ostaviti postrance ili zanemariti na bilo koji način, budući da se tiče najdubljih problema hrvatske akademske i znanstvene zajednice uopće.

Moralno i znanstveno najspornije je to što je ova knjiga nastala prepisivanjem ili "posuđivanjem" velikih dijelova vlastitih, ranije objavljenih radova. Kratkim pregledom znanstvenih opusa dvoje autora lako je utvrditi da knjiga iz 2011. nije utemeljena samo na knjizi istog naslova iz 2005, nego da su njezin sastavni dio postali i dijelovi niza drugih knjiga i članaka objavljenih u časopisima i zbornicima. Moralno je upitno to što se već objavljeni materijali koriste bez navođenja citata i ispuštanja tih radova iz popisa literature. Knjiga *Politika europskih integracija* (2011) nije jedinstveno djelo – već i površno čitanje ukazuje na drastične varijacije u stilsko-pravopisnim konstrukcijama teksta – nego kompendij različitih tekstova napisanih u različitim razdobljima. Evo nekoliko dokaza za to.

Prvo, autori se stalno pozivaju na "cilj ovog rada" (315. i d.), što može biti indikativno i uputiti na to da je riječ o spoju više nepovezanih tekstova koji obuhvaćaju ne samo dijelove ranije objavljenih knjiga autora, cjelokupne ili djelomice preuzete članke iz znanstvenih časopisa, godišnjaka i zbornika radova nego, možda, i studentske seminarske radove. Potonje je, dakako, teško ili nemoguće dokazati bez uvida u seminarske radove koji su izrađeni pod njihovim mentorstvom. No nedvojbeno je da dijelovi knjige koji se bavi odnosom EU-a i različitih regija i država djeluju kao dijelovi studentskih seminarskih radova i da ih je vrlo teško čitati.

Drugo, umjesto da propali Ustav za Europu bude spomenut usputno, ističući da se na njemu u manjoj ili većoj mjeri temelji Lisabonski ugovor koji je sada na snazi, Lidija Čehulić Vukadinović ekstenzivno objašnjava postavke europskog ustava (240-250), zaključujući tek u posljednja dva paragrafa da je on propao i da je zamijenjen Lisabonskim ugovorom. Dokaz da nije riječ o novom djelu nego o "posuđenom" radu koji je šturo osvježen informacijama o najnovijem razvoju odnosa lako je pronaći ako se usporede taj dio teksta knjige i autoričin članak "Europska obrana i Ustav EU". Članak je objavljen u *Međunarodnim studijama* (br. 3/2006) i kategoriziran je kao izvorni znanstveni rad, premda nema ni popis citirane literature, što, prema uputama samog uredništva časopisa, mora imati svaki rad da bi uopće ušao u postupak objavljivanja. Šokantno je da je isti tekst, s istim podnaslovima, s istim podjelama paragrafa i istim pogreškama objavljen i u knjizi *Europska obrana* iz 2006. pod naslovom "Europski ustav i zajednička sigurnosna i obrambena politika". Ukratko, u osnovi isti tekst publiciran je tri puta.

Treće, dio knjige koji se bavi odnosom EU-a i Rusije (343-356/321-331) gotovo se u cijelosti, osim nekoliko paragrafa, poklapa s člankom Lidije Čehulić Vukadinović "Uspostavljanje novih odnosa EU i Rusije". I taj je članak objavljen u *Međunarodnim studijama* (2001) i kategoriziran kao izvorni znanstveni rad. Nadalje, gotovo cijeli dio knjige, kojemu je dodan samo jedan novi paragraf, pod naslovom "Europska unija i Hrvatska" (335-342) potpuno je identičan autoričinu tekstu "Croatia on the Path to European Union", objavljenome 2006. u zborniku radova *Yearbook Šipar 2005*. Kakve pak veze ima dio naslovljen "Euroatlantsko tržište naoružanja i vojne opreme" (254-277/283-297) s ostatkom knjige autor ovog prikaza ni nakon dva čitanja nije mogao dokučiti. No i taj je dio autorica preuzela iz gotovo identično naslovljenog rada objavljenog 2002. u *Međunarod-*
broj 10 - lipanj 2012.

Što su plagiranje i samoplageranje?

"Plagiranje je neovlašteno preuzimanje tuđih ideja, postupaka ili teksta bez odgovarajuće naznake s nakanom da se prikažu kao vlastita. **Preuzimanje već objavljenih vlastitih ideja ili preuzimanje vlastitog već objavljenog teksta prikazujući ga novim i originalnim naziva se samoplageranjem i smatra se jednako lošim kao i plagiranje**".

Izvor: Baždarić i dr. (2009, 108); dio teksta istaknuo D. Č.

nim studijama koji je, dakako, ocijenjen kao izvorni znanstveni rad. Nijedan znanstveni članak ili bi točnije bilo kazati nijedan članak objavljen u *Međunarodnim studijama*, što sam ih spomenuo, nije naveden u popisu literature u knjizi *Politika europskih integracija* iz 2011. godine.

Četvrto, najveći dio poglavlja "Zajednička sigurnosna politika" (182-236) identičan je tekstu u autoričinu knjizi *Euroatlantizam* iz 2003. (216-219, 225-266). Premda se, za razliku od navedenih primjera, ta knjiga nalazi u popisu literature, pregledom popratnih bilješki na odabranim stranicama i korištenjem kazala imena (Čehulić) može se utvrditi da knjiga *Euroatlantizam* nije spomenuta na navedenim stranicama, što znači da nema upute kako je riječ o preuzimanju teksta iz starije publikacije. Ni autoričina knjiga *Europska obrana* nije navedena u literaturi, premda je i ona vrlo ekstenzivno korištena u nastanku knjige *Politika europskih integracija*. Dijelovi potonje knjige (101-104. i 113-144) gotovo su doslovce, uključujući pravopisne i druge greške, preneseni iz knjige *Europska obrana* a da nijednom riječju ili bilješkom čitatelj nije upućen u to da je riječ o "izvornim" idejama koje su već objavljene u nekoliko navrata.

Peto, gotovo cijelo poglavlje "Europska unija i Mediteran" (278-288) preneseno je ne samo iz istoimene knjige iz 2005. godine, nego i iz teksta "Euroatlantski odnosi i Mediteran u novom svjetskom poretku" što ga je autorica 2005. objavila u zborniku radova *Godišnjak Šipar 2004*. (73-77). I ne samo to, nego je taj tekst gotovo istodobno objavljen kao izvorni znanstveni rad "Euroatlantske integracije i Mediteran" u fatalnim *Međunarodnim studijama* (br. 1/2005).

Šesto, da nije riječ samo o *modus operandi* Lidije Čehulić Vukadinović, nego i Radovana Vukadinovića, dokazuje nekoliko primjera. Primjerice, poglavlje "Mediteranska politika Europske zajednice" (120-132) identično je poglavlju iz istoimene autorove knjige objavljene 2005. (155-165), a ono je pak identično poglavlju "Mediteranska politika Evropske ekonomske zajednice" (73-85) u knjizi *Mediteran između rata i mira* iz davne 1986. godine.

Sedmo, dio teksta u Vukadinovićevu knjizi *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka* (2001) pod naslovom "Počeci europskog integriranja" (55-96) do tančine je identičan tekstu "Razvoj europske ideje u godinama hladnog rata" (28-67) u *Politici europskih integracija* iz 2011. Svu apsurdnost proliferacije znanstvenih tekstova Radovana Vukadinovića može predočiti i usporedba sadržaja knjige *Politika europskih integracija* iz 2011. sa sadržajem knjige *Evropa iz ugla* koju je Vukadinović napisao s Vlatkom Miletom, a koja je objavljena prije više od dvadeset godine – točno 1990. Rušenje društveno-političkih sustava, nestajanje starih i nastajanje novih država na njihovu

mjestu, višestruko usložnjavanje europskoga integracijskog procesa nisu, čini se, značili mnogo s obzirom na to da je Vukadinovićev dio teksta u knjizi iz 2011. sadržajno doslovce istovjetan tekstu u knjizi koju je s Miletom objavio 1990. Ne treba, dakako, posebno napominjati da ni ta zajednička knjiga s Miletom nije navedena u popisu literature i nije spomenuta ni u jednoj bilješci.

Moglo bi se navesti još primjera, ali prostorna ograničenost časopisa i "intelektualna zasićenost" autora ovog prikaza ne dopuštaju da se oni nastave nizati. No, i izneseni primjeri posve su dostatni da izazovu zabrinutost, pa i uzbunu u politološkoj i široj znanstvenoj zajednici zbog navedenih načina stvaranja "znanstvenih" djela, pogotovo što ona služe kao osnova akademske promocije autora. U skoroj bi budućnosti trebalo, u najmanju ruku, pokrenuti obuhvatan multidisciplinarni projekt unutar kojega bi bili razvijeni mehanizmi koji bi sprečavali takve oblike znanstvenog nepoštenja. Kad bude razvijen *software* koji će moći prepoznavati hrvatski jezični diskurs i automatski uspořádívati tekstove, ova vrsta "manualnog" posla postat će suvišna. S obzirom na sve što je navedeno, kao i na ono što je ovoga puta izostavljeno, zaključujem da je knjiga *Politika europskih integracija* jedan od najlošijih primjera politološke literature na hrvatskom jeziku koji sam pročitao. Svi oni koje zanimaju pitanja integracije europskog kontinenta, pa čak i oni koji su zainteresirani za specifičnije dimenzije europske vanjske i sigurnosne politike, *Politiku europskih integracija* Radovana Vukadinovića i Lidije Čehulić Vukadinović neka zaobiđu u velikom luku.

Literatura

- Baždarić, K. i dr. (2009). Plagiranje kao povreda znanstvene i akademske čestitosti. *Medicina*. (45) 2:108-117.
- Čehulić, L. (2006). Croatia on the Path to European Union. U: Čehulić, L. (ur.). *Yearbook Šipan 2005*. Zagreb: Politička kultura, str. 47-51.
- Čehulić, L. (2006). *Europska obrana*. Zagreb: Politička kultura.
- Čehulić, L. (2006). Europska obrana i Ustav EU. *Međunarodne studije*. (6) 3:23-33.
- Čehulić, L. (2005). Euroatlantske integracije i Mediteran. *Međunarodne studije*. (5) 1:59-71.
- Čehulić, L. (2005). Euroatlantski odnosi i Mediteran u novom svjetskom poretku. U: Čehulić, L. (ur.). *Godišnjak Šipan 2004*. Zagreb: Politička kultura, str. 67-78.
- Čehulić, L. (2003). *Euroatlantizam*. Zagreb: Politička kultura.
- Čehulić, L. (2002). Euroatlantsko tržište naoružanja i vojne opreme – realnost ili tek puka želja? *Međunarodne studije*. (2) 4:128-143.
- Čehulić, L. (2001). Uspostavljanje novih odnosa EU i Rusije. *Međunarodne studije*. (1) 1:56-68.
- Etički kodeks Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, objavljen na: public.mzos.hr/fgs.axd?id=14038 (pristupljeno 19. travnja 2012).
- Vukadinović, R. (2003). Amerika i Europa: razlike i podjele. *Međunarodne studije*. (3) 1:35-50.
- Vukadinović, R. (2001). *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*. Zagreb: Agencija za komercijalnu djelatnost.
- Vukadinović, R. (1986). *Mediteran između rata i mira*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vukadinović, R. i Čehulić, L. (2005). *Politika europskih integracija*. Zagreb: Topical.
- Vukadinović, R. i Mileta, V. (1990). *Evropa iza ugla*. Zagreb: August Cesarec. ■

Nova rubrika u *Političkim analizama*

Mirjana Kasapović

Od ovoga broja u *Političke analize* uvodimo novu stalnu rubriku "Englesko-hrvatski politološki rječnik". Time zatvaramo izvorno zamišljenu "trilogiju" koju čine rubrike "Politološka lektira", "Politološki pojmovnik" i "Politološki rječnik"

Zašto uvodimo novu rubriku?

Od ovoga broja u *Političke analize* uvodimo novu stalnu rubriku "Englesko-hrvatski politološki rječnik". Time zatvaramo izvorno zamišljenu "trilogiju" koju čine rubrike "Politološka lektira", "Politološki pojmovnik" i "Politološki rječnik".

Rubrika "Politološki rječnik" zasad je zamišljena kao englesko-hrvatski rječnik, što znači da će se baviti prevođenjem politoloških pojmova i termina s engleskoga na hrvatski jezik. U budućnosti nisu isključeni, ako okolnosti za to budu iole povoljne, ni njemačko-hrvatski i francusko-hrvatski politološki rječnik. No englesko-hrvatski rječnik zasigurno ima prednost zbog dvaju glavnih razloga.

Prvo, engleski je neopozivo postao jezik političke i politološke zajednice u svijetu. Najvažniji časopisi iz političke znanosti, i to iz svih njezinih poddisciplina, tiskaju se na engleskom jeziku. Nije pritom riječ samo o časopisima koji izlaze u zemljama u kojima je engleski službeni ili govorni jezik, nego i u zemljama u kojima on nije ni službeni ni govorni odnosno materinski jezik stanovnika. U Njemačkoj, zemlji s najbrojnijom politološkom zajednicom u Europi, na djelomično objavljivanje tekstova na engleskom jeziku prešli su neki noviji (*Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*) i stariji politološki časopisi koji su desetljećima objavljivali samo tekstove na njemačkom jeziku (*Politische Vierteljahresschrift, Osteuropa, Südosteuropa* i dr.). I vodeći švicarski politološki časopis *Swiss Political Science Review*, koji izlazi od 1995, objavljuje tekstove na njemačkome, francuskom,

talijanskom i engleskom jeziku. Vodeći nizozemski politološki časopis *Acta Politica* izlazi na engleskom jeziku. Skandinavske zemlje već dugo objavljuju *Scandinavian Political Studies*. Praktično nema europske zemlje koja ne objavljuje makar jedan časopis, najčešće s područja međunarodnih odnosa i vanjske politike, na tom jeziku. I u Hrvatskoj je sve više časopisa s područja društvenih znanosti koji se potpuno ili djelomično publiciraju na engleskome (*Croatian International Relations Review*, *Financial Theory and Practice* i dr.). Među njih se ubraja i jedan godišnji broj *Političke misli*, časopisa koji izdaje Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, koji od početka devedesetih godina izlazi pod nazivom *Croatian Political Science Review*.

Nadalje, većina relevantnih studija – znanstvenih monografija, zbornika radova, priručnika, enciklopedija, leksikona – također se publicira na engleskom jeziku. Nije riječ samo o knjigama koje se objavljuju u SAD-u, Velikoj Britaniji, Kanadi ili Australiji, nego i u mnogim europskim i izvan europskim zemljama. Tako najveća njemačka izdavačka kuća koja publicira literaturu s područja društvenih znanosti, VS Verlag für Sozialwissenschaften iz Wiesbadena, sve češće objavljuje studije njemačkih i drugih autora na engleskom jeziku.

Premda je očito da je engleski postao "službeni" jezik međunarodne politološke zajednice, to ne znači da nacionalne politološke zajednice, kao uostalom i nacionalna društva, odustaju od uporabe svojih jezika ili da ih žele potisnuti iz sfere javnoga u sferu privatnog života svojih građana, na onaj "egzotični" status kakav otprilike uživaju španjolski, talijanski, poljski ili kineski u SAD-u. Hrvatski jezik ne može u Hrvatskoj biti jezik obiteljskih i drugih socijalnih niša kao, primjerice, u Kanadi i Australiji. Stoga smatramo da je obveza svih, pa tako i političkih znanstvenika, da na području svoga djelovanja razvijaju i njeguju vlastiti jezik. To znači da su politološke institucije, organizacije i pojedinci dužni razvijati i standardizirati politološku terminologiju na hrvatskom jeziku. Tu zadaću posebno otežavaju dvije nepovoljne okolnosti. Prvo, politologija je još uvijek razmjerno mlada

Hrvatski jezik ne može u Hrvatskoj biti jezik obiteljskih i drugih socijalnih niša kao, primjerice, u Kanadi i Australiji. Stoga smatramo da je obveza političkih znanstvenika da na području svoga djelovanja razvijaju i njeguju vlastiti jezik

znanstvena disciplina, a institucionalizirano znanstveno istraživanje i proučavanje politike ove godine navršava svoj složen i protuslovan polustoljetni put (v. Kasapović, 2007). Stoga dosad nije izgrađena potpuna ili makar zadovoljavajuća strukovna i disciplinarna infrastruktura kakvu imaju starije i razvijenije znanstvene discipline i struke. Drugo, ove je godine navršena i dvadeseta obljetnica postojanja Hrvatske kao samostalne

i demokratske države, a to je kontekst u kojemu su prvi put u nacionalnoj povijesti stvorene pretpostavke za konstituciju i vođenje demokratske politike. S "ulaskom" demokratske politike u Hrvatsku, u hrvatsku političku znanost i politološku struku ušli su golemo i kompleksno pojmovlje i rječnik što su organski vezani za nju. Pred tom navalom mnoštva novih pojmova i riječi na stranim jezicima, ponajviše na engleskome, hrvatska je politologija umnogome djelovala nemoćno i pasivno – nemoćnije i pasivnije od nekih drugih disciplina društvenih i humanističkih znanosti, napose ekonomije i prava, u kojima već postoje opći i posebni englesko-hrvatski rječnici (v. Špiljak, 2000; Collin, 2006; Babić, 2009; Gačić, 2010). To ne stvara velike probleme samo u proučavanju nego i u poučavanju političke znanosti, pogotovo ako se ima na umu da je sve brojnija studijska literatura iz koje studenti pripremaju ispite i kolokvije, pišu seminarske i diplomске radove na engleskom jeziku. U toj literaturi nailaze na pojmove i termine za koje nema standardnih prijevoda na hrvatski jezik, što im umnogome otežava studij.

Drugi razlog koji nas je potaknuo na ovu inicijativu jest loša, a nerijetko i katastrofalna, razina prijevodne politološke literature. Da bi neko stručno ili znanstveno djelo bilo dobro prevedeno sa stranoga jezika na hrvatski, prevoditelji moraju ispunjavati tri uvjeta: (1) znati jezik s kojega prevode (engleski); (2) znati jezik na koji prevode (hrvatski); (3) poznavati područje – struku ili disciplinu – na kojemu je neko djelo nastalo (političku znanost i društvene znanosti uopće). Većina politoloških djela koja su u posljednjih dvadesetak godina prevedena s engleskoga na hrvatski jezik pokazala su da su prevoditelji, profesionalni i amaterski anglisti, obično solidno znali engleski jezik, neočekivano slabo hrvatski jezik i gotovo nikako političku znanost. Oni, dakako, ne mogu i ne moraju znati sva disciplinarna područja, ali bi se zato u svojem radu morali osloniti na savjete i recenzije stručnjaka s tih područja. I kad se to formalno događalo te kad su stručni recenzenti potpisivali prijevodna izdanja, propusti su bili česti i neshvatljivi. Množenje prijevodnih izdanja politoloških djela s engleskoga na hrvatski jezik u posljednja dva desetljeća uvelike je bilo obilježeno pravom zbrkom, a često i kardinalnim greškama i promašajima koji su potpuno mijenjali i obesmišljivali izvorne pojmove i iskaze, te posljedično cijela prijevodna djela činili praktično neupotrebljivima.¹

Primjeri bi se mogli nizati gotovo unedogled, a neka su prijevodna rješenja postala dio "politoloških legendi". Tako je prije više godina na hrvatski prevedena standardna studija britanskog politologa Anthonyja H. Bircha *The British System of Government* pod naslovom *Politički sustav Velike Britanije* (2000). Prijevodno izdanje vrvjelo je besmislicama, među kojima je najslabijim bio prijevod sintagme *first-past-the-post* (FPTP) – koja je iz razgovornog diskursa prešla u znanstvene rasprave i postala standardan termin u psefološkim studijama – kao nekoga tko je došao "prvi poslije pošte"! FPTP se na svim neengleskim jezicima prevodi kao sustav izbora relativnom većinom ili jednokružni većinski sustav izbora, a doslovce označuje sustav izbora u kojemu pobjeđuje onaj tko prvi dođe do cilja.² Prijevodna izdanja iz "regije", koja se povremeno koriste i u Hrvatskoj, u još su gore stanju. Prevoditelji su uspjeli ozbiljno oštetiti i djela samih klasika političke znanosti 20. stoljeća kakvi su Giovanni

Sartori i Arend Lijphart. U srpskom izdanju utjecajne Sartorijeve studije *Comparative Constitutional Engineering* (1994) greška je načinjena već kad je knjiga prevedena kao *Usporedni ustavni inženjering* (2003). Konstitucija i ustav te konstitucionalno i ustavno nisu uvijek istovjetni pojmovi. Konstitucija je širi pojam od ustava i odnosi se i na ustrojstvo cijeloga političkog sustava odnosno političke zajednice. Pojam konstitucionalni "uključuje temeljne političke institucije, kao što su izborni sustavi, uređe-

**Množenje prijevodnih izdanja
politoloških djela s engleskoga
na hrvatski jezik u posljednja dva
desetljeća uvelike je bilo obilježeno
pravom zbrkom, a često i kardinalnim
greškama i promašajima koji su
potpuno mijenjali i obesmišljavali
izvorne pojmove i iskaze, te
posljedično cijela prijevodna djela
činili praktično neupotrebljivima**

nje političkih stranaka i devoluciju, koje mogu, ali ne moraju biti dio pisanih ustava" (Horowitz, 2002:17; v. Horowitz, 1991; Sartori, 1994, Lijphart, 1991, 2004). Sartori se, primjerice, u velikom dijelu respektivne studije bavi upravo izbornim sustavima koji su ustavna kategorija u malom broju zemalja.³ Uostalom, o političkoj konstituciji naveliko se govori i piše i u onim državama koje nemaju pisani ustav, poput Izraela (primjerice, Lerner, 2004; Kretzmer, 2006; Navor, 2007). Ilustracije radi, veliki njemački komparatist Carl Joachim Friedrich opisuje "semantički sukob" između njemačkih, na jednoj, i savezničkih stručnjaka i političara, na drugoj strani, u procesu obnove njemačke države nakon Drugoga svjetskog rata. Nijemci su ustrajavali na tome da se za ustav koristi izraz *Verfassung*, a ne *Constitution* te su, sukladno tome, zahtijevali da se umjesto izraza *Constitutional Assembly* koristi izraz *Parlamentarischer Rat* (Parlamentarno vijeće) kao tijelo koje je *de facto* bilo funkcionalni ekvivalent ustavotvorne skupštine jer je izradilo i 8. svibnja 1949. proglasilo Temeljni zakon SR Njemačke (*Grundgesetz für Bundesrepublik Deutschland beschlossen vom Parlamentarischen Rat in Bonn am 8 Mai 1949*). Friedrich (1949:477) tumači da je "u njemačkoj tradiciji razvijen izraz *Verfassung* (ustav) uvelike da odredi temeljni zakon i organizaciju 'suverene' zajednice. U Sjedinjenim Država, s druge strane, riječ 'konstitucija' stekla je širi generički smisao i lako se primjenjuje na svaku organizacijsku povelju, čak i nesuverenih tijela, primjerice sveučilišta". Inače, cijeli prijevod Sartorijeve knjige vrvi čudovišnim rješenjima. Ilustracije radi, Imperialijeva metoda preračunavanja glasova u mandate, nazvana prema talijanske matematičaru i statističaru Robertu Imperialiju, pro-

glášena je "imperijalnim količnikom" (Sartori, 2003:29). Moglo bi se nadugo raspravljati i o crnogorskom prijevodnom izdanju Lijphartove klasične studije *Patterns of Democracy* (1991) kao *Modeli demokratije*. Kako je i njegova prethodna knjiga naslovljena *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries* (1984), prevoditelji i urednici mogli su se zamisliti nad time i potražiti gdje bi se, primjerice, između hipoteza, modela i teorija mogli smjestiti obrasci.

Katkad nisu posrijedi ni vrlo stručni ili znanstveni pojmovi i termini, nego riječi, izreke i sintagme koje su postale dio opće političke kulture. Tako samo neobrazovani hrvatski prevoditelji mogu sintagmu *The sick man of Balkan* ili *bolesnik na Balkanu* – koja je izvorno označavala propadajuće Osmansko Carstvo, a danas njome neki inozemni autori nazivaju Bosnu i Hercegovinu – prevesti kao *bolesni čovjek na Balkanu!* *Janissaries* su izgubili svaku vezu s dobro nam znanima balkanskim janjičarima i postali nepoznati *janisari*. Za takve su zloglasni *Protokoli sionskih mudraca* postali *Protokoli mudrih staraca sa Ciona*. Razlike nipošto nisu bezazlene. Dok naziv "mudraci" može imati pozitivno, ali i negativno značenje puno ironičnih i podsmješljivih konotacija, termin "mudri starci" jednoznačno je pozitivan. Pa ako su "mudri starci" smislili neki protokol, on bi morao biti nešto dobro i pametno. Nadalje, neki prevoditelji više ne poznaju ni povijesno-političke toponime pa je, recimo, u odličnoj publicističkoj knjizi Davida Shiplera *Arapi i Židovi. Ranjene duše u obećanoj zemlji* (2004) biblijski Jerihon postao Džeriko, a jerihonske trube po tome bi trebale biti džerikonske trube. Ni jednostavni primjeri nisu rješivi. Tako se proširila praksa da se u hrvatskim prijevodima Solun piše kao *Thessaloniki* ili čak *Saloniki*, Köln kao *Cologne*, Bjelorusija kao *Belarus* itd.

Budući da ovaj priručni rječnik ne rade profesionalni jezikoslovci, leksikografi ili enciklopedisti nego politolozi, ne možemo se pridržavati svih standardnih pravila u njegovu strukturiranju. Ovo nisu dijelovi standardnoga jezičnog rječnika nego prilozi za neki budući strukovni i disciplinarni priručnik za politologe, ali i sve one koji se na bilo koji način bave politologijom i politikom. Strukturiran je prema pojedinim tematskim područjima političke znanosti, pa će tako biti objavljeni prijevodi termina i pojmova s područja izbora, političkih stranaka i stranačkih sustava, parlamenata, vlada, javnih politika, političkih režima, europske politike, međunarodnih odnosa, diplomacije, političke teorije, metodologije i metoda istraživanja politike i dr. Rubriku otvaramo prijevodnom terminologijom s područja izbora. Rječnik će sadržavati uglavnom prijevode pojmova i termina koji nemaju hrvatske inačice ili one nisu potpuno standardizirane. Cijeli je rječnički projekt otvoren, što znači da su svi sadašnji i potencijalni suradnici časopisa pozvani da surađuju u njemu. Priloge, koje će raditi znanstvenici i stručnjaci za pojedina područja politologije, jezično će "recenzirati" profesorice engleskog jezika na Fakultetu političkih znanosti.

Bilješke

- 1 O tome sam pisala prije više od deset godina na primjeru hrvatskog prijevoda jednoga njemačkoga politološkog leksikona (Kasapović, 2001).

- 2 Razorna recenzija prijevoda te knjige objavljena je u *Zarezu* od 22. lipnja 2000.
- 3 Ima i politologa koji konstitucionalni inženjering ili dizajn doista svode samo na ustav (primjerice, Beyme, 2003:191. i d.).

Literatura

Babić, A. (2009). *Englesko-hrvatski ekonomski rječnik*. Zagreb: Mate d.o.o., sv. I-II.

Beyme, K. v. (2003). Constitutional Engineering in Central and Eastern Europe. U: White, S., Batt, J., Lewis, P. G. (ur.). *Developments in Central and Eastern Europe*. London: Palgrave, str. 190-210.

Birch, A. H. (2000). *Politički sustav Velike Britanije*. Osijek: Pan liber.

Collin, P. (2006). *Englesko-hrvatski poslovni rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Friedrich, K. J. (1949). Rebuilding the German Constitution. *American Political Science Review*. (43) 3:461-482.

Gačić, M. (2010). *Englesko-hrvatski rječnik prava i međunarodnih i poslovnih odnosa*. Zagreb: Školska knjiga.

Horowitz, D. L. (1991). *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*. Berkeley: University of California Press.

Horowitz, D. L. (2002). Constitutional Design: Proposals versus Processes. U: Reynolds, A. (ur.). *Architecture of Democracy*. Oxford: Oxford University Press, str. 15-36.

Kasapović, M. (ur.) (2007). *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Kretzmer, D. (2006). Experimenting with Constitutional Change: Direct Election of the Prime Minister in Israel. *European Constitutional Law Review*. 2:60-80.

Lerner, H. (2004). Democracy, Constitutionalism, and Identity: The Anomaly of the Israeli Case. *Constellations*. (11) 2:237-257.

Lijphart, A. (1991). Constitutional Choices for New Democracies. *Journal of Democracy*. (2) 1:72-84.

Lijphart, A. (2004). Constitutional Design for Divided Societies. *Journal of Democracy*. (15) 2:96-109.

Navot, S. (2007). *The Constitutional Law of Israel*. Alphen an den Rijn: Kluwer Law International.

Sartori, G. (1994). *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. New York: University Press

Sartori, Đovani (2003). *Uporedni ustavni inženjering*. Beograd: Filip Višnjić.

Špiljak, V. (ur.) (2000). *Englesko-hrvatski poslovni rječnik*. Zagreb: Masmedia. ■

Englesko-hrvatski politološki rječnik: Izbori

Prirredila: Mirjana Kasapović

absentee ballot, absentee voting – glasovanje u odsutnosti
absolute majority electoral system – izborni sustav apsolutne većine
additional member system (AMS) – kompenzacijski razmjerni izborni sustav

adjustment seats electoral system – kompenzacijski izborni sustav
advance voting – prethodno glasovanje, glasovanje prije izbornog dana

allocation of seats – raspodjela mjesta, raspodjela mandata
alternative vote electoral system – izborni sustav alternativnog glasa
at-large electoral system – izborni sustav s jedinstvenim državnim izbornim okrugom, izborni sustav u kojemu je cijela država jedna izborna jedinica
average district magnitude – prosječna veličina izbornog okruga

balanced electoral slate – uravnotežena izborna lista
ballot – 1. glasovanje, 2. glasački listić
ballot access – pristup glasovanju
ballot box – glasačka kutija
ballot paper – glasački listić
ballot-rigging – manipuliranje glasačkim listićima
ballot structure – struktura glasovanja
ballot-stuffing – predaja više glasačkih listića od strane iste osobe, višestruko glasovanje iste osobe
ballotage – drugi krug glasovanja
barometer election – barometarski izbori
best loser electoral system – izborni sustav najboljeg gubitnika
binomial electoral system – binominalni izborni sustav
bipartisan districting – dvostranačka podjela zemlje na izborne okruge
blanket primary – opći predizbori
block vote – blokovski glas, blokovsko glasovanje
bonus-adjusted PR – bonusni kompenzacijski razmjerni sustav
bonus electoral system – bonusni izborni sustav
borough rotten – gradski izborni okrug koji je zadržao broj mandata unatoč velikom smanjenju broja birača

boundary electoral commission – povjerenstvo za granice izbornih okruga
by-election – dopunski izbori

candidate list – lista kandidata
candidate orientation – usmjerenost na kandidata
candidate selection – odabir kandidata, selekcija kandidata
candidate slate – lista kandidata, kandidatska lista
candidate voting – glasovanje za kandidate, kandidatsko glasovanje
candidate-centered electoral campaign – izborna kampanja usredotočena na kandidate
candidature-fusion – spajanje kandidatura
canvassing – izborna agitacija
categorial ballot structure – kategorijalna struktura glasovanja
categorial voting – kategorijalno glasovanje
closed and blocked list – zatvorena i blokirana lista
closed and non-blocked list – zatvorena i neblokirana lista
closed primary – zatvoreni predizbori
closed-list system – sustav zatvorenih lista
coexistence electoral system – koegzistencijski izborni sustav
communal election – komunalni izbori, lokalni izbori
communal roll – komunalni popis birača, lokalni birački popis
compensatory electoral system – kompenzacijski izborni sustav
compensatory seat – kompenzacijsko mjesto, kompenzacijski mandat
competitive election – kompetitivni izbori, natjecateljski izbori
competitive seat – mandat za koji se stranke natječu, marginalno mjesto
complex districting – složena podjela na izborne okruge
compulsory preference voting – obvezatno preferencijsko glasovanje
compulsory registration – obvezatna registracija
compulsory voting – obvezatno glasovanje
conditional electoral system – kondicionalni izborni sustav
connected lists – vezane liste, listovni savez
consecutive elections – uzastopni izbori
consecutive reelection – uzastopni reizbor

Autorica priloga zahvaljuje se na jezičnim komentarima i savjetima Mireli Landsman-Vinković, profesorici engleskog jezika na Fakultetu političkih znanosti, te doktorici političkih znanosti i diplomiranoj anglistici Danijeli Dolenc, višoj asistentici na Fakultetu političkih znanosti.

constituency – izborni okrug, izborna jedinica
constituency candidate – kandidat u izbornom okrugu
constituency delegate – izaslanik izbornog okruga, delegat izborne jedinice
constituency representation – predstavljanje izbornog okruga
contested election – natjecateljski izbori; osporavani izbori
contested seat – mjesto za koje se natječe
core electorate – glavno biračko tijelo, stalno biračko tijelo
core voter – stalni birač
counterinsurgency election – protupobunjenički izbori
countrywide constituency – zemaljski izborni okrug, izborni okrug koji obuhvaća cijelu zemlju
county election – okružni izbori, pokrajinski izbori, županijski izbori
critical election – kritični izbori
cube electoral system – kubični izborni sustav
cumulative vote, voting – kumulativni glas, kumulativno glasovanje
curial vote – kurijsko biračko pravo
D'Hondt system of proportional representation – D'Hondtov sustav razmjernog predstavnštva, razmjerni izborni sustav u kojemu se primjenjuje D'Hondtova metoda pretvaranja glasova u mandate
defrauded election – krivotvoreni izbori, lažirani izbori
deselection – neizbor
deviating election – odstupajući izbori
direct popular election – izravni pučki izbori
disenfranchisement – oduzimanje biračkog prava
district – izborni okrug, izborna jedinica
district magnitude – veličina izbornog okruga, veličina izborne jedinice
districting – podjela na izborne okruge
double-round electoral system – dvokružni izborni sustav
double-vote system – sustav s dva glasa
dual ballot mixed system – kombinirani sustav s dva glasa, mješoviti sustav s dva glasa
elections – izbori
election abroad – izbori u inozemstvu, izbori izvan zemlje
election by acclamation – aklamacijski izbori, izbori aklamacijom
election by ballot – izbori glasovanjem
election by notables – izbori od strane uglednika
election without choice – izbori bez izbora
elector – izbornik, član izborničkog tijela
electoral abstention – izborna apstinencija, nesudjelovanje u izborima
electoral actor – izborni akter, akter izbora
electoral administration – izborna administracija
electoral alliance – izborni savez
electoral behaviour – izborni ponašanje
electoral boundary – granica izbornih okruga
electoral campaign – izborna kampanja
electoral challenger – izborni izazivač
electoral coalition – izborna koalicija
electoral college – izborničko tijelo
electoral commission – izborni povjerenstvo
electoral competition – izborni natjecanje
electoral constituency – izborni okrug, izborna jedinica
electoral contest – izborni natjecanje
electoral cycle – izborni ciklus
electoral day – izborni dan, dan izbora
electoral defeat – izborni poraz
electoral democracy – izborna demokracija
electoral design – izborni dizajn
electoral district – izborni okrug, izborna jedinica
electoral ecology – izborna ekologija, ekologija izbora
electoral engineering – izborni inženjering
electoral fairness – izborni poštenje, poštenost izbora
electoral flux – tijek izbora
electoral formula – izborni obrazac
electoral framework – okvir izbora, izborni okvir
electoral fraud – izborna prijevara
electoral geography – izborna geografija, geografija izbora
electoral governance – upravljanje izborima

electoral hierarchy – hijerarhija izbora
electoral justice – izborna pravda, izborna pravednost
electoral law – izborni zakon, izborni zakon
electoral list – izborna lista
electoral management – upravljanje izborima, organizacija izbora
electoral management body – tijelo za upravljanje izborima, tijelo za organizaciju izbora
electoral mandate – izborni mandat
electoral market – izborni tržište
electoral marketing – izborni marketing
electoral outcome – ishod izbora, rezultat izbora
electoral pact – izborni pakt, izborni sporazum
electoral party system – izborni stranački sustav, stranački sustav u izborima
electoral pattern – izborni obrazac, obrazac izbora
electoral policy – izborna politika
electoral politics – izborna politika
electoral procedure – izborni postupak
electoral quota – izborna kvota, izborni broj
electoral reform – izborna reforma
electoral register – birački popis, registar birača
electoral responsiveness – izborna odgovornost
electoral right – izborni pravo
electoral rule – izborni pravilo
electoral slate – izborna lista
electoral strategy – izborna strategija
electoral support – izborna potpora
electoral survey research – anketno istraživanje izbora, izborna demoskopija
electoral system – izborni sustav
electoral system choice – odabir izbornog sustava
electoral system design – dizajn izbornog sustava
electoral threshold – izborni prag
electoral volatility – izborna volatilnost
electoralism – elektoralizam
electorate – biračko tijelo
enfranchisement – stjecanje biračkog prava
ethnic voting – etničko glasovanje
e-voting – elektroničko glasovanje
family vote – obiteljsko biračko pravo
first past the post (FPTP) – izborni sustav relativne većine, jednokružni većinski sustav izbora; pobjeđuje onaj tko prvi dođe do cilja
first preference – prva preferencija
first vote – prvi glas
first-ballot majority – većina u prvom krugu glasovanja
first-order election – izbori prvog reda, najvažniji izbori
first-round choice – izbor u prvom krugu
first-round voting – prvi krug glasovanja
first-round voting choice – izbor u prvom krugu glasovanja
floating vote – "plutajući glas", nestalan glas
floating voter – "plutajući" birač, nestalan, promjenljiv, neodlučan birač
founding election – konstitutivni izbori, utemeljujući izbori
franchise – biračko pravo, pravo glasa
fused electoral system – fuzijski izborni sustav
fused vote – spojeni glas
general election – opći izbori
generic voter – generički birač
Greek reinforced PR-system – grčki sustav pojačanih razmjernih izbora
highest average method – metoda najvećeg prosjeka
high-stimulus election – vrlo poticajni izbori
honour election – honoracijski izbori
hybrid electoral system – hibridni izborni sustav
Imperiali method – Imperialijeva metoda
Imperiali quota – Imperialijeva kvota

- incumbent** – dužnosnik
indirect election – posredni izbori, neizravni izbori
intraparty preferential voting – unutarstranačko preferencijsko glasovanje
invalid vote – nevažeći glas, nevaljan glas
Irish STV-system – irski sustav pojedinačnoga prenosivog glasa
issue voter – problemski birač
issue voting – problemsko glasovanje
issue-centered electoral campaign – problemski usmjerena izborna kampanja
- Japanese limited vote system** – japanski sustav ograničenog glasa
joint list – združena lista
- leader-centered electoral campaign** – izborna kampanja usredotočena na vođu
legal threshold – zakonski izborni prag
legislative election – izbori za zakonodavno tijelo, parlamentarni izbori
level of constituency/district – razina izbornog okruga, razina izborne jedinice
limited franchise – ograničeno biračko pravo, ograničeno pravo glasa
limited voting – ograničeno glasovanje, glasovanje s ograničenim brojem glasova
linked lists – povezane liste
list competitor – listovno natjecanje
list district – listovni okrug
list system – listovni sustav, sustav lista
list system of PR – listovni sustav razmjernog predstavništva, razmjerni izbori s listovnim natjecanjem
list-proportional system – listovni razmjerni sustav, razmjerni sustav s listama
list proportional representation (List PR) – listovni razmjerni sustav, listovni sustav razmjernog predstavništva
lowest remainder method – metoda najmanjeg ostatka
lower-level district – izborni okrug na nižoj razini
low-stimulus election – slabo poticajni izbori, nepoticajni izbori
- maintaining election** – normalni izbori, obični izbori
majority election – 1. većinski izbori, 2. izbori apsolutnom većinom
majority election with list competition – većinski izbori s listovnim natjecanjem
majority electoral system – 1. većinski izborni sustav, 2. izborni sustav apsolutne većine
majority minority single-member district – jednomandatni okrug u kojemu je manjina postala većina
majority-plurality electoral system – izborni sustav apsolutne i relativne većine
majority-preferential electoral system – većinski preferencijski izborni sustav
majority-runoff electoral system – većinski izborni sustav s užim izborima
malapportionment – loša podjela na izborne okruge
Maltese STV-system – malteški sustav pojedinačnoga prenosivog glasa
mandatory voting – obvezatno glasovanje
manifesto – manifest, izborni program
marginal constituency – marginalni izborni okrug
marginal seat – marginalno mjesto, marginalni mandat
mayor's election – izbori gradonačelnika
method of translating votes into seats – metoda pretvaranja glasova u mandate
method of voting – metoda glasovanja
midterm election – međuizbori
minority voting – glasovanje manjine, manjinsko glasovanje
mixed electoral system – kombinirani izborni sustav, mješoviti izborni sustav
mixed majority-plurality formula in single-member districts – mješoviti obrazac apsolutne i relativne većine u jednomantnim okruzima
mixed-member electoral system – kombinirani izborni sustav, mješoviti izborni sustav
- broj 10 - lipanj 2012.**
- mixed-member majoritarian electoral system** – većinski kombinirani izborni sustav, većinski mješoviti izborni sustav
mixed-member proportional electoral system – razmjerni kombinirani izborni sustav, razmjerni mješoviti izborni sustav
multicandidate election – izbori s više kandidata
multi-level districting – podjela na izborne okruge na više razina, višerazinska podjela na izborne okruge
multi-member constituency/district – višemandatni izborni okrug/jedinica
multi-member district system – sustav višemandatnih izbornih okruga/jedinica
multiple-tier electoral system – višerazinski izborni sustav, izborni sustav na više razina
multiple-voting – glasovanje s više glasova
multi-tier districting – podjela na izborne okruge na više razina, višerazinska podjela na izborne okruge
- nation-wide district** – nacionalni izborni okrug, državni izborni okrug
nation-wide majority of votes – nacionalna glasovna većina, većina glasova u cijeloj državi
nationwide plurality of votes – relativna većina nacionalnih glasova
negative voting – negativno glasovanje
nominating convention – nominacijska konvencija
nominating primary – nominacijski predizbori
nominating procedure – nominacijski postupak
nomination paper – nominacijska isprava, izjava o nominacijskoj potpori
non-competitive election – nekompetitivni izbori, nenatjecateljski izbori
non-electoral parliamentarisation of parties – neizborna parlamentarizacija stranaka
non-geographical constituency – nezemljopisni izborni okrug/jedinica
non-limited voting – neograničeno glasovanje, glasovanje s neograničenim brojem glasova
non-partisan districting – nestranačka podjela na izborne okruge
non-partisan political competition – nestranačko političko natjecanje
non-partisan primary – nestranački predizbori
non-partisan voting – nestranačko glasovanje
non-voter – nebirač, neglasač
non-voting – neglasovanje
- obligatory voting** – obvezatno glasovanje
one man, one vote – jedan čovjek, jedan glas
one man, one vote, one value – jedan čovjek, jedan glas, jednaka vrijednost
one member, one vote – jedan član, jedan glas
one-round electoral system – jednokružni izborni sustav
open election – otvoreni izbori, slobodni izbori
open electorate – otvoreno biračko tijelo, promjenljivo biračko tijelo
open list – otvorena lista
open primary – otvoreni predizbori
open voting – javno glasovanje
open-list system – sustav otvorenih lista
optional preference voting – opcijsko preferencijsko glasovanje
optional political preference – opcijaska politička preferencija
ordinal ballot structure – ordinalna struktura glasovanja
ordinal voting – ordinalno glasovanje
out-of-country voting – glasovanje izvan zemlje, glasovanje u inozemstvu
overall volatility – ukupna volatilitnost
overhang seat – prekomjerno mjesto, prekomjerni mandat
overlapping districts – preklapajući izborni okruzi/jedinice
panachage – panaširanje
parallel electoral system – paralelni izborni sustav
parallel plurality-PR electoral system – paralelni izborni sustav relativne većine i razmjernih izbora
partisan districting – stranačka podjela na izborne okruge
partisan primary – stranački predizbori
partly open-list – djelomice otvorena lista, poluotvorena lista

- party open-list system** – sustav djelomice otvorenih lista, sustav poluotvorenih lista
- party block vote** – stranačko blokovsko glasovanje
- party-centered voting** – glasovanje usmjereno na stranku
- party deputy electoral system** – izborni sustav stranačkih deputata
- party-centered electoral campaign** – izborna kampanja usredotočena na stranku
- party-line voting** – stranačko glasovanje, glasovanje po stranačkoj liniji
- party-list system** – sustav stranačkih lista
- party-list vote** – glasovanje za stranačku listu
- passive voting right** – pasivno biračko pravo, pasivno pravo glasa
- perfect electoral competition** – savršeno izborni natjecanje, putpuna izborna kompeticija
- personal voting** – osobno glasovanje
- personalization of election** – personalizacija izbora
- personalized proportional representation** – personalizirani razmjerni izborni sustav
- plural vote** – pluralno biračko pravo
- plurality election** – izbori relativnom većinom
- plurality electoral system** – izborni sustav relativne većine
- plurality formula** – obrazac relativne većine
- plurality rule** – pravilo relativne većine
- plurality single-member** – izbori relativnom većinom u jednomandatnim okruzima
- plurality single-member district system** – sustav jednomandatnih okruga u izborima relativnom većinom
- policy-based electoral majority** – izborna većina utemeljena na politikama
- poll book** – glasačka knjiga
- poll card** – glasačka kartica
- polling booth** – glasačka kabina
- polling place/station** – glasačko mjesto
- popular election** – pučki izbori
- postal voting** – poštansko glasovanje, glasovanje poštom
- post-conflict election** – postkonfliktni izbori
- postponed election** – odgođeni izbori
- preferential voting** – preferencijsko glasovanje
- pre-founding election** – prekonstitutivni izbori
- premium electoral system** – premijski izborni sustav
- presidential primary** – predsjednički predizbori
- primaries, primary elections** – predizbori
- prime-ministerial election** – premijerski izbori, izbor premijera
- proportional representation (PR)** – razmjerno predstavništvo, razmjerni izbori, razmjerni izborni sustav
- proportional representation electoral system** – izborni sustav razmjernog predstavništva, razmjerni izborni sustav
- prospective voting** – prospektivno glasovanje
- protest election** – prosvjedni izbori
- proxy voting** – zamjensko glasovanje, glasovanje preko opunomoćenika ili zastupnika
- pure Sainte-Laguë method** – čista Sainte-Laguëova metoda
- qualified majority voting (QMV)** – glasovanje kvalificiranom većinom
- qualified suffrage** – cenzusno biračko pravo
- quota preferential system** – sustav preferencijske kvote
- realigning election** – pregrupirajući izbori
- redistricting** – nova podjela na izborne okruge
- reelection** – ponovni izbor, reizbor
- reinforced Imperiali quota** – pojačana Imperialijeva kvota
- reinforced proportional representation** – pojačani razmjerni izborni sustav
- reinstating elections** – restabilizirajući izbori, obnoviteljski izbori
- remote voting** – glasovanje na daljinu, daljinsko glasovanje
- retrospective voting** – retrospektivno glasovanje
- right to vote** – pravo glasa
- runoff election** – uži izbori, izbori u drugom krugu između dvojice kandidata
- runoff ballot** – glasovanje u užim izborima
- safe constituency/district** – siguran izborni okrug/jedinica
- safe seat** – sigurno mjesto, siguran mandat
- scrutiny** – 1. glasovanje, 2. provjera glasačkih listića
- seats allocation/distribution** – raspodjela mjesta, raspodjela mandata
- seats-votes disproportionality** – nerazmjernost u odnosu glasova i mandata
- second ballot** – glasovanje u drugom krugu
- second round** – drugi krug
- second-ballot majority** – većina u drugom krugu glasovanja
- second-order election** – izbori drugog reda, manje važni izbori
- second-round voting** – glasovanje u drugom krugu
- second-round voting choice** – izbor glasovanjem u drugom krugu
- secret ballot/voting** – tajno glasovanje
- segmented electoral system** – segmentirani izborni sustav
- selection of candidates** – izbor kandidata
- selectorate** – izborni tijelo, tijelo koje bira kandidate za izbore
- semi-competitive election** – polukompetitivni izbori, polunatjecateljski izbori
- semi-proportional electoral system** – polurazmjerni izborni sustav
- separate electorate** – odvojeno biračko tijelo
- silent election** – tihi izbori, izbori bez natjecanja više kandidata
- simple districting** – jednostavna podjela na izborne okruge
- simple plurality electoral system** – jednostavni izborni sustav relativne većine
- single at-large district** – jedan državni izborni okrug
- single-ballot mixed system** – kombinirani sustav s jednim glasom, mješoviti sustav s jednim glasom
- single nationwide district** – jedan nacionalni izborni okrug
- single non-transferable vote (SNTV)** – pojedinačni neprenosivi glas, izborni sustav pojedinačnoga neprenosivog glasa
- single transferable vote (STV)** – pojedinačni prenosivi glas, izborni sustav pojedinačnoga prenosivog glasa
- single vote** – pojedinačno glasovanje, glasovanje jednim glasom
- single-list** – jedna lista
- single-list election** – izbori s jednom listom
- single-list system** – sustav s jednom listom
- single-member constituency/district** – jednomandatni izborni okrug/jedinica
- single-member constituency elections** – izbori u jednomandatnim okruzima/jedinicama
- single-member constituency system** – sustav jednomandatnih izbornih okruga/jedinica
- single-member majority election** – izbori apsolutnom većinom u jednomandatnim okruzima/jedinicama
- single-member plurality election** – izbori relativnom većinom u jednomandatnim okruzima/jedinicama
- single-member plurality system** – sustav relativne većine u jednomandatnim izbornim okruzima/jedinicama
- single-tier districting system** – sustav podjele na izborne okruge na jednoj razini, sustav jednorazinske podjele na izborne okruge
- single-tier list PR system** – razmjerni izbori s listovnim sustavom na jednoj razini
- spatial theory of voting** – prostorna teorija glasovanja
- special district** – poseban izborni okrug/jedinica
- special external polling station** – posebno glasačko mjesto u inozemstvu
- split ticket** – cijepanje glasačkog listića
- split ticket voting** – cijepanje glasova, glasovanje za kandidate različitih stranaka na istome glasačkom listiću
- splitting** – cijepanje glasova, podjela glasova različitim političkim opcijama
- spoilt ballot paper** – nevažeci glasački listić
- standpatter** – stalni birač
- state seats** – državni mandati, mandati što se dijele na razini države
- state-wide district** – državni izborni okrug/jedinica
- straight ticket voting** – glasovanje za kandidate jedne stranke na jednome glasačkom listiću
- STV-Droop quota** – Droopova kvota u pojedinačnome prenosivom glasovanju
- successive voting** – sukcesivno glasovanje

suffrage – biračko pravo, pravo glasa
superimposed state-wide district – nadređeni državni izborni okrug
supplementary vote – dodatni glas, dodatno glasovanje
surplus seat – prekomjerni mandat
surplus votes – suvišni glasovi
swing/switch voter – promjenljivi birač, nestalni birač

three-member district – tromandatni izborni okrug/jedinica
three-round electoral system – trokružni izborni sustav
threshold of exclusion – prag isključenosti, klauzula isključenosti
threshold of inclusion – prag uključenosti, klauzula uključenosti
threshold of representation – prag predstavljenosti, klauzula predstavljenosti
ticket splitting – cijepanje glasačkog listića, cijepanje glasova
translating votes into seats – pretvaranje glasova u mandate
turnover – smjena vlasti
turnout – participacija u izborima, odaziv na izbore, izlaznost na izbore
two-ballot system – dvokružni sustav glasovanja, sustav glasovanja u dva kruga
two-party competitor – dvostranačko natjecanje
two-round electoral system – dvokružni izborni sustav
two-tier districting system – sustav podjele na izborne okruge na dvije razine, dvorazinski sustav podjele na izborne okruge/jedinice
two-tier list PR system – listovni sustav razmjernog predstavnštva na dvije razine, dvorazinski sustav razmjernog predstavnštva
two-turnover – dvostruka smjena vlasti

unallocated seat – neraspodijeljeno mjesto, neraspodijeljen mandat
uncontested constituency – izborni okrug bez natjecanja
uncontested seat – mjesto za koje se ne natječe
undernomination – podnominiranost, nominiranje premalog broja kandidata
united election districts – savez izbornih okruga
universal suffrage – opće pravo glasa
university vote – sveučilišni glas

valid vote – važeći glas, valjan glas
volatility – volatilitet
voter – birač, glasač
voter accessibility – povodljivost birača
voter choice – izbor birača, birački izbor
voter register – birački popis
voter turnout – sudjelovanje birača u izborima, izborna participacija
voters' association – udruženje birača
voters' movement – birački pokret
vote swapping – razmjena glasova
vote-seeking coalition – koalicija usmjerena na stjecanje glasova birača
vote-seeking orientation – usmjerenost na stjecanje glasova
vote-seeking party – stranka usmjerena na stjecanje glasova
votes-seats ratio – omjer između glasova i mandata
voting – glasovanje
voting behaviour – ponašanje birača, biračko ponašanje
voting behaviour research – istraživanje ponašanja birača
voting card – glasačka kartica
voting certificate – glasački certifikat
voting choice – glasački izbor, izbor glasovanjem
voting constituency/district – glasački okrug/jedinica
voting decision – glasačka odluka
voting machine – glasački stroj
voting of diaspora – glasovanje dijaspore
voting pattern – glasački obrazac, obrazac glasovanja
voting system – sustav glasovanja
voting turnout – izborna participacija, izlaznost na izbore

wasted vote – valjani neuračunati glas, valjani "propali" glas
winner-take-all system – sustav "pobjednik uzima sve"
winner-take-all mentality – mentalitet "pobjednik uzima sve" ■

POLITIČKE analize

TROMJESEČNIK ZA ANALIZU HRVATSKE I MEĐUNARODNE POLITIKE

Poštovani,

Pred Vama je novi broj stručnog politološkog časopisa *Političke analize*. To je tromjesečnik za analizu hrvatske i međunarodne politike, koji izlazi četiri puta godišnje – u ožujku, lipnju, rujnu i prosincu svake godine.

Na taj smo se korak odlučili zbog nedostatka mjerodavne, stručne analize političkih institucija, procesa i sadržaja u Hrvatskoj, u našem regionalnom okruženju i u svijetu uopće. Znanstvena analiza politike rezervirana je za specijalizirane znanstvene časopise, knjige i druge publikacije, a medijski pristup politici odveć je površan, selektivan i nerijetko pristran, te ne zadovoljava potrebe za informiranošću zahtjevnije i zainteresiranije publike.

Budući da politiku shvaćamo kao racionalan proces odlučivanja i rješavanja zajedničkih problema, kvalitetna analiza relevantnih društvenih i političkih procesa i pojava jest preduvjet oblikovanja dobrih javnih politika i snaženja demokratskih institucija. Objavljenim priložima nastojimo pridonijeti takvom shvaćanju i takvoj praksi demokratske politike.

Pozivamo Vas da se pretplatite na časopis.

Za sve dodatne informacije pošaljite upit na: politicke.analize@fpzg.hr

S poštovanjem,

Mirjana Kasapović i Ivan Grdešić, urednici

PRETPLATNI LISTIĆ

Cijena pojedinačnog broja: 40,00 kn

Godišnja pretplata za pravne osobe 200,00 kn, za pojedince 150,00 kn,
za pravne osobe u inozemstvu 400 kn, za pojedince u inozemstvu 300 kn.

Žiro račun: Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, Zagreb,
2360000-1101217644 (za Političke analize)

Godišnja pretplata na *Političke analize*

Naziv organizacije / ustanove / pretplatnika: _____

Ime i prezime (za pravne subjekte ime
i prezime odgovorne osobe): _____

Ulica i broj: _____

Poštanski broj i mjesto: _____

Broj telefona / telefaksa: _____

OIB: _____

E-pošta: _____

Broj pretplata: _____

Potpis (i pečat za pravne subjekte): _____

Mjesto i datum: _____

Nakon primitka pretplatnog listića dostavit ćemo konačni račun.

POLITIČKE analize

UDK: 32 (05)

ISSN: 1847-4977

EAN: 9771847497001

Godište III, broj 10, lipanj 2012.

Izdavač

Fakultet političkih znanosti
Centar za cjeloživotno obrazovanje
Lepušićeva 6
10 000 Zagreb
<http://www.fakultet.fpzg.hr>
politicke.analize@fpzg.hr

Za izdavača

Nenad Zakošek

Glavni urednici

Ivan Grdešić
Mirjana Kasapović

Izvršne urednice

Danijela Dolenc
Daniela Širinić

Tehnički urednik

Vlado Zelenić

Dizajn časopisa

Vesna Ibrišimović

Tisak

Zrinski, Čakovec

Izlazi četiri puta godišnje:

u ožujku, lipnju, rujnu i prosincu

Narudžbe i pretplata

Cijena broja: 40,00 kn

Godišnja pretplata

- za pravne osobe 200,00 kn

- za pojedince 150,00 kn

- za pravne osobe u inozemstvu 400,00 kn

- za pojedince u inozemstvu 300,00 kn

Žiro račun: 2360000-1101217644 (za Političke analize)

Naklada: 1.000 primjeraka